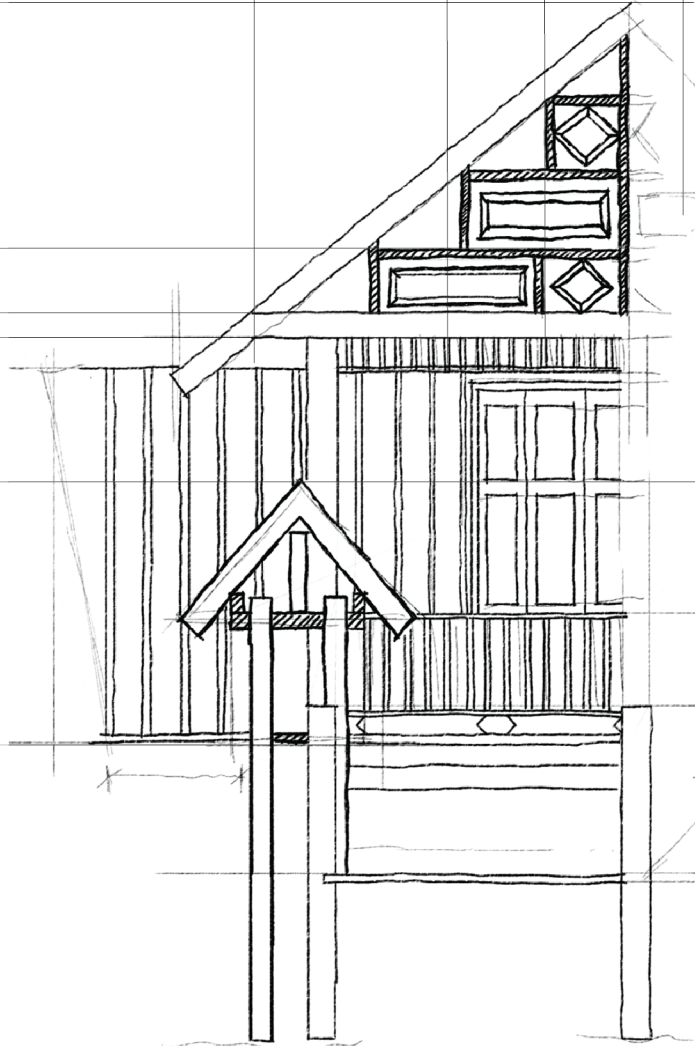

เรียบเรียงโดย
ผศ. กวิน ว่องวิทย์การ
โสภิลักษณ์ อินทะชุม

ภาพถ่ายโดย
โชติรักษ์ จำเดิม

ภาพประกอบโดย
มัจฉรินทร์ กุลกำพล

เอกสารประกอบการบรรยาย “สร้างสถาปัตยกรรมเรือนล้านนา”

๑ ๒ ๓

๐๑
เรือนพื้นถิ่น

๐๗
พัฒนาการ และ รูปแบบ
เรือนล้านนา

๑๔
องค์ประกอบทางโครงสร้าง
และองค์ประกอบเพิ่มเติม
ของเรือนล้านนา

๒๕
พิธีกรรมและความเชื่อการสร้าง
เรือนล้านนา

๒๗
ลักษณะที่ดินสำหรับปลูกบ้าน
เรือน

๓๔
จอมปลวก

๓๗
ต้นไม้

๔๕
ฤกษ์ยามสำหรับปลูกเรือน

๕๒
พิธีกรรมการปลูกเรือน

สารบัญ

๗๙

ความหมายของสถาสร้างเรือน
ล้านนา

๘๐

ระดับของสถา

๘๑

สถาสร้างเรือนล้านนา

๘๓

นายสิงห์ทร ลิทธิวงศ์
(สถาพ่อหลวงหว่าง)

๙๑

นายจุลพร นันทพานิช
(สถาจุล)

๑๐๕

นายสม ปลูกใจ
(สถาสม)

๑๑๑

นายพัก เพียรกล่อม
(สถาพัก)

เรือนพี่น้อง

เรือนพื้นถิ่น^๑

มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” (Vernacular Architecture) หมายถึงรูปแบบของอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่น และเน้นเฉพาะอาคารที่อยู่อาศัย หรือตัวเรือน โดยรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นในแต่ละแห่งจะมีรูปร่าง วัสดุ ขนาด และวิธีการก่อสร้างคล้ายคลึงกัน เพราะไม่ใช่เป็นงานออกแบบเฉพาะของสถาปนิก แต่เป็นการออกแบบจากการใช้ชีวิตที่มีลักษณะร่วมกันของแต่ละสังคมที่ใช้เวลาในการคิดค้นและสร้างสรรค์ ให้เป็นไปตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ต่อเนื่องกันของประชาชนทั้งหมดทุกคนในสังคม หรืออาจหมายถึงงานสถาปัตยกรรมที่ไม่ได้เกิดจากการออกแบบโดยตรง แต่เกิดจากการแก้ไขปัญหาและประสบการณ์เชิงประจักษ์ เพื่อให้การกิน การอยู่สัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ที่ตั้งถิ่นฐาน

ดังนั้นกมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาให้ความสำคัญกับเรือนพื้นถิ่น ที่สะท้อนสภาพวัฒนธรรมของแต่ละสังคม จากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ขณะที่อาศัยอยู่ในเรือนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงแสดงออกถึงประสบการณ์และความชำนาญของกลุ่มชนในการสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นจนเป็นมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมา หรืออาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นคือสถาปัตยกรรมของสามัญชน หรือชาวบ้าน และหมายรวมถึงสถาปัตยกรรมทุกประเภท ทั้งอาคารพักอาศัย ทั้งชั่วคราวและถาวร อาคารสำหรับอาชีพ เช่น ยุ้งข้าว โรงเก็บของ โรงสี โรงปั้นหม้อ ฯลฯ ทั้งอาคารสาธารณะ วัดวาอาราม ในชุมชน ศาลากลางบ้าน ศาลาท่าน้ำ ศาลาริมทาง ฯลฯ

ในสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นจะเห็นว่าเรือนแต่ละแบบแม้จะมีลักษณะ รวมบางอย่างอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน แต่ในส่วนประกอบปลีกย่อยก็ยังคงมีความเด่นชัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ตามที่แต่ละกลุ่มเชื้อชาติหรือชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ

ซึ่งสถาปัตยกรรมที่เกิดจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่ได้สอนในด้าน การออกแบบเชิงสร้างสรรค์ แต่เป็นการตตะกอนทางความคิดที่สืบทอดมาเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ ตาม สัญชาตญาณการดำรงชีวิตแบบซ้ำๆ ทำให้เกิด วิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมซ้ำตามไปด้วย ดังนั้นรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นจึงยังคงรักษา เอกลักษณ์ของตัวเองได้มากกว่าสถาปัตยกรรมของสังคมชั้นสูงโดยทั่วไป

๑.การสร้างสรรคทางสถาปัตยกรรมกับสัญชาตญาณ ที่เป็นการออกแบบงาน สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในการกิน นอน ให้ ความอบอุ่น ป้องกันลมฝน

๒.การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมโดยได้รับอิทธิพลของสังคมและสภาพแวดล้อม เป็นลักษณะงานสถาปัตยกรรมที่มีปัจจัยในด้านต่างๆ

สำหรับคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มักมองว่าเรือนพื้นถิ่นเป็นงานฝีมือที่ไม่ค่อย ละเอียด พบเห็นได้ทั่วไป เพราะเป็นสิ่งที่เห็นทุกวันจนคุ้นเคย จนกลายเป็นเรื่องปกติ ธรรมดาและมองข้ามความสำคัญไป แต่หากศึกษาอย่างละเอียดแล้ว จะพบถึงความ สัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นการศึกษาเรือนพื้นถิ่น ควร วิเคราะห์ตีความจากการสังเกต ให้เห็นคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมจากการศึกษารูป ทรงของอาคาร ความสัมพันธ์ในการจัดวางเนื้อที่ใช้งานที่ตอบสนอง หรือสอดคล้องกับ กิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม และความงามของการวางพื้นที่ได้อย่างประสาน กลมกลืน ตลอดจนการใช้วัสดุก่อสร้างที่แสดงถึงสัจจะของธรรมชาติของวัสดุที่นำมาจาก ท้องถิ่นนั้นๆ

* อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. “เรือนล้านนาไทย” วารสารบ้าน วารสารรายเดือนของกรมเคหะแห่งชาติ ฉบับที่ ๒๒ ปีที่ ๒ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

อริศรี ปาณินท์. มนุษย์กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๒๑ หน้า ๑๓.๕๑๘.

วิวัฒน์ เต็มยพันธ์. เรือนพักอาศัย : รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง เอกลักษณ์ เรือนพื้นถิ่นภาคเหนือ โดย คณะทำงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม กลุ่มสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือ ร่วมกับหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น ๑๗ จังหวัดภาคเหนือ ณ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๘-๙ สิงหาคม ๒๕๓๙. หน้า ๖.

ยศพร ปูนวัฒนา, รศ. วีระ อินพันธ. แนวคิดและการจัดการภูมิทัศน์สรรค์สร้างบริเวณที่อยู่อาศัยท้องถิ่นไทย กรณีศึกษา ริมแม่น้ำเพชรบุรี. วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ ๒๗. คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ : บริษัท อี.ที. พับลิชชิง จำกัด. ๒๕๕๖. หน้า ๑๑๓.

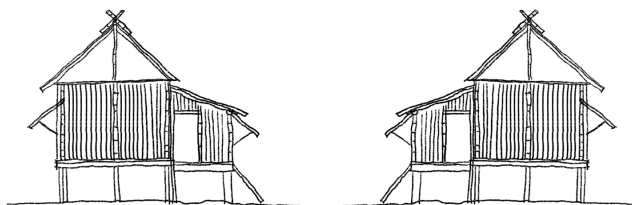
๒๓

พัฒนาการ
และ รูปแบบ
เรือนล้านนา

พัฒนาการ และ รูปแบบเรือนล้านนา^๒

เรือนล้านนารูปแบบต่างๆ สร้างขึ้นตามลักษณะการใช้พื้นที่ภายในเรือนและฐานะของเจ้าของเรือน โดยเรือนแต่ละแบบต่างก็มีความสอดคล้องกันของวิถีชีวิตประจำวันกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่แยกออกจากกันเป็นสัดส่วน ซึ่งเรือนในยุคแรกๆ ของล้านนามักสร้างมาจากไม้ไผ่หรือเป็นเรือนเครื่องผูก จากนั้นก็พัฒนาการมาเป็นเรือนที่สร้างจากไม้จริง แล้วนำรูปแบบของเรือนตะวันตกมาผสมผสานในยุคหลัง

ในอดีตการสร้างเรือนขึ้นอยู่กับฐานะของผู้สร้าง หากเป็นคหบดีที่มีฐานะดีจะสร้างเรือนหลังใหญ่ด้วยไม้จริงทั้งหลัง ส่วนชาวบ้านทั่วไปนิยมสร้างเรือนด้วยไม้ไผ่ผสมกับไม้จริง โดยมีโครงสร้างเรือน เช่น เสา ช่อ แวง เป็นไม้จริง ส่วนฝาและพื้นเรือนทำมาจากไม้ไผ่สับฟาก หากเรียงลำดับตามพัฒนาการของเรือนล้านนา สามารถแบ่งรูปแบบเรือนดังนี้

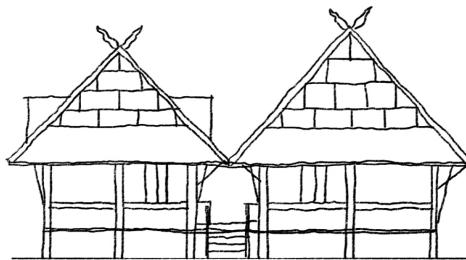

เรือนเครื่องผูก

๑. เรือนเครื่องผูก เป็นเรือนที่สร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่ ตัวเรือนขนาดเล็ก ดังจะเห็นรูปแบบของเรือนเครื่องผูกนี้ได้ตามภาพจิตรกรรมฝาผนังของล้านนา มีรูปแบบเป็นเรือนจั่วเดี่ยวยกพื้นสูง ในอดีตเรือนเครื่องผูกเป็นเรือนของชาวบ้านทั่วไป ที่สร้างขึ้นกันเองโดยการตัดไม้ไผ่มาประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างของเรือน แล้วใช้ดอกหรือเส้นหวายยึดให้ติดกัน อาจมีการใช้เสาเรือนด้วยไม้จริงบ้าง แต่โดยรวมแล้วองค์ประกอบของเรือนส่วนใหญ่จะทำมาจากไม้ไผ่ เช่น โครงสร้างหลังคา ฝาและพื้นเรือนที่ทำมาจากไม้สับฟาก นอกจากนี้เรือนเครื่องผูกยังเหมาะสำหรับคู่แต่งงานที่กำลังเริ่มสร้างครอบครัวใหม่ มักสร้างเป็นเรือนเครื่องผูกแบบชั่วคราวก่อนที่จะเก็บเงินและไม้จริงได้พอเพียงสำหรับขยายเรือนต่อไป

^๒ “พัฒนาการและรูปแบบเรือนล้านนา” แก้วไข่มุก ๒๕๖๒, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่, สืบค้นเมื่อ ๑ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๔, <https://art-culture.cmu.ac.th/Museum/contentdetail/861>

๒. เรือไม้จริง เป็นเรือที่สร้างขึ้นจากไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ในลำนานานิยมใช้ไม้สักเพราะหาได้ง่าย มีอายุการใช้งานนาน อีกทั้งเนื้อไม้ไม่แข็งมากนัก จึงสามารถเจาะหรือแต่งรูปไม้ได้ง่าย ขนาดของเรือขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของเรือ ซึ่งมักทำเป็นเรือที่มีทั้งจั่วเดียวและสองจั่ว โดยเรือที่มีจั่วเดียวจะมีโครงสร้างเช่นเดียวกับเรือเครื่องผูก เพียงแต่สร้างขึ้นมาจากไม้จริง ตั้งแต่โครงสร้างหลังคาไปจนถึงฝาและพื้นเรือที่ทำด้วยไม้กระดาน ด้านหน้าเรือนนิยมทำเป็นชานโล่ง แล้วเชื่อมต่อตัวชานกับเรือด้วยเดิน ส่วนเรือที่สร้างแบบสองจั่วหรือเรือจั่วแฝด ทางลำนานาเรียกว่า **“เรือสองหลังฮ่อมพื้น”** มีการแบ่งพื้นที่การใช้สอยเป็นระเบียบมากขึ้น โดยจั่วที่มีขนาดใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออก เป็นเรือนนอน อีกจั่วที่ขนาดเล็กลงมาอยู่ทางด้านตะวันตก เป็นส่วนของเรือนครัวหรือครัวไฟ ใช้เป็นที่ประกอบอาหารและเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ระหว่างชายหลังคาของเรือทั้งสองที่มาจรดกันจะสร้าง **“ฮ่อมริน”** หรือรางรินสำหรับระบายน้ำฝน ส่วนชานก็จะสร้างทั้งด้านหน้าเรือนและหลังเรือ ทั้งนี้หากสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนมากก็จะขยายห้องให้กว้างขึ้น โดยใช้พื้นที่ใต้ชายคาของจั่วแฝดทั้งสองเป็นห้องโถงใหญ่ เพื่อเพิ่มบริเวณใช้สอยสำหรับนอนและอยู่อาศัยของสมาชิกทั้งหมด แล้วสร้างเรือนครัวแยกออกมาจากตัวเรือนนอน โดยสร้างระเบียงหรือชานเชื่อมต่อเรือทั้งหมดเข้าด้วยกัน

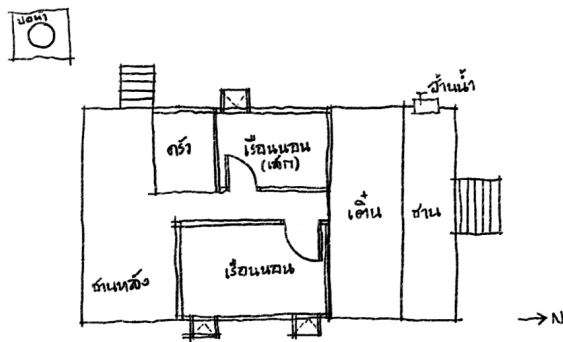
เรือไม้จริงจั่วแฝด

ภาพแสดงกาแล

ส่วน “เรื่อนกาแล” ที่เจ้าพญาและคหบดีนิยมสร้างนั้น มีรูปแบบเป็นเรื่อนจั่วแฝดขนาดใหญ่เช่นเดียวกันกับเรื่อนสองหลังฮ่อมพื้นเพียงแต่เพิ่ม “กาแล” ติดไว้บนยอดจั่วหลังคามีลักษณะเป็นแผ่นไม้รูปกากบาทแกะสลักด้วยลวดลายที่สวยงาม เชื่อว่ารูปแบบของเรื่อนกาแลนี้มีพัฒนาการมาจากเรื่อนของกลุ่มชาวลัวะที่ใช้ไม้ไผ่วางไขว้กันเหนือยอดจั่วเรื่อน

ในช่วง ๑๐๐-๘๐ ปีที่ผ่านมาชาวบ้านทั่วไปนิยมสร้างเรื่อนด้วยไม้จริงมากขึ้น จึงเกิดรูปแบบเรื่อนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น เรียกว่า “เรื่อนพื้นถิ่น” เป็นเรื่อนที่มีการผสมผสานกันของรูปแบบเรื่อนโบราณล้านนากับเรื่อนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในดินแดนล้านนา เช่น ไทลื้อ ไทเขิน ไทยอง จึงทำให้เรื่อนในยุคนี้มีความหลากหลายทั้งรูปแบบผังเรื่อนและการตกแต่ง ทั้งยังเกิดพัฒนาการของการจัดสรรพื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรื่อนให้เป็นสัดส่วนมากขึ้น ซึ่งแบ่งออกเป็นพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ภาพแสดงผังพื้นที่การใช้งานเรื่อนพื้นถิ่น

- เรื่อนนอน อยู่ด้านตะวันออก เป็นห้องนอนขนาดใหญ่ห้องเดียวยาวตลอดตัวเรื่อน แต่จะแบ่งออกเป็นห้องเล็กๆ ให้กักลูก โดยใช้ผ้ากั้นหรือผ้า màn ซึ่งไว้ตามช่วงเสา การนอนต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก บริเวณฝาผนังด้านปลายเท้าเป็นที่วางหีบหรือซ้าสำหรับใส่เสื้อผ้าหรือของใช้ส่วนตัว และมี “แป้นตอง” ที่ทำจากไม้กระดานวางเป็นแนวยาวตลอดตัวเรื่อน เพื่อเป็นทางเดินออกไปด้านนอกห้องนอนโดยเกิดเสียงดังรบกวนผู้อื่น บริเวณหัวเสาเอกหรือเสาพญามี “ที่ตั้งเรื่อน” เป็นชั้นไม้ ไขว้วางของสักการะ

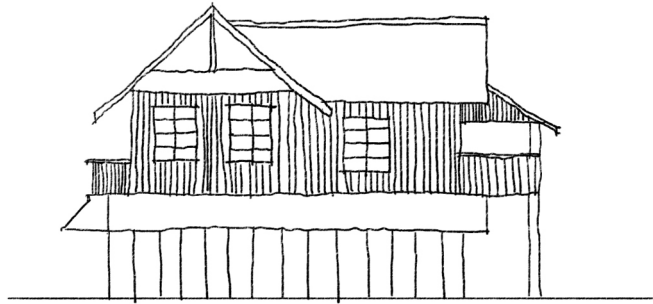

- **เรือนไฟหรือเรือนคร้ว** ใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและเก็บของใช้ต่างๆ ในอดีตมีเตาไฟเป็นก้อนหินสามเส้าวางบนกระบะสี่เหลี่ยม ต่อมาจึงใช้เตาอิฐโล่แทน เหนือเตาไฟมีชั้นวางของทำมาจากไม้ไผ่สานโปร่งๆ ใช้วางเครื่องใช้ประเภทงานจักสานและเก็บเครื่องปรุง จำพวกหอม กระเทียม ฯลฯ จะช่วยป้องกันมอด แมลงต่างๆ ได้ ฝามันของเรือนคร้วจะทำแบบต่างๆ หรือทำเป็นไม้ระแนงเพื่อช่วยระบายอากาศจากควันไฟ

- **เติน** เชื่อมต่อกับชานด้านหน้าของตัวเรือน โดยยกพื้นสูงขึ้นจากระดับพื้นชานให้พอนั่งพักเท้าได้ เป็นพื้นที่กึ่งอเนกประสงค์มีผนังปิดเพียงด้านที่ติดกับห้องนอน ใช้สำหรับอยู่อาศัยในช่วงกลางวัน เช่น ทำงานจักสาน นั่งเล่น รวมถึงใช้เป็นที่รับแขก บริเวณฝาเรือนด้านตะวันออกมีหิ้งพระสำหรับสักการบูชา

- **ชาน** เป็นพื้นที่เปิดโล่งอยู่ทางด้านหน้าเรือนเชื่อมกับบันไดทางขึ้น บริเวณขอบชานด้านที่ติดกับเตินมี “**ฮ้านน้ำ**” สร้างเป็นชั้นไว้เป็นที่วางหม้อน้ำต้ม หากเป็นชานด้านหลังเรือนจะเชื่อมกับเรือนคร้ว ใช้เป็นที่ซักล้างและวางภาชนะต่างๆ

- **ใต้ถุนเรือน** ชาวล้านนาจะไม่นิยมอยู่อาศัยใต้ถุนเรือน เพราะบริเวณนี้เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ส่วนห้องน้ำก็จะสร้างแยกออกมาจากตัวเรือน มักอยู่ด้านหลังเรือนใกล้กับทางขึ้นบันไดหลัง

เรือนร้านค้า

๓. เรือนร้านค้า ลักษณะเป็นเรือนในแนวขวางขนานไปกับถนน มีตั้งแต่ชั้นเดียวไปจนถึงสามชั้น เรือนร้านค้าของล้านนาในอดีตใช้อิฐและไม้เป็นโครงสร้างหลัก หากสร้างชั้นเดียวจะเลือกใช้ไม้หรือผนังก่ออิฐก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรือนที่มี ๒-๓ ชั้นขึ้นไป ก็จะสร้างชั้นล่างด้วยผนังปูนต่อด้วยชั้นบนสุดเป็นไม้เนื้อแข็ง เพื่อให้ชั้นล่างสามารถรับน้ำหนักของชั้นบนรวมถึงหลังคาได้ เนื่องจากโครงสร้างเรือนในอดีตใช้วิธีการก่ออิฐหนาเป็นโครงสร้างอาคารแทนการใช้ช่อคานและการเสริมเหล็กเส้นดังเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นจึงไม่สามารถสร้างเรือนใหม่มีความสูงเกิน ๓ ชั้นได้ ลักษณะเด่นของเรือนร้านค้าจะมีพื้นที่ชั้นล่างรองรับการค้าขายโดยเฉพาะ มักทำเป็นประตูบานเพี้ยมยาวตลอดทั้งแนวของอาคาร เมื่อเปิดประตูออกมาก็จะเห็นพื้นที่ทั้งหมดของหน้าร้าน ส่วนพื้นที่ด้านหน้าเรือนชั้นบนนิยมทำเป็นระเบียงยาวตลอดตัวเรือน ด้านในเรือนก็จะเป็นที่พักอาศัย

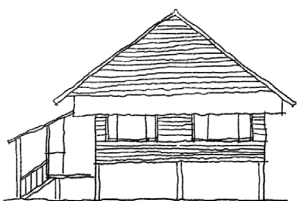
ในช่วงที่มีการค้าขายไม้ในล้านนา รูปแบบเรือนร้านค้ามีการตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุอย่างสวยงามตามรูปแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก ดังจะเห็นรูปแบบเรือนร้านค้าเช่นนี้ตามเส้นทางสายธุรกิจในอดีต เช่น ถนนท่าแพ, ถนนเจริญราษฎร์ จังหวัดเชียงใหม่, ถนนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง เป็นต้น

๔. เรือนแบบตะวันตก คือเรือนที่ได้รับรูปแบบโครงสร้างและการตกแต่งมาจากประเทศในแถบตะวันตก ซึ่งมาพร้อมกับการทำไม้ในล้านนา เรือนแบบตะวันตกนี้เป็นที่นิยมในกลุ่มของเจ้านายล้านนา คหบดี พ่อค้าคนจีน รวมถึงกลุ่มคนพม่า – ไทใหญ่ ที่ร่ำรวยจากการค้าไม้ในช่วงรัชกาลที่ ๕ ลักษณะของเรือนสามารถแบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบคือ

เรือนขนมปังขิง

เรือนขนมปังขิง เป็นชื่อเรียกของเรือนที่ตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุตามส่วนต่างๆ ของเรือน เช่น เเชิงชายคา ระเบียง ช่องลม เป็นต้น

เรือนหลังคาทรงปั้นหยา

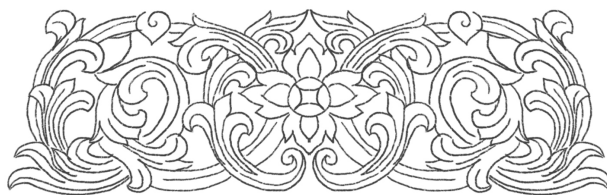
เรือนหลังคาทรงปั้นหยา เป็นรูปแบบหลังคาที่ไม่มีหน้าจั่ว หลังคาตามแนวขวางของตัวเรือนจึงมุงกระเบื้องจนเต็มทั้งหมด

เรือนหลังคาทรงมะนิลา

- เรือนหลังคาทรงมะนิลา มีลักษณะคล้ายกับหลังคาทรงจั่ว แต่เป็นจั่วสามเหลี่ยมขนาดเล็กต่อด้วยชายหลังคาขนาดใหญ่คลุมลงมาจนถึงตัวเรือน

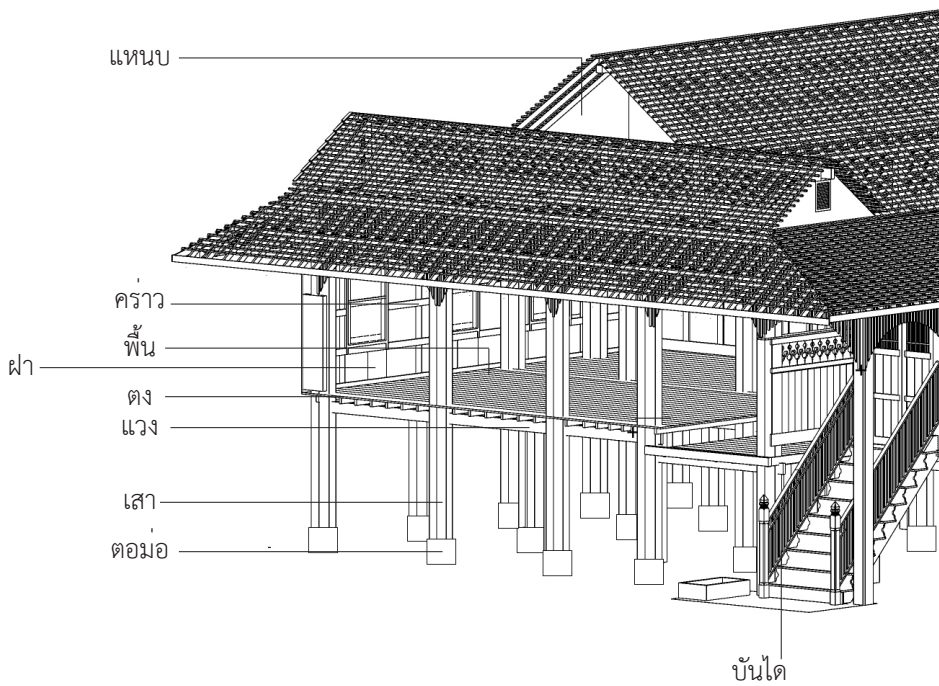
วัสดุที่ใช้สร้างเรือนแบบตะวันตกมีทั้งไม้และปูนซีเมนต์ ส่วนใหญ่จะใช้ปูนเป็นโครงสร้างและก่อเป็นอาคารทรงตึก บางหลังก็สร้างจากไม้จริงทั้งหมดพร้อมประดับตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุ ลวดลายส่วนใหญ่ได้รับรูปแบบมาจากตะวันตก มักทำเป็นลายดอกไม้ ลายเถาวัล หรือลายหลุยส์ ฯลฯ การตกแต่งเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบวิคตอเรียน ตามรสนิยมของประเทศอังกฤษ พื้นที่ใช้สอยภายในตัวอาคารแบ่งออกเป็นห้องต่างๆ แยกตามประเภทของการใช้งาน โดยสร้างตามผังของเรือนตะวันตกที่มีห้องต่างๆ เช่น ห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องรับแขก ห้องรับประทานอาหาร เป็นต้น ซึ่งการแบ่งห้องเช่นนี้เพิ่งจะเปลี่ยนแปลงหลังจากที่รับเอารูปแบบเรือนมาจากตะวันตก

ภาพแสดงลายเถาวัลดอกไม้

องค์ประกอบทางโครงสร้าง และองค์ประกอบเพิ่มเติมของเรือนล้านนา

โครงสร้างเรือน

ภาพแสดงโครงสร้างเรือน

๑. ตอม่อ เรือนพื้นถื่นล้านนาภาคเหนือแต่เดิมไม่มีฐานราก บางพื้นที่จะยกหินมาตั้งเป็นฐานรากก่อนวางเสา บางพื้นที่จะขุดหลุมปักเสาลงดิน และกลบให้แน่น

๒. เสา คือไม้กลม, สี่เหลี่ยม หรือแปดเหลี่ยม ขนาดหน้ากว้างโดยประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร นิยมใช้ไม้ต้นเดียวสูงถึงโครงสร้างหลังคา เป็นไม้เนื้อแข็งประจำถิ่น เช่น ประดู่ป่า มะค่าโมง เป็นต้น ส่วนโคนฝังดินหรือวางบนหิน ส่วนเสาพื้นดินแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนใต้ถุนและส่วนตัวเรือน กลางเสาจะใช้วิธีการบากข้างหรือเจาะรูตรงกลาง เพื่อใส่รอด (คาน) โครงสร้างพื้น และปลายหัวเสาทำวิธีเข้าไม้เพื่อวางโครงสร้างหลังคา เช่น การควั่นหัวเสาเพื่อประกอบข้อ, การบากหัวเสาเพื่อวางข้อ และการวางข้อใส่สลักบนหัวเสา เป็นต้น

๓. แวง (รอด, คาน) คือไม้เหลี่ยมแบน ขนาดโดยประมาณ ๕ x ๑๕ เซนติเมตร เสียบเข้ากลางเสา วางเป็นแนวยาวตามความกว้างของเรือนทุกช่วงเสา แบ่งเป็น ๓ รูปแบบ คือ แวงรอดคือแวงที่สอดผ่านรูเสา, แวงคืบคือแวงที่ประกบเสาด้านนอก โดยการบากเสาเพื่อให้อมแวงไว้เล็กน้อย ถ้าใช้คืบ ๒ ตัวประกบสองด้านของเสาเรียกว่าแวงคืบคู่ ถ้าใช้ตัวเดียวเรียกว่าแวงคืบเดี่ยว และหลาบแวง มีลักษณะทั่วไปเหมือนแวงรูปแบบที่ ๑ แต่วางเป็นแนวยาวของเรือน ทำหน้าที่รับตง เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักหลักของพื้นเรือน ถายหน้าหนักจากพื้นเรือนลงมายังเสา

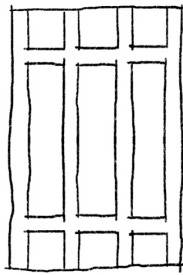
๔. ตง (อ่าน ต่ง) คือไม้เหลี่ยมแบนขนาดเล็ก ขนาดโดยประมาณ 3.5 x 7.5 เซนติเมตร วางขวางแวงตามแนวยาวของเรือน ทุกระยะ 20-40 เซนติเมตร ตามวัสดุที่ใช้ปูพื้น ทำหน้าที่รับแผ่นไม้พื้น

๕. พื้น คือไม้ไผ่ (ฟาก) หรือไม้แผ่น ขนาดหน้ากว้างโดยประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร ปูวางขวางกับตง ตีปิดตามรูปแบบการใช้งาน เช่น ตีชิดคือการวางแผ่นพื้นให้ชิด เหมาะสำหรับพื้นที่ที่ไม่ต้องการการระบายน้ำ เช่น ห้องนอน เป็นต้น อีกรูปแบบคือตีเว้นร่องคือการตีแผ่นไม้ให้มีระยะห่างประมาณ ๑ เซนติเมตร เหมาะสำหรับพื้นที่ที่ต้องการการระบายน้ำ เช่น ครีวไฟ, ระเบียง และชาน เป็นต้น

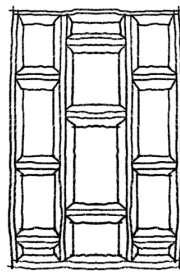
๖. ไม้แป้นท้อง (อ่าน ไม้แป้นต่อง) คือไม้แบนขนาดกว้างเท่าไม้พื้น ลักษณะหนากว่า ปูวางบนแวงของเสา ไม่ได้วางอยู่บนตง จึงปูตามความยาวของเรือน โดยผิวหน้าเรียบเสมอกว่าพื้นเรือน ไม้แป้นท้องจึงเป็นไม้ที่หนาเท่ากับความหนาของตงและพื้นรวมกัน และมักตรงกับบริเวณปักเสาดั้ง มีการเจาะรูสี่เหลี่ยมเพื่อรับปลายของเสาดั้ง เรือนบางหลังพบไม้แป้นท้องบริเวณเดิน และบริเวณด้านหนึ่ง ของไม้แป้นท้องจะเจาะเป็นช่อง เรียกว่า ช่องแมวลอด

๗. **คร่าว** คือไม้เหล็มประกอบขึ้นโครงสร้างผนังตั้งบนพื้นเรือน ตงหรือวาง ทำหน้าที่เป็นโครงยึดไม้ฝา (ผนัง) แต่ละรูปแบบชนิดของวัสดุ โดยใช้วิธีการยึดตามภูมิปัญญาพื้นถิ่นแต่ละพื้นที่

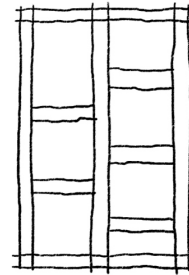
๘. **ฝา** คือไม้แผ่น ขนาดหน้ากว้างโดยประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร ตีปิดเป็นแผงยาววางกับโครงคร่าวไปตามตลอดความยาวหรือความกว้างของเรือน เว้นส่วนของประตูและหน้าต่าง วัสดุที่ใช้ทำฝามี ๒ ชนิดคือ ไม้จริงและไม้ไผ่ โดยไม้ไม่จริง (ไม้แป้น) เป็นฝาไม้สักหรือไม้ชนิดอื่นที่ประกอบเป็นแผงตามลักษณะโครงสร้างแบ่งได้ ๓ รูปแบบคือ

ฝาดตาผ้า

ฝาไม้ลูกฟัก

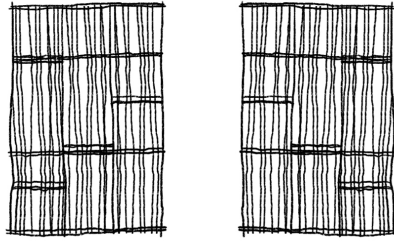

ฝาดั้งและฝาแป้น

รูปแบบฝาดตาผ้าหรือฝาจิบ คำว่าฝาดตาผ้าหมายถึงฝาที่มีการแบ่งช่องเหมือนตารางผ้า ฝานชนิดนี้ประกอบด้วยไม้ซึ่งเรียกลูกตั้งลูกนอนเป็นไม้กรอบตามแนวตั้งหรือแนวนอน

รูปแบบฝาไม้ลูกฟัก คือไม้ที่บรรจุภายในคร่าว ฝานชนิดนี้มีลักษณะเหมือนฝา ลูกฟักของเรือนฝาปะกน แต่ใช้ไม้ขนาดใหญ่และหนามากกว่า แบ่งฝาดตามแนวตั้งและแนวนอนเป็นช่วงๆ ช่วงบนสุดและล่างสุดมีลักษณะค่อนสี่เหลี่ยมด้านเท่า คล้ายลูกฟักคอสอง (ลูกฟักบนสุด) และลูกฟักตีนช้าง (ลูกฟักล่างสุด) ของเรือนฝาปะกน สำหรับส่วนกลาง ลูกฟักมีความยาวคล้ายฝาสายบัวของเรือนฝาปะกนลูกตั้งลูกนอน ทำกรอบคิ้วให้สวยงาม ฝาลักษณะนี้มีลักษณะประณีตและสวยงามเหมาะสำหรับเรือนผู้มีฐานะหรือเจ้านาย

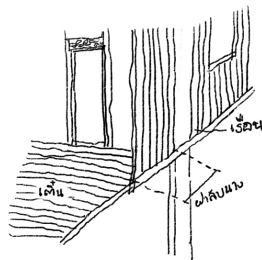
รูปแบบฝาดั้งและฝาแป้นหลังชนิดต่างๆ โครงสร้างประกอบด้วยกรอบล้อม ทั้ง ๔ ด้าน กรอบเซาะร่องเพื่อใส่แผ่นไม้หน้ากว้างโดยประมาณ ๓๐-๔๐ เซนติเมตร (ลูกกรู) ความหนาประมาณ ๒ เซนติเมตร กรูภายในกรอบ เนื่องจากอาจเกิดร่องเสี้ยนตรงรอบต่อตามแผ่นไม้แนวตั้ง จึงตีปิดรอยเป็นแนวยาวตามแนวตั้งด้านนอก หรือใช้ไม้คิ้วตีปิดด้านนอก

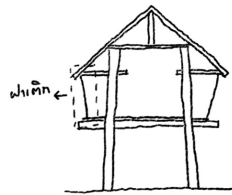
ฝ้ามืดฟ้า

ฝ้ามืดฟ้า ไม้บัว (ไม้ไผ่สาม) คือการใช้ไม้ไผ่ประกอบหรือสานเป็นฝारेือน นิยมใช้กับเรือนลักษณะตูปหรือกระท่อม คือฝारेือนเป็นแผงมีความยาวตลอดส่วน ลักษณะลายสานทรงไม้ไผ่ขัดขึ้นลงสลับกันเรียกว่า ลายขัดตาน ฝ้ามืดฟ้า ส่วนใหญ่ใช้เฉพาะด้านในของเรือน ไม้โดนแดดโดนฝน ทำให้ทนทานเช่นไม้จริง ไม้ไผ่ที่ใช้คือ ไม้บง ไม้ไผ่สีสุก

ลักษณะฝारेือนพิเศษคือฝारेือนเอนออก เรียกว่า ฝारेือนเด็กหรือฝारेือนตาก ทำมุมประมาณ ๘ องศาจากแนวตั้ง ทำให้เรือนภายในกว้างขวาง สามารถติดตั้งหิ้งระหว่างช่วงเสาได้กว้างและสะดวก ฝारेือนห่างจากแนวตั้งของเสาประมาณ ๑๔-๒๔ เซนติเมตร

ฝारेือนบาน

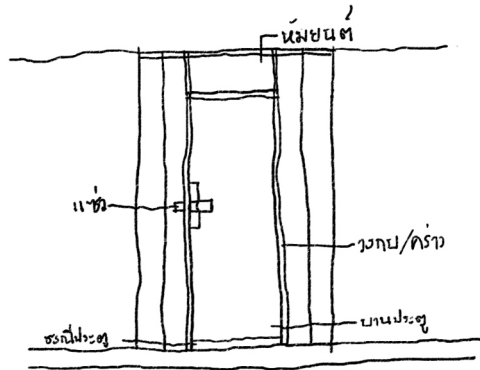

ฝारेือนเด็ก

ฝारेือนบาน ฝारेือนส่วนพิเศษของฝारेือนด้านในของเรือนที่ยื่นออกไป ๔๐-๕๐ เซนติเมตร สูงบริเวณเต็น นัยว่าเป็นฝारेือนที่ช่วยกำบังหญิงสาวขณะทำงานบนเรือน เรียกอีกชื่อว่า ฝारेือนปิดหน้าเต็น ถือเป็นองค์ประกอบต่อเติม มีความสูงตั้งแต่ช่วงเอวถึงข้อ

๙. ประตู โครงสร้างที่สำคัญของประตูประกอบด้วยกรอบและบานประตู มีลักษณะโครงสร้าง ๒ ชนิดคือ รูปแบบกรอบเป็นส่วนหนึ่งของฝारेือน คือทำให้กรอบประตูเป็นส่วนหนึ่งของคร่าว (กรอบฝारेือน) และ รูปแบบกรอบยึดติดกับฝारेือนภายหลัง คือทำไม้กรอบมาเสริมต่างหาก ใช้ไม้เหลี่ยมขนาดโดยประมาณ ๓ x ๑๒ เซนติเมตร ทำเป็นกรอบมาติดเสริมกับฝारेือนทางด้านนอกห้อง ซึ่งประตูห้องนอนหลักจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติมดังนี้

ภาพแสดงประตู

นัยยนต์ เป็นนัยยะเป็นลักษณะของเจ้าเรือน แกะสลักเป็นภาพต่างๆ ให้มีความสวยงาม เพื่อไม่ให้สิ่งไม่ดีเข้ามา ติดตั้งไว้ด้านบนของกรอบประตูเรือนนอน โดยยึดกับกรอบนัยยนต์หรือกรอบคร่าวฝา

ธรณีประตู คือไม้ขนาดความกว้างเท่าประตู สูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร อาจตกแต่งให้แว้โค้งสวยงาม (ธรณี) ต้องก้าวผ่านธรณีประตูทุกครั้งเมื่อเข้าห้องนอน ห้ามเหยียบ

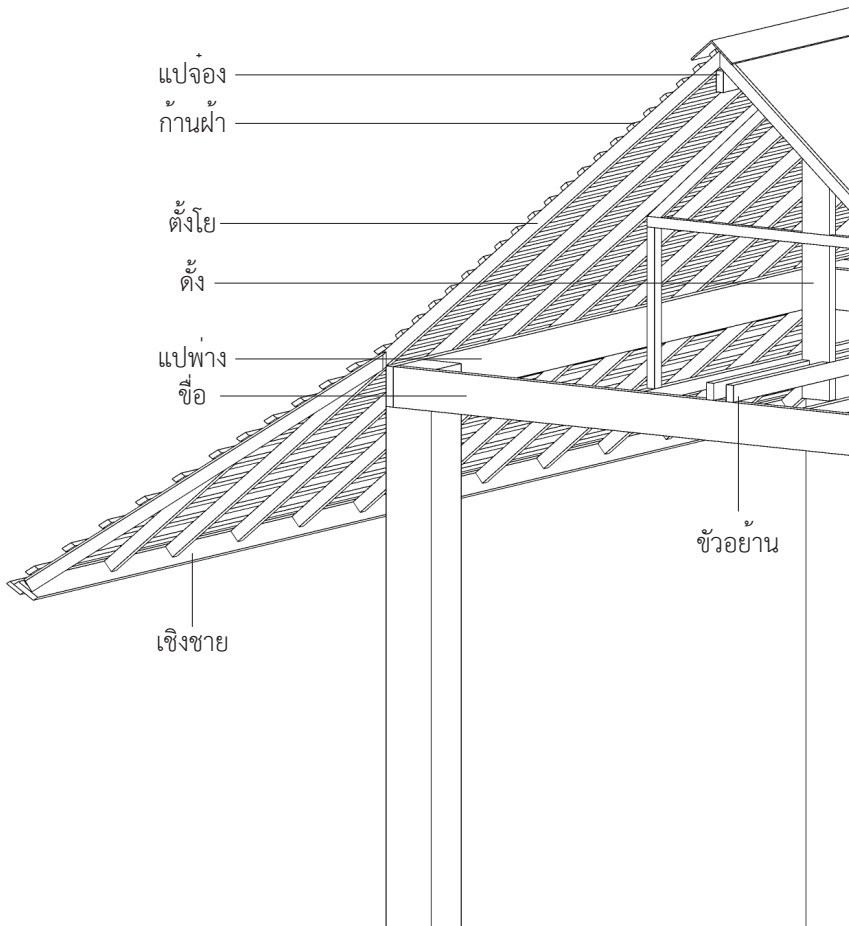
บานประตู ส่วนใหญ่ใช้ไม้หน้ากว้างหลายแผ่นต่อกัน หรือ ใช้ไม้แผ่นเดียว ประกอบเข้ากับกรอบประตูด้วยเดือยบนและล่าง ที่ยื่นออกมาจากบานประตู เพื่อสวมลงรูของไม้ข่มประตู (ข่มตุ้, ธรณีประตู, ก๊อกข้าวแมว) และสอดขึ้นใส่รูข่มหัวประตู (ข่มหัวตุ้) บานประตูออกแบบให้เปิดเข้าด้านในห้องนอน

แห้ว (อ่าน แส้) คือกลอนหรือदान เป็นสลักไม้ที่เลื่อนได้ ยึดติดกับกรอบประตู เมื่อปิดประตูแล้วเลื่อนสลักจากกรอบภายในห้องมาขัดไว้ ทำให้ไม่สามารถเปิดประตูได้ ลักษณะการเลื่อนสลักไม้เรียกว่า

ลงแห้ว จดแห้ว ลั่นดาด หรือ ขัดกลอน

๑๐. ปล่อง (หน้าต่าง) คือช่วงฝาที่เป็นช่องว่าง ลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นส่วนใหญ่ ทั้งแบบมีกรอบและไม่มีกรอบ แบบเปิดปิดได้และเปิดปิดไม่ได้ หน้าต่างมักมีขนาดเล็ก ขนาดเล็กมากมีขนาดโดยประมาณ ๑๐ x ๑๘ เซนติเมตร และมีจำนวนน้อย บ้างก็ไม่มีเลย เนื่องจากพื้นฐานหลายสาเหตุ เช่น สภาพอากาศ เป็นต้น คำว่า ปล่อง หมายถึง ช่องเอาไว้อ่างดูภายนอกเรือน

โครงสร้างหลังคา

ภาพแสดงโครงสร้างหลังคา

๑. ช่อ คือไม้เหล็มแบน ขนาดโดยประมาณ ๗.๕ x ๑๕ – ๑๐ x ๒๐ เซนติเมตร ประกอบเข้ากับส่วนบนของเสาตามรูปแบบวิธีพื้นถิ่น วางยาวตามความกว้างของเรือน ทำหน้าที่ถ่ายเทน้ำหนักจากหลังคาลงมายังเสา

๒. แปะฟ่าง (แปะหลวง แป๊ะ หรือแป๊ะหัวเสา) คือไม้เหล็มแบนมีขนาดเท่าช่อ วางทอดตลอดความยาวของเรือนโดยวางทับช่อ ใช้วิธีการบากเพื่อให้โครงสร้างยึดได้พอดี และมีรูทุกช่วงเพื่อใช้สวมหัวเทียนเสาเรือน ทำหน้าที่ถ่ายเทน้ำหนักจากหลังคา และเป็นส่วนหยุดของฝ้าตอนบนตามแนวยาวของเรือน

๓. ตั่ง คือไม้เหล็มแบน ขนาดโดยประมาณ ๕ x ๒๐ เซนติเมตร วางระหว่างเสาบนช่อใช้วิธีตั้งตามรูปแบบพื้นถิ่นแต่ละพื้นที่ ปลายล่างสอดกลางช่อยึดเข้าเดือย ปลายบนบากเข้ารูปกับบ่อไก่ และเสียบเดือย ตั่งแขวนหรือใบตั้งต่างจากเสาช่อ คือปลายล่างจะสิ้นสุดเพียงช่อ ไม่มีเสาดังมารับน้ำหนักถ่ายลงสู่พื้นดิน

๔. ตังโย (จันทัน) คือไม้เหล็ม ขนาดโดยประมาณ ๕ x ๒๐ เซนติเมตร ใช้ไม้จำนวน ๒ ชิ้น ประกอบเป็นคานข้างตั้งเขารูปสามเหลี่ยม คือปลายล่างวางบนช่อที่ปลายหัวเสา ปลายบนยึดติดกับตั่ง อาจบากและเข้าไม้ด้วยเดือย เพื่อให้แข็งแรง ทำหน้าที่เพื่อรองรับบ่อไก่และเป็นโครงสร้างแทนจั่ว

๕. แป๊ะจ้อง (อกไก่) คือไม้เหล็มข้าวหลามตัด ขนาดโดยประมาณ ๑๐-๑๒ เซนติเมตร วางตลอดความยาวเรือนบนตั่งและตังโย ยื่นหัวทำออกข้างละประมาณ ๖๐-๗๐ เซนติเมตร เป็นเครื่องมือที่ตั้งอยู่ยอดสุดของโครงสร้างหลังคา ทำหน้าที่ยึดปลายกลอนเพื่อเป็นโครงสร้างของวัสดุหลังคา

๖. คาบ คือไม้เหล็มขนาดโดยประมาณ ๔ x ๗.๕ – ๕ x ๑๐ เซนติเมตร พาดตามแนวยาวของเรือนบนสันจั่วและตังโย (จันทัน) โดยใช้วิธีการบาก วางยาวตลอดความยาวของหลังคา ยื่นหัวทำจากแนวจั่วเช่นเดียวกับแป๊ะจ้อง แต่ละด้านใช้คาบ ๓ ตัว วางจัดระยะให้พอดีกัน

๗. กลอน คือไม้เหล็มแบน ขนาดโดยประมาณ ๑.๕ x ๗.๕ เซนติเมตร ปลายบนยึดติดกับบ่อไก่ ปลายล่างทอดสู่แนวชายคา ซึ่งมีแป้นน้ำย่อยหรือไม้เชิงชายตีติด

๘. ก้านผ้า (แป) คือไม้เหล็มแบนหรือสี่เหล็มด้านเท่า ขนาดโดยประมาณ ๑.๕ x ๒.๕ – ๒.๕ x ๒.๕ เซนติเมตร ยึดติดกับกลอนตามความยาวของหลังคา วางทุกระยะ ๒๐ เซนติเมตร หรือตามวัสดุหลังคา ทำหน้าที่เป็นที่ยึดเกาะให้กับวัสดุหลังคา เช่น กระเบื้องดินขอ กระเบื้องดินเผา เป็นต้น

๑๑. แป้นน้ำย่อย หรือแป้นตินชาย (องค์ประกอบต่อเติม) คือไม้เหลี่ยมขนาดโดยประมาณ $๒.๕ \times ๑๐ - ๑๕$ เซนติเมตร ยึดติดกับปลายล่างของกลอน โดยมีปลายเต้าซึ้ยยื่นจากเสามารับน้ำหนัก

๑๒. แปลอย คือไม้เหลี่ยมขนาด $๔ \times ๗.๕ - ๕ \times ๑๐$ เซนติเมตร คือแป้นตัวล่างสุด อยู่ใกล้ชายคา ห่างจากปลายกลอนหรือแป้นน้ำย่อยประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร มีความยาวตลอดความยาวหลังคา ลักษณะลอยตัวซ้อนรับกลอน บางแห่งมียาง (เต้า) คือไม้เหลี่ยมยื่นจากเสามารับน้ำหนักแปลอย ทำหน้าที่คล้ายไม้เชิงกลอนเรือนไทยภาคกลาง

๑๓. บันลม คือไม้เหลี่ยม ขนาดโดยประมาณ $๓.๕ \times ๑๕ - ๒๐$ เซนติเมตร วางบนแป้นฟ้าและทอดยาวบนคาน (แป้นหัวเสา) ขึ้นไปบรรจบที่สันหลังคาเหนือออกโก่ ใช้วิธีบากเข้าไม้ บางหลังมีปลายยื่นขึ้นไปอีก ๗๐-๑๐๐ เซนติเมตร มักแกะสลักให้สวยงาม เรียกว่า กาลแล

๑๔. แหนบ (จั่ว) คือแผงไม้สามเหลี่ยมหน้าจั่ว ประกอบด้วยไม้กรอบรอบ กรูด้วยแผ่นไม้บาง แผงจั่วถูกแบ่งเป็นช่องต่างๆ กรูจากไม้แผ่นด้านในหรือกรูด้วยการเข้าไม้แบบลูกปัก อาจมีการประดับกรอบด้วยไม้คิ้ว (ไม้ขนาดเล็กแต่งเป็นร่องโค้งนูนเวลาดหล่นกัน) ทำหน้าที่ปิดส่วนของหลังคาด้านสกัด กันลมฝนและบังแดด เรือนบางเรือนพบจั่วภายใน เรียกว่า จั่วกรูกันห้อง ทำหน้าที่แบ่งสัดส่วนภายในเรือน มีโครงสร้างและขนาดเหมือนจั่วหน้าและหลังเรือน มักมีลักษณะพิเศษคือมีช่องให้อากาศถ่ายเทโดยการไม่ใส่ลูกกรูทุกช่อง เว้นช่องไว้ใส่ไม้กลึงเรียกว่าลูกแก้ว หรือใส่ไม้ลูกกรงสี่เหลี่ยม การเว้นช่องลูกกรูมักเว้น ๒ ระดับ คือระดับช่องที่ ๒ และ ช่องที่ ๓ นับจากฐานจั่วขึ้นมา

๑๕. ขัวย่าน ไม้แล่นตีนตั้ง คือไม้เหลี่ยมขนาดโดยประมาณ ๔×๗.๕ เซนติเมตร หรือไม้ไผ่ลำ วางยึดประกบด้านข้างระดับกึ่งกลางตั้ง มีความยาวจากจั่วหน้าเรือนถึงจั่วหลังเรือน ระดับขัวย่านจะอยู่ช่องของกรูระดับที่ ๓ หากมีจั่วกรูกันห้อง จะเว้นช่องที่ ๓ เพื่อให้ขัวย่านลอดผ่าน

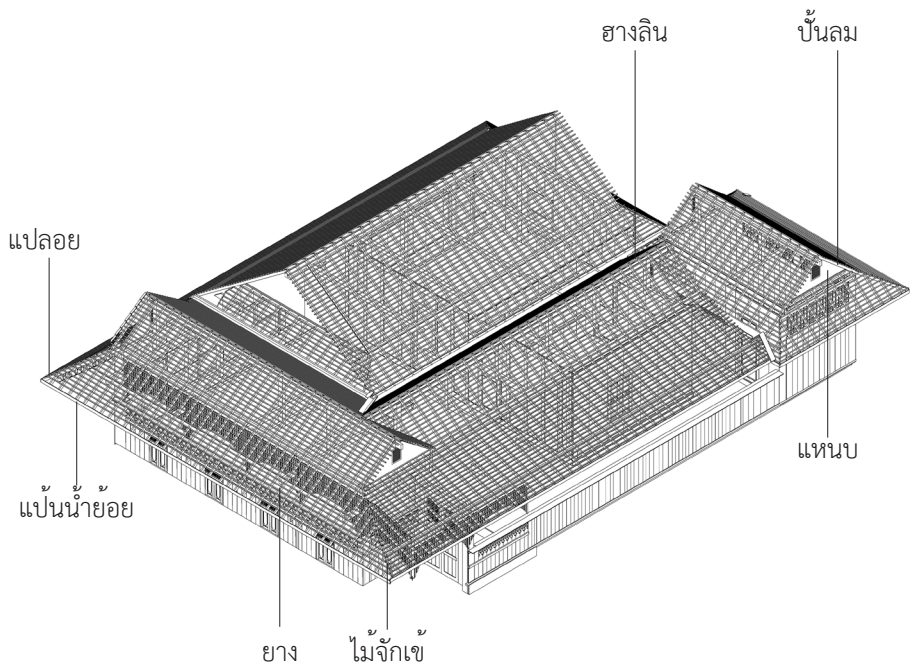
๑๖. ยาง (เต้า) คือไม้เหลี่ยมแบน ขนาดโดยประมาณ ๕×๑๐ เซนติเมตร ยาวโดยประมาณ ๗๐ เซนติเมตร ทำหน้าที่รับส่วนล่างของโครงหลังคาคือ แปลอย โดยลอดผ่านรูใกล้ปลายเสา ยื่นออกไปประมาณ ๕๐-๗๐ เซนติเมตร

๑๗. ยางค้ำ ค้ำยัน หรือ ทวย คือไม้เหลี่ยมแบน ขนาดโดยประมาณ $๕ \times ๑๐-๑๕$ เซนติเมตร ยาวโดยประมาณ ๗๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร ยึดติดระหว่างส่วนปลายเต้า และส่วนบนของเสาโดยการเสาะร่องเข้าเดือย ทำหน้าที่รับน้ำหนักจากเต้า ถ่ายเทจากชายคาลงสู่เสา ยางค้ำมักถูกแกะสลักให้สวยงาม บางแห่งเป็นไม้เหลี่ยมตรง บางแห่งแต่งให้โค้งงอ ยางค้ำมักติดตั้งที่ข้างและหลังเรือน ไม่นิยมไว้หน้าเรือน

๑๘. ไม้จ๊กเซ้ คือไม้เหลี่ยมขนาดเท่ากับคาน (แป) ขนาดโดยประมาณ ๔ x ๗.๕ - ๕ x ๑๐ เซนติเมตร คือไม้ยึดติดกับปลายเสายื่นทแยงรับส่วนล่างของโครงหลังคาที่มุมบรรจบกันของชายคาด้านยาวและด้านสกัด จึงอยู่แนวเดียวกับสันหลังคาที่บรรจบกัน ทำหน้าที่เหมือนคาน แต่ตำแหน่งอยู่ตรงมุมบรรจบของชายคา

๑๙. กลอนก้อย คือไม้เหลี่ยมขนาดเท่าคาน ยื่นจากปลายเสาด้านสกัด ยึดติดกับเสาโดยทำเดือยเสียบรู และมียางค้ำยันจากจุดกลางกลอนก้อย เฉียงลงไปยึดกับเสาเพื่อรับน้ำหนัก ทำหน้าที่รับหลังคาปีกนก (ไซราปีกนก) ฐานของปีกนกไม้เชื่อมติดกับกันสาด (ไซรากันสาด) ซึ่งวิ่งตามแนวยาว

๒๐. ฮางลิน (รางลิน) คือรางน้ำอยู่ระหว่างชายคาบรรจบ หากตัวเรือนมี ๒ จั่ว เพื่อรองรับน้ำฝนไม่ให้ไหลลงสู่เรือน ลาดยาวจากหน้าเรือนวางต่ำลงมาทางหลังเรือน แต่เดิมใช้ไม้ซุงทั้งต้นชุดเป็นรางยาวตลอดเรือน ภายหลังใช้ไม้แผ่น ๓ แผ่นประกบกันให้เป็นรางและยาซันกันรั่ว ปัจจุบันใช้รางสังกะสีแทน โครงสร้างวางอยู่บนไม้คานซึ่งเป็นไม้เหลี่ยมพาดยึดติดกับเสา

ภาพแสดงโครงสร้างหลังคา

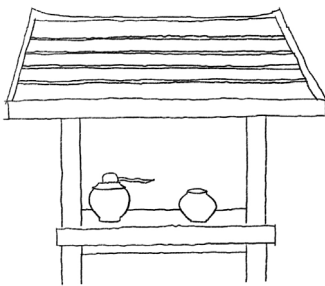
องค์ประกอบเพิ่มเติม

๑. **บันได** บันไดขึ้นเรือนด้านหน้าเป็นบันไดหลัก และอาจมีบันไดส่วนอื่นของเรือน เช่น ด้านหลังเรือน หรือ ด้านข้าง

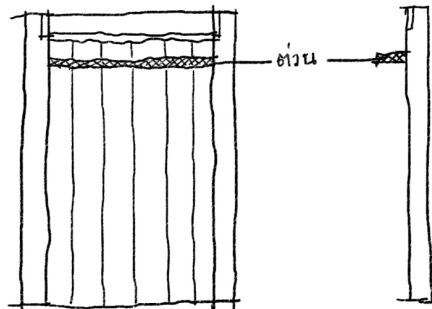
๒. **เสาแหลงหมา** คือเสาที่ใช้ผูกหมา โดยยึดกับโครงสร้างบันได

๓. **ฮ้านน้ำ** (ร้านน้ำ) คือชั้นขนาดเล็กตั้งหม้อสำหรับใส่น้ำเพื่อต้ม ตั้งไว้ด้านข้างบริเวณชานหน้าเรือน หน้าเรือน หรือหลังเรือน ยกระดับสูงประมาณ ๘๐ - ๑๒๐ เซนติเมตร โดยมีไม้คานยึดติดกับเสาวางแผ่นไม้ตั้งหม้อน้ำ บางพื้นที่ทำหลังคาทรงจั่วเล็ก ๆ คลุม หม้อดินบรรจุน้ำมีคุณสมบัติระบายความร้อนได้ดี ทำให้น้ำเย็นสดชื่นตลอดวัน

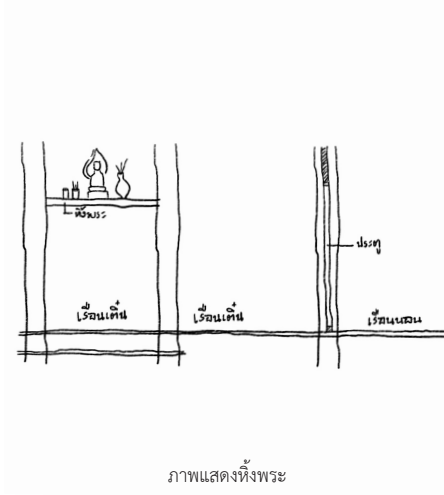
๔. **ต่วน** คือชั้นสำหรับเก็บของที่ประกอบติดกับโครงสร้างเรือน ทำด้วยไม้ไผ่ซี่หรือไม้จริง ขนาดโดยประมาณ ยาว ๐.๕๐ - ๑.๐๐ เมตร กว้าง ๒.๐๐ x ๒ - ๓ เซนติเมตร วางหรือซัดกันเป็นตะแกรง มีความยาวเท่ากับช่วงเสาที่จะวางต่วน ติดตั้งอยู่ระดับช่อและแปหัวเสามักทำไว้ระดับเพดานของเต็นด้านใน

ภาพแสดงฮ้านน้ำ

ภาพแสดงต่วน

ภาพแสดงหิ้งพระ

๕. หิ้งพระ แต่เดิมชาวล้านนาไม่ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในบ้าน เพราะถือว่าเป็นที่อยู่ของคน (ผีปู่ย่าหรือผีเรือน) ไม่ใช่ที่อยู่ของพระ แต่เรือนบางแห่งจะปลุกหอพระไว้ นอกเรือน สร้างหน้าต่างเรือนแล้วเอื้อมมือไปจับแจกันหรือถวายเป็นข้าวพระได้ ภายหลังได้ทำประดิษฐานไว้ในเรือน โดยทำเป็นหิ้งพระ ลักษณะเป็นชั้นไม้กว้างโดยประมาณ ๒๐ - ๓๐ เซนติเมตร ติดไว้กับฝาเรือนเดินฝั่กทิศตะวันออก ความยาวตลอดช่วงเสา สูงโดยประมาณระดับศีรษะหรือสูงกว่าเล็กน้อย

ภาพแสดงหิ้งผีปู่ย่า

๖. หิ้งผีปู่ย่า คือหิ้งที่ประกอบด้วยพานหรือถาดใส่ดอกไม้ธูปเทียน จากการเช่นไหว้ผีปู่ย่าปีละ ๒ ครั้ง คือวันสงกรานต์และวันออกพรรษา ยึดติดกับฝาบ้านตะวันออก ตั้งติดเสามงคหลหรืออยู่ระหว่างเสามงคและเสาท้าย การปรนนิบัติต่อผีเป็นหน้าที่ภรรยาของเจ้าเรือน และตกทอดไปทางสมาชิกครอบครัวที่เป็นหญิง

๓

พิธีกรรม

และความเชื่อ

การสร้าง

เรือนล้านนา^๓

^๓ สนั่น ธรรมธิ, พิธีกรรมและความเชื่อการปลูกเรือนล้านนา”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่, สุเทพการพิมพ์, ๒๕๕๐) หน้า ๑-๘๔, ๑๐๓-๑๔๖.

การให้ความสำคัญของชัยภูมิการสร้างบ้านแปงเมืองเป็นต้นแบบของการหาชัยภูมิสำหรับการสร้างบ้าน ดังปรากฏในตำราต่าง ๆ ที่กล่าวถึงลักษณะที่ดินตลอดจนทิศทางของสิ่งทีเชื่อว่าจะมีผลต่อการดำรงชีวิต เช่น จอมปลวก ต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ การดำเนินการในการปลูกสร้างบ้านเรือนยังต้องมีพิธีกรรมตามความเชื่อเกือบทุกระยะ และขั้นตอนของการดำเนินงาน ทั้งนี้เป็นเพราะชาวล้านนาต้องการความมั่นใจ มั่นคง อบอุ่นและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ลักษณะที่ดินสำหรับปลูกบ้านเรือน

ตามคติความเชื่อของชาวล้านนา หากจะหาที่ตั้งบ้านเรือน ในตำรากล่าวว่าให้พิจารณาคุณลักษณะของแผ่นดินนั้นก่อน ซึ่งหลักการพิจารณามีตำรากล่าวไว้ว่า

“แผ่นดินที่ใด มีผิวดั้งเดือนออกนั้น อยู่ทีนั้นมิข้าวของมาก บ่อยากกลั่น จักมีลูกหกตน ท้าวพระญาจักยกยอชะแล” ความว่า แผ่นดินใดที่มีผิวงาม มีราศี ดุจพระจันทร์ข้างขึ้น หากปลูกเรือนตรงนั้น จะมีข้าวของสมบูรณ์ ไม่มีอดอยาก หากประสงค์จะมีลูก ก็จะได้ลูกถึงหกคน ผู้มียศศักดิ์ตำแหน่งสูงจะยกยอสรรเสริญ

“ดินแดนสัณฐานดั้งเดือนเพ็ง อยู่ทีนั้นจักมุลด้วยข้าวของล้มบัตติมากนักชะแล” ความว่า แผ่นดินใดมีสัณฐานกลมดั้งเดือนเพ็ญ หากปลูกเรือนอยู่ทีนั้นก็จักมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ

“ดินดั่งขึ้นจ้วตตาย อยู่ทีนั้นมักเป็นพยาธิ เป็นทุกขนัก ท่านมักบิบเบียนแล” ความว่า แผ่นดินใดมีสี่ผิวซิดมัวหมองดั่งสีเนื่อว้วตตายแล้ว หากปลูกเรือนอยู่ มักเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นทุกข์และมักมีคนคอยเบียดเบียนอยู่เสมอ

“ดินทีใดมีลักษณะดั่งหุมา อยู่ทีนั้นจักตาย ผิบอันจักเป็นพยาธิหามิตรสหาย บ่ได้ จักได้เมี้ยอยู่คนนึ่ง ลูกบ่มีแล” ความว่า ดินทีใดทีมีรูปพรรณสัณฐานเรียวยาวรีดั่งหุมาปลูกเรือนอยู่ทีนั้นมักเสียชีวิต หรือไม่อย่างนั้นก็มีโรคภัยเบียดเบียน ไรญาติขาดมิตร หากปรารถนาภรรยาจะได้ภรรยาหนึ่งคนแต่หาบุตรไม่ได้

“ดินทีใด ผิวดั้งคระหมงหัวช้าง อยู่ทีนั้นเลี้ยงวัวควายแพรวแล” ความว่า ดินทีมีวรรณะดั่งตระพองหัวช้างถ้าปลูกเรือนอาศัยอยู่ทีนั้นจะประสบความสำเร็จด้านการเลี้ยงปศุสัตว์ประเภทวัวควาย จะแพรวขยายเพิ่มจำนวนโดยเร็ว

ภาพแสดงที่ดินมีสัณฐานกลม

ภาพแสดงที่ดินมีลักษณะตั้งหุ้ม

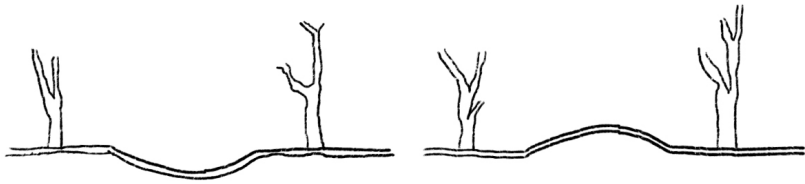
ภาพแสดงที่ดินลักษณะกระหม่งหัวข้าง

“ดินที่ไต่ ดมดูสากหวานๆ ดั่งอัน ชื่อดินสมณพราหมณ์ อยู่ที่นี่สำราญบานใจ มีสมบัติดีเข้าของ ข้างชายมากแล” ความว่า ดินที่ไต่มีกลิ่นหอมหวาน ได้ชื่อว่า “ดินสมณพราหมณ์” หากปลูกเรือนอาศัยจะพบแต่ความสุขสำราญบานใจ มีสมบัติข้าวของ และมากด้วยบริวารชายหญิง

“ดินที่ไต่สัณฐานตั้งหนูบ่น อยู่ที่นี่วุฒิ มีพื้น้องสหายมากพืชชะของปลูกก็ดี มากแล” ความว่า ดินที่ไต่มีลักษณะเหมือนมีหนูมาซ่อนไข่ให้ผิวดินฟูขึ้น ปลูกเรือนอยู่จะพบกับความเจริญ (วุฒิ) มากด้วยญาติมิตรสหาย พืชผล (พืชชะ) งอกงาม อุดมสมบูรณ์ แล

“หากจักสร้างหอยเรือนี้ ทือพิจารณาตูดนี้ ที่ไต่สูงสี่แฉ่งแห่งท่ามกลางต่ำ ลักษณะตั้งองเต่าหงาย มั่งมูลทุนเท่าด้วยข้าวของ เป็นที่โล่งรู้แล ที่ไต่สูงท่ามกลางเหมือนองเต่าหัว มักเป็นถ้อยคำ มีโรคพาอี ท่านจักคร่ำซาราวิบขาดชะแล ที่ไต่ลักษณะตั้งซารนุ จักมีเข้าของข้างม่วงวควาย ที่บ้านไต่มีไม้ใหญ่บนหัว จักฉิบหายบ่ดีแล” ความว่า หากจะสร้างบ้านเรือนให้พิจารณาว่า เนื้อที่ไต่สูงรอบด้าน ส่วนตรงกลางมีระดับต่ำคล้ายกระดองเต่าหงาย เป็นเศรษฐีอุดมด้วยทรัพย์สมบัติ เนื้อที่ไต่มีลักษณะสูงตรงกลางเหมือนกระดองเต่าคว่ำ หากปลูกบ้านอยู่มักถูกล้อถ้อยคตีความ ถูกเบียดเบียนโรคภัย รวมทั้งถูกเบียดเบียนจากมนุษย์ด้วยกัน เนื้อที่ไต่มีสัณฐานเป็นเหมือนรูปคันธนูจะทำให้มีข้าวของข้างม่วงวควาย เนื้อที่ไต่มีต้นไม้ใหญ่ตรงหัวนอนเป็นที่อุปมงคล พบแต่ความพินาศฉิบหาย

“ดินที่ไต่ สัณฐานตั้งผิวนกยูง อยู่ที่นี่มีข้าวของเงินค่า สมบัติดีมาก เศษยศคักดีมาก จักได้เมียเจ็ดคนแล” ความว่า ที่ดินไต่ที่มีสัณฐานเลื่อมพรายตั้งสีขนนกยูง ถ้าได้ปลูกเรือนอาศัยก็จะร่ำรวยทรัพย์มีเดชและยศศักดิ์ที่สำคัญ เจ้าของเป็นชายจะได้ภรรยาถึงเจ็ดคน

ภาพแสดงที่ดินมีลักษณะคล้ายกระดองเต่าหงาย

ภาพแสดงที่ดินมีลักษณะคล้ายกระดองเต่าคว่ำ

ตำราดูลักษณะที่ดินบางตำรา เรียกลักษณะที่ดินว่า “ขบวน” ซึ่งคำนี้ได้จากการขึ้นต้นเรื่องราว

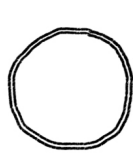
“จักรอมบ้าน แปลงขบวนบ้านดั่งนี้ ดีแลร้ายจูงมือและพิจารณา” ความว่า หากจะสร้างบ้านจะดีหรือร้าย โปรดดูและพิจารณาตำรานี้

“มาดั่งดาววัน มักฉิบหายแลบตี, เป็นสามแฉ่งนี้อุดมดีแล, เป็นขบวนดั่งกษัตริย์ บัดี ฉิบหายแล, เป็นดั่งใบมีด บัดี ฉิบหาย, ขบวนเป็นสี่แฉ่งดั่งนี้ บั้วระมวลด้วยข้าวของ, เป็นดั่งหน้าราหู และหน้าพรหมดั่งนี้ฤทธิมาก, เป็นขบวนยาวดั่งข้าวคนได้ สมฤทธิชู้ฮั่น...” ความว่า เนื้อที่ใดมีสัณฐานกลมดั่งดวงอาทิตย์ มักฉิบหาย, ลักษณะสามเหลี่ยมอุดมสมบูรณ์ดี, ลักษณะคล้ายรูปธนูขึ้นสาย ไม่ดี, ลักษณะคล้ายใบมีดมักฉิบหาย, เป็นรูปสี่เหลี่ยม บริบูรณ์ด้วยข้าวของ, ลักษณะคล้ายรูปหน้าพระราหู หรือพระพรหม มีอิทธิฤทธิมาก, ลักษณะยาวเหมือนสะพาน สมปรารถนาทุกประการ

“ที่ดินใดมีลักษณะเป็นขบวนดั่งวงกตดั่งนี้ แพ้ (อ่าน-แป้) เจ้าเรือนมักฉิบหาย เป็นขบวนดั่งสะพานขาว สมฤทธิด้วยเข้าของชู้ฮั่น เป็นขบวนดั่งเต่า มักฉิบหายแล เป็นขบวนดั่งราชสีห์ มักฉิบหายวายของ” ความว่า ที่ดินใดมีลักษณะคดเคี้ยวกววนเหมือนเขาวงกต ย่อมมีผลร้ายแก่เจ้าเรือนลักษณะคล้ายเรือสำเภาเอียง มักฉิบหาย ลักษณะคล้ายเรือสำเภาคว่ำย่อมอุดมด้วยข้าวของทุกประการ ลักษณะคล้ายเต่ามักฉิบหาย และลักษณะคล้ายดั่งราชสีห์ก็จะฉิบหาย ข้าวของวอดวาย

ขบวนบ้านนี้ สามารถนำไปใช้ในการพิจารณาที่ดินสำหรับปลูกบ้านรวมไปทั้งการพิจารณาเลือกทำเลในการสร้างเมือง และที่ตั้งของวัดวาอาราม ดังความตอนท้ายของตำราว่า

“ผิวว่าจักแปลงขบวนบ้าน ขบวนเมืองแลขบวนวัดวาอาราม หือพิจารณาผ่อดู ขบวนดีก็คดี ขบวนบตี ก็ยอมหือบังเกิดเป็นภัยดั่งว่าแล”

ที่ดินลักษณะสันฐานกลม

ที่ดินลักษณะคล้ายรูปธนูขึ้นสาย

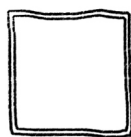
ที่ดินลักษณะดั่งใบมีด

ที่ดินลักษณะคดเคี้ยวกวาน

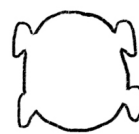
ที่ดินลักษณะรูปสามเหลี่ยม

ที่ดินลักษณะรูปสี่เหลี่ยม

ที่ดินลักษณะสำเภาเอียง

ที่ดินลักษณะคล้ายเต่า

ตำราโบราณชื่อ “โลกสมมุติราช” กล่าวถึงการเลือกที่ดินสำหรับปลูกเรือนว่า

“ประการหนึ่งจักอาศัยอยู่เชิงในฐานะที่ใดหื้อเล็งดูฐานะที่นั่นก่อน ผิวว่าสูงทัก
 ชิมะ ต่ำอิสานชื่อสิทธิลักษณ์ อยู่ดี สูงปัจจิมะ ต่ำปุพพะ ชื่อตริตันรัสสรถิ อยู่ดี, สูงทัก
 ชิมะ ต่ำอาคโณยชื่อธนูลักษณ์ อยู่ดี, ท่วมกลางสูงอยู่รอดขุมมือ ชื่อลัคคราชะ ดินักแล,
 ผิวว่าปุพพะต่ำแลได้ต่ำ อาคโณยสูงชื่อ ชรา ปริบูรณ์มาดินัก, สูงทักชิมะ แห่งอื่นต่ำชื่อสุ
 วัฒน์นะ ดินัก, ผิวว่าสูงปัจจิมะชื่อธรณีสาร ดินักแล” กล่าวถึงลักษณะต่ำที่ว่านี้ คือ

๑. ที่ดินทิศใต้สูงตะวันออกเฉียงเหนือต่ำชื่อ “สิทธิลักษณ์”
๒. ทิศตะวันตกสูง ตะวันออกต่ำชื่อ “ตริตันรัสสรถิ”
๓. สูงกลาง ด้านอื่นต่ำตลอด ชื่อ “ลัคคราชะ”
๔. ตะวันออกต่ำ ทิศใต้ต่ำ ตะวันออกเฉียงใต้สูง ชื่อ “ชรา”
๕. สูงเฉพาะด้านทิศใต้ ด้านอื่น ๆ ต่ำ ชื่อ “สุวัฒน์นะ”
๖. สูงตะวันตกด้านเดียวชื่อ “ธรณีสาร”

ลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นลักษณะของที่ดินที่ตำราใช้คำว่า “อยู่ดี, ดินักแล
 และปริบูรณ์ (บริบูรณ์) ดินัก...” หมายความว่า เป็นทำเลหรือที่ตั้งอันควรแก่การปลูก
 เรือนทุกประการ

การดูสี ดูลาย ตมกลืนดิน (คัมภีร์โลกสมมุติราช)

“ที่ดินใดขาวหอมดังดอกบัว ที่นั่นพี่น้องหลาย ที่ใดหอมดังดอกแก้วและเค็ดเคล้า ที่นั่นอยู่ดีมีลูกหลาย ที่ใดดินแดงหอมดังโกฐสมอสุมลแว้งหมากรุก อยู่ที่นี่ดินักที่ใดเห็นขี้มดก็ดี ที่นั่นดินัก ที่ใดดินเหลืองดังขมิ้น ที่นั่นอยู่ท่านมักบูชา ที่ได้เป็นทบคตไป มา ลายตั้งงู อยู่บ่ดี มักเสียของแล” ความว่า

๑. ที่ดินใดมีสีขาว มีกลิ่นหอมเหมือนกลิ่นดอกบัว หากอาศัยอยู่ที่นั่น จะมีญาติพี่น้องมากมาย

๒. ที่ดินใดมีกลิ่นหอมดุจกลิ่นหอมของดอกแก้ว (พิกุล) และกลิ่นหอมของดอกคัตเค้าเครือ ถ้าอยู่อาศัยที่นั่นจะมีลูกหลายคน

๓. ที่ดินใดมีสีแดงคล้ายสีของโกศสอหรือสมุลแว้ง หรือสีดังเปลือกขุ่น หากอาศัยอยู่ที่นั่นจะดินัก

๔. ที่ดินใดมีกลิ่นเหม็นคล้ายขี้มด ดี ที่ดินใดมีสีเหลืองดังขมิ้น หากอาศัยอยู่ท่านมักยกย่องบูชา

๕. ที่ดินใดมีลักษณะทบคตเคียวไปมา หรือลักษณะลายดังผิวของงู อย่าอาศัยอยู่ เพราะอยู่ไปมักสูญเสียข้าวของสมบัติพัสถานในที่สุด

ที่ดินที่ไม่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านเรือนอาศัย

“บ่ดีแปลงเรือนกวมแม่น้ำห่าง หนทางห่าง ป่าช้าห่าง วัดห่าง ที่บ้านห่าง”
ความว่า ไม่ควรสร้างบ้านเรือนคร่อมที่ต่าง ๆ คือแม่น้ำที่ไม่มีน้ำไหลผ่านแล้ว ถนนหนทางที่เลิกใช้แล้ว ป่าช้าร้าง วัดร้างและหมู่บ้านร้าง ทั้งนี้คงมีเหตุผลว่า ที่ดินดังกล่าวล้วนเป็นมลทินมาก่อน กล่าวคือ

๑. แม่น้ำเดิมเป็นที่ไหลผ่านทั้งสิ่งที่ดีและเลวร้ายโลโครก
๒. ถนนหนทางเดิมเป็นทางผ่านของคน สัตว์ และภูตผีปีศาจ
๓. ป่าช้าเดิมเป็นที่ชุมนุมของผี
๔. วัดร้างเป็นสถานที่เคยเป็นศาสนสถาน
๕. หมู่บ้านร้าง อาจมีอัปมงคลอันเป็นเหตุให้ผู้คนล้มตายหรือหนีหายไปเพราะร้อนรนอยู่ไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ จึงเชื่อว่าสิ่งที่เป็นเสด็จจัญโรคงยังแฝงฝังอยู่ ถ้าไปปลูกเรือนอาศัย อยู่ก็ถือว่า ที่อยู่ของตนนั้นตั้งอยู่บนแผ่นดินที่คอยอำนวยแต่สิ่งไม่พึงปรารถนาแก่ชีวิตและ ทรัพย์สินของครอบครัวตลอดไป

ยังมีที่ดินต้องห้ามที่โบราณเห็นว่าไม่ควรปลูกเรือนอาศัย นั่นคือที่ซึ่งอาจเป็น แหล่งรวมของสิ่งชั่วร้าย ดังปรากฏในตำราว่า

“ทุกกล้าไหลมารวม คือว่า แผลงเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำมารวมกัน ๑ หนทางหลวง ๑ ที่สับห้วยน้ำมารวมกัน ๑ ที่ทั้งหลายฝูงนี้ บ่ดีแผลงเรือนอยู่”

๖. ห้ามปลูกเรือนในที่ที่มีสิ่งจากทุกทิศไหลมารวมกัน ได้แก่ ปลูกเรือนใกล้ แม่น้ำที่ไหลมารวมกัน, ที่ดินที่เป็นสาธารณชน, ที่ดินที่ลำห้วยไหลมาบรรจบกัน ตามที่กล่าว ในตำราโบราณ ท่านคงมีเหตุผลว่า ที่อันแม่น้ำหรือลำห้วยไหลมารวมกันนั้น ย่อมมีสิ่งที่ดีและร้าย ไหลมาตามลำน้ำ แล้วมารวมกัน ณ จุดนั้น เป็นเหตุให้สถานที่ว่าเป็นที่อัปมงคล อีกประการหนึ่ง ถนนซึ่งถือเป็นทางสาธารณะ ย่อมเป็นที่ลี้ภัยของคน ลัทธิ และอมนุษย์ ภูตผี จึงไม่เหมาะสมที่จะปลูกเรือนอาศัยในบริเวณนั้น

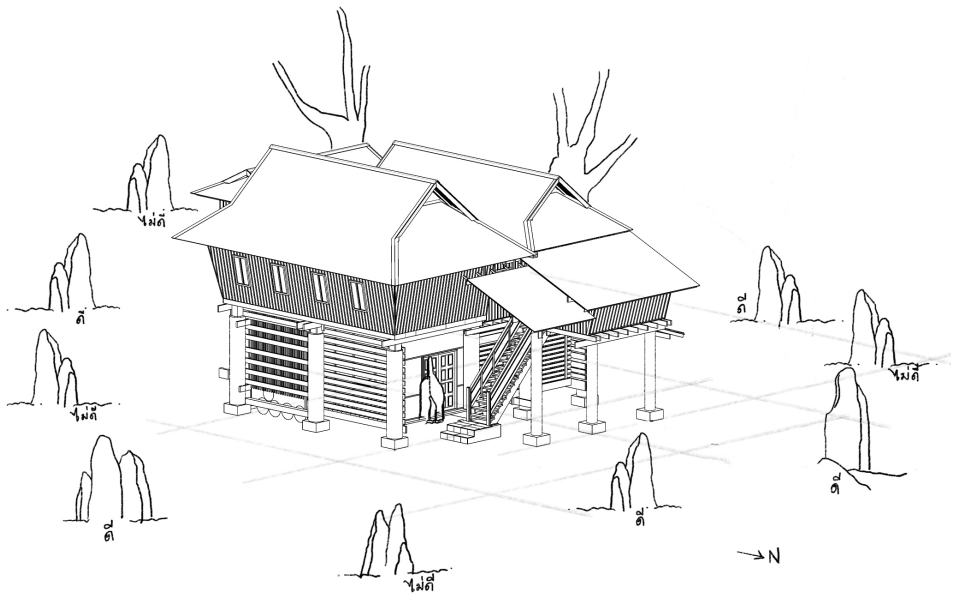
“แผลงเรือนกวมหลัก กวมตอ กวมน้ำบ่อ กวมรูหลาว กวมจอมปลวก กวมบวกควายบ่ดี”

๗. ไม่ปลูกเรือนคร่อมหลัก ตอ บ่อน้ำ รูหลาว จอมปลวก ปลักควาย

“น้ำบ่อ รูหลาว จอมปลวกก็ดี แม่น้ำก็ดี บวกควายก็ดี สระ ตะพัง โบกขรณี่ก็ดี น้ำเหมืองก็ดี บ่ดีถม บ่ดีตั้งบ้านเรือน บ่ดีแผลงสวนแปลงนา ตั้งเวียงอยู่ ขีดินัก”

๘. แม่น้ำ สระน้ำที่ถูกขุดขึ้น ลำเหมือง ตะพัง (แอ่งน้ำที่เกิดขึ้นเอง) ไม่ให้ถม เพื่อสร้างบ้านแปลงเมือง

สำหรับเหตุผลนอกจากจะได้รับผลร้ายคือความไม่เป็นมงคลที่เรียก “ขีด” แล้ว โบราณอาจมองว่าสถานที่ที่เกิดจากการทับถมแหล่งน้ำนั้น ดินจะอ่อนตัวยุบง่าย ไม่เหมาะที่จะเป็นที่ตั้งของตัวอาคารบ้านเรือนและไม่เหมาะที่จะเป็นแปลงหรือที่ดินสำหรับการเกษตร

ภาพแสดงเรือน จอมปลวก ต้นไม้

จอมปลวก

สิ่งที่เกิดบนผืนดินอย่างหนึ่งที่โบราณท่านให้ความสำคัญทางความเชื่อสิ่งนั้นคือ “จอมปลวก” การที่จะสร้างบ้านแปลงเรือนอยู่ ณ สถานที่ใด จึงมีวิธีพิจารณาในการเลือก หรือหลีกเลี่ยง รวมถึงวิธีปฏิบัติต่อจอมปลวก ทั้งนี้ตำราโบราณได้ชี้แนะไว้อย่างน่าสนใจดัง จักกล่าวถึงลำดับต่อไป

กล่าวถึงจอมปลวกปกติถ้าไม่จำเป็นขวาล้านนาจะไม่ทำลายถึงขั้นมีข้อห้ามเป็นลายลักษณ์ไว้ดังปรากฏในคัมภีร์ “ธรรมดาจารย์” ว่า “ขุดจอมปลวกหือเพียงก็ขิด” ความว่า ขุดจอมปลวกให้ราบเสมอหน้าดินก็ “ขิด” กล่าวคือ ไม่เป็นมงคล ยิ่งถ้าขุดทำลายแล้วสร้างบ้านเรือนทับลงไปก็จะประสบกับความหายนะในไม่ช้า เช่นเดียวกับคัมภีร์ “ธรรมดาสอนโลก” ได้กล่าวไว้ว่า “จอมปลวก ตัด ฟันกุ่มถมเสียแล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ก็ฉิบหาย”

แนวทางปฏิบัติและพิธีกรรมจอมปลวกให้โทษ

“จอมปลวกอยู่หน้าวันออกแจ่งใต้ บ่ดี หื้อเอาเข้าตอกดอกไม้ กล้วยอ้อย แกงส้ม แกงหวานปูชาแล้วขุดเสียเสีย บ่อนไฟจักใหม่เรือน”

๑. ถ้าจอมปลวกอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านเรือนนั้นไม่ดี ให้เอาข้าวตอกดอกไม้ กล้วย อ้อย พร้อมอาหารคาวหวานทำการเช่นบูชาก่อน แล้วจึงขุดออกให้หมดไม่อย่างนั้นไฟจะไหม้บ้าน

“จอมปลวกอยู่หน้าใต้ บ่ดี จักเสียตน จังควาย หื้อเอาหมากพร้าวปูชา แล้วขุดเสียเสียเถอะ”

๒. ถ้าจอมปลวกอยู่ทางทิศใต้นั้นไม่ดี จะมีผลเสียต่อตนเองและวัวควาย ให้เอามะพร้าวเช่นบูชา แล้วขุดออกให้หมด

“จอมปลวกอยู่วันตกแจ่งใต้ บ่ดี กระทำไร่ใส่เนาบ่พอกินสักเทื่อ หื้อเอาข้าวของดอกไม้ ปูชาแล้วขุดเสียเถอะ ลวดส่งเสีย”

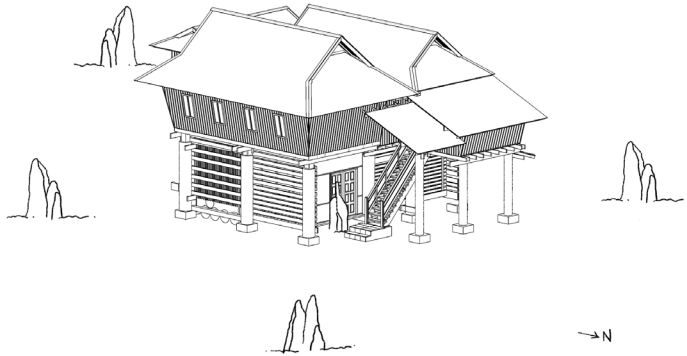
๓. ถ้าจอมปลวกอยู่ทิศจะวันออกเฉียงใต้นั้นไม่ดี ทำไร่ ทำนา ไม่พอกิน ให้เอาข้าวของ (เครื่องเช่น) และดอกไม้ทำการเช่นบูชา แล้วขุดทำลายพร้อมทำพิธี “ส่ง” คือ เช่นสรวงเสียตามควร

“จุมปลวกอยู่วันออกแจ่งเหนือ บ่ตี มักเป็นคางม พีน้องซัง หื้อเอาเข้าดอก
ดอกไม้ แกงลัมแกงหวาน ปูชาด้วยเข่าน้ำ แล้วขุดม้างเสียวลต่งทวย อย่าได้เอา
ไว้”

๔. ถ้าจอมปลวกอยู่ที่ศจะวันออกเฉียงเหนือนั้นไม่ตี มักถูกถ้อบคตีความ ญาติที่
น้องเกลียดซัง ให้เอาข้าวตอกดอกไม้ อาหารคาวหวานและน้ำเช่นบูชา แล้วขุดทำลายเสียว
พร้อมนั้นให้ทำพิธี “ส่ง” คือการเช่นสรวงด้วย

“จุมปลวกทัดประตูบ้าน ประตูเรือน บ่ตี ขีดนัด หื้อเอาเข้าตัม เข่าหนม ดอกไม้
บูชาแล้วขุดเสียวแล”

๕. ถ้าจอมปลวกอยู่ตรงประตูบ้าน ประตูเรือนนั้นไม่ตี ให้เอาขนมและดอกไม้
เช่นบูชาแล้วขุดเสียว

ภาพแสดงตัวอย่างจอมปลวกให้โทษ

แนวทางปฏิบัติและพิธีกรรมจอมปลวกให้คุณ

“จอมปลวกอยู่หน้าวันออก ห่าง ๓๒ วา เทวดาอยู่ที่หน้ารักษาข้าวของที่ จักได้ลาภะ
อย่าได้กระทำร้ายแก่จอมปลวกนั้น”

๑. ถ้าจอมปลวกอยู่ที่ทิศตะวันออกห่างตัวเรือนไป ๓๒ วา ตรงนั้นเทวดาอยู่รักษา
เจ้าของที่จะลาภ อย่าขุดทำลายจอมปลวกนั้น

“อยู่หน้าวันตกห่าง ๑๐ วา จำเริญข้าวของ หื้อบูชาด้วยเข้าต้มเข้าหนมลูกส้ม
ของหวาน”

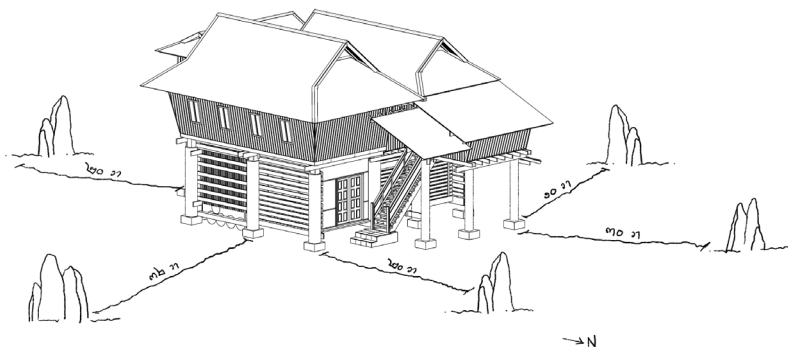
๒. ถ้าจอมปลวกอยู่ที่ทิศตะวันตกห่างตัวเรือนไป ๑๐ วา ให้บูชาด้วยขนมผลไม้
จะเจริญไปด้วยโภคทรัพย์ ข้าวของ

“อยู่หน้าวันตกแจ่งเหนือ ห่าง ๓๐ วา ดี มีลูกยิงชาย เพื่อนบ้านหลงหลาย
จำเริญข้าวของ หื้อเอากล้วย อ้อย หนาก พลู บูชา”

๓. ถ้าจอมปลวกอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างตัวเรือนไป ๓๐ วา นั้นดี จะ
ได้บุตรธิดาทั้งหญิงและชาย มากมายด้วยเพื่อนบ้าน เจริญด้วยข้าวของสมบัติ และควรจัด
กล้วย อ้อย หนาก พลู บูชา

“จอมปลวกอยู่ไกล ๒๐ วา มีข้างม้า ข้าคน จำเริญดี หื้อบูชาด้วยน้ำผึ้ง น้ำอ้อย
เข้าและอาหารดี อย่าได้กระทำร้ายแก่ปลวกนั้นเทอะ”

๔. ถ้าจอมปลวกอยู่ที่ทิศใดก็ตาม ถ้าห่างจากตัวเรือนไป ๒๐ วานั้นดี จะมีข้าง
ม้า ข้าทาสบริวารและเจริญรุ่งเรือง ให้บูชาด้วยน้ำผึ้ง น้ำอ้อย ข้าวปลาอาหาร อันประณีต
อย่าได้ขุดทำลาย

ภาพแสดงตัวอย่างจอมปลวกให้คุณ

ต้นไม้

สิ่งที่เกิดบนผืนดินอีกประการหนึ่งที่มีผลทางความเชื่อ อันเนื่องมาจากการพิจารณาคัดเลือกผืนดินที่จะสร้างบ้านเรือน นั่นคือ “ต้นไม้” การดูที่ดินนอกจากจะดูลักษณะยังดูถึงสิ่งที่เกิดบนดินอย่างน้อยก็จอมปลวก สิ่งที่มาคือต้นไม้

ต้นไม้ที่มีอยู่เดิมถ้าอยู่ในทิศทางถูกต้องตามตำรา ก็ถือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการตัดสินใจเลือกที่ดิน หรือหากไม่มีทางเลือกก็อาจต้องขุดโค่นทำลายและปลูกต้นไม้ที่ไม่พึงปรารถนามาทดแทน

ต้นไม้ที่ไม่ควรมี

“วันออกบ่ดีมีไม้สรี หนโตอย่ามีต้นกล้วย หนวันตกอย่ามีไม้จิว หนเหนืออย่าไว้ไม้เตื่อ”

๑. ทิศตะวันออก ไม้ควรมี ต้นโพธิ์
๒. ทิศใต้ ไม้ควรมี ต้นกล้วย ต้นนุ่น
๓. ทิศเหนือ ไม้ควรมี ต้นมะเดื่อ

ต้นไม้ที่ไม่ควรอยู่ใกล้เรือน

“ต้นกล้วย ไม้แค ไม้ตีนเป็ด ไม้หนูน หมากแระ หมากหุ้ง ไม้กุ่ม ไม้ตาเสือ ไม้หมี นี บ่ดีปลูก บ่ดีไว้ใกล้เรือน เगरำเรือน อยู่บ่วุฒิแล”

๑. ต้นกล้วย
๒. ต้นแค
๓. ต้นตีนเป็ด (พญาสัตบรรณ)
๔. ต้นขนุน
๕. ต้นถั่วแระ
๖. ต้นละหุ่ง
๗. ต้นกุ่ม
๘. ต้นยอ

เมื่อถึงคราวเติบโตขึ้น จนมีกิ่งก้านและร่มใบปกคลุมหลังคาบ้าน ก็อาจจะประสบกับความหายนะ

ต้นไม้มงคล

กำหนดชนิดและทิศทางดังนี้

“...หนูปุพพะหื้อไว้ม่ขำม ไม้ม่ไผ่ หนออาคเนย์ไว้ม่สุระพี ไม้ม่แค ไม้ม่รวก หนทักขิม
หื้อมีไม้ม่วง ไม้ม่รวก หนทริไผ่ไม้ม่แค หนปัจฉิมะ หื้อมีไม้มุ่น ไม้ม่หนุ่น ไม้ม่ขำมบ้อม หนเพี้ยบ
ไว้ม่จำโรง ปอ ไม้ม่ทัน หนอุตตระไว้ม่พร้าว ไม้ม่กวาว ไม้ม่หมากนะ ไม้ม่ทัน หนอิสานหื้อมีไม้ม่
หมากพิน มีไม้มวลฝูงมีไว้ม่จักวุฑฒิจำเริญด้วยข้าวของสัมปัตติมานักแล”

๑. ทิศบูรพา	ทิศตะวันออก	ต้นมะขาม ต้นไผ่
๒. ทิศอาตเนย์	ทิศตะวันออกเฉียงใต้	ต้นสารภี ต้นแค ต้นไผ่รวก
๓. ทิศทักษิณ	ทิศใต้	ต้นมะม่วง ต้นไผ่รวก
๔. ทิศหริตี	ทิศตะวันตกเฉียงใต้	ต้นแค
๕. ทิศปัจฉิม	ทิศตะวันตก	ต้นส้มซ่า ต้นขนุน ต้นมะขามบ้อม
๖. ทิศพายัพ	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ต้นพันจำ ต้นปอ ต้นพุทรา
๗. ทิศอุดร	ทิศเหนือ	ต้นมะพร้าว ต้นทองกวาว ต้นสมอ ต้นพุทรา
๘. ทิศอิสาน	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	ต้นมะตูม

ฉะนั้นที่ดินใดที่เป็นที่อยู่อาศัย ถ้ามีต้นไม้ขึ้นตามทิศทางดังกล่าวให้คงไว้ หาก
ไม่มีก็ควรหามาปลูกจักวุฑฒิจำเริญด้วยข้าวของสัมปัตติ คือเจริญด้วยข้าวของสมบัตินัก
แล

การเลือกทำเลสำหรับปลูกเรือน

การมีที่ดินที่มีขอบเขตเป็นปริณทลดีแล้ว สิ่งที่จะต้องคิดคำนึงต่อไปคือการหา
ทำเลที่เหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งของตัวอาคาร ซึ่งตามความเชื่อ อาจมีวิธีการเลือกบริเวณ
อย่างน้อยสองวิธี คือ ดูตามตารางและวิธีเสี่ยงาย

วิธีดูตามตารางโบราณกำหนด (เหมาะสำหรับที่ดินบริเวณกว้างมาก)

ทิศตะวันออก

เรือนเศรษฐี ตีนก	เรือนพระยา สนุขัย ไมตี	เรือนพระยาสรี สุทโธณะ ตีนก	เรือนช่างลัก ไมตี	เรือนผีเสื้อ ไมตี
เรือนเจ้ามโหสถ ตีนก	เรือนพราหมณ์ ไมตี	เรือนทุกตะ ไมตี	เรือนผีทักกิน ไมตี	เรือนช่างชิง ไมตี
เรือนคนขุมกัน ตีนก	เรือนพ่อค้า ปานกลาง	เรือนนางสีดานั่งไห้ ไมตี	เรือนเศรษฐี ตีนก	เรือนมูลหลวง ตีนก
เรือนคัตรู ไมตี	เรือนกฐมพี ตีนก	เรือนพราหมณ์ ไมตี	เรือนช่างแก้ว ตีนก	เรือนสะควย ตีนก
เรือนคนทั้งหลาย อยู่ ตีนก	เรือนสัพพะ เคราะห์ ไมตี	เรือนนางวิสาขา ตีนก	เรือนพระยา เวสสันดร ตีนก	เรือนยาก ไมตี

ทิศใต้

ทิศตะวันตก

วิธีเสียบทนาย (เหมาะสำหรับที่ดินบริเวณเล็ก)

หาใบไม้ผาแห้ง (ด้ายยาง) มา ๘ ใบ แต่ละใบห่อสิ่งต่าง ๆ คือ

๑. ห่อเศษดิน
๒. ห่อเปลือกไม้
๓. ห่อข้าวเปลือก
๔. ห่อลูกหิน
๕. ห่อเปลือกไข่
๖. ห่อดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม
๗. ห่อผมยุง
๘. ห่อถ่านไฟ

จัดเครื่องสักการะอันประกอบไปด้วย รูป ๕ คู่ เทียน ๕ คู่ ข้าวตอกดอกไม้ตาม
ควรพร้อมเงิน ๑ แถบ (หนึ่งรูป) จัดเตรียมสิ่งของทั้งหมดใส่ภาชนะ (ขันโตกใบใหญ่) จาก
นั้นอาบน้ำร่างกายให้สะอาด นุ่งหม้อผ้าใหม่ แล้วยกอธิษฐานว่า

“ดูราอินทร์พรหมมัยกัณฑ์ นางธรณีอันรักษารูฐานะที่นี้ ผู้ข้าจักมาอาศัย ณ ที่นี้
จักดีแก่ข้า ขอหื้อข้าได้ถือเอาหื้ออันดีแลบดีตามท่านจักบอก หื้อเป็นไปนั้นเทอะ”

อธิษฐานเสร็จให้ภาวนาคาถาว่า

“โอม นะมามิ ลีระสา นางัง สัจจะธัมมัง คุณุตตะมัง อิทัมปิ นิमितโต กาลัง ทิพ
พะจักขุ วะปะสาละติ”

หลับตาแล้วหยิบห่อดังกล่าวออกมา ๑ ห่อ ได้หื้ออันใด ทายตามนี้

๑. ห่อเศษดิน	กระทำการใดสำเร็จทุกประการ
๒. ห่อเปลือกไม้	มักมีโรคภัยไข้เจ็บ
๓. ห่อข้าวเปลือก	อยู่สุขสวัสดิ์
๔. ห่อลูกหิน	มีความมั่งคั่ง หลักฐานมั่นคง
๕. ห่อเปลือกไข่	พินาศฉิบหาย
๖. ห่อดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม	จะมีชื่อเสียง เกียรติยศ
๗. ห่อผมยุง	จะอายุสั้น และพินาศฉิบหาย
๘. ห่อถ่านไฟ	พินาศฉิบหายตลอดกาล

เมื่อเสี่ยงทายได้ผลที่ไม่เป็นที่พอใจ ให้ย้ายที่ไปทุก ๆ ๓ วา และหากได้ที่อันพึงปรารถนา ก็ถือเอาที่นั้นเป็นบริเวณที่จะลงเสามงคล

การเลือกทำเลที่เหมาะสม ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ย่อมสร้างความสบายใจให้กับผู้อยู่อาศัย โบราณลำนานาจึงมีวิธีให้เลือกตัดสินใจตามวิธีการที่ได้เสนอมานี้

ไม้สำหรับปลูกเรือน

ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างหลัก และจะดำรงอยู่คู่กับเจ้าของบ้านไปนานแสนนาน โบราณท่านจึงให้ความสำคัญกับไม้ที่จะนำมาก่อสร้างเป็นอย่างยิ่ง การเลือกไม้จึงต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ ควรแสวงหาไม้ที่มีลักษณะเป็นมงคลมาสร้างและหลีกเลี่ยงไม้อัปมงคลเสีย ไม้ที่ควรละเว้นไม่นำมาสร้างบ้าน ตำราโบราณลำนานาท่านห้ามไว้หลายประเภท ทั้งที่เป็นไม้ใช้แล้วหรือไม้ที่ตัดจากป่า

การเลือกไม้ใช้แล้วปลูกเรือน

“ไม้ขีดไม้ซ่า บ่ควรเอามาสืบบ้านแปลงเรือน คือว่า ไม้เรือนอันตั้งอยู่หลายหน้า น้ำ ไม่นอนขอนท้าว ไม้ทั้งขอนไหลไม้เรือนท่าง ไม้หางนาท่าง ไม้วัดท่าง ไม้หลงเข้า ไม้ท่านแปลงขัว ไม้ฝูงนี้บ่ดีแล”

ความว่า ไม้ที่ ขีดซา (อ่าน - ขีดจา) คือ อัปมงคลนั้น ไม่ควรนำมาสร้างเรือนได้แก่

๑. ไม้เครื่องเรือนที่ตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำตรงข้าม
๒. ไม้ที่คนอื่นไม้ใช้แล้วถูกวางนอนระยะเวลานาน
๓. ไม้ที่ไหลมากับน้ำ
๔. ไม้ที่ได้จากบ้านร้าง
๕. ไม้ที่ได้จากกระท่อมกลางนาร้าง
๖. ไม้จากวัดร้าง
๗. ไม้จากเรือนยุงขี้
๘. ไม้จากสะพานข้าม

“ไมโรงไฟ ไมย้งวัด เป็นต้นว่าไมโรง ไมศาลาพระหาร ไมพัรวแลไมตาล อยาได้อามาไลเรือนแล”

ความว่า ๙. ไมจากโรงไฟ

๑๐. ไมที่เป็นของวัด เช่น ไมจากกุฏิ ไมจากศาลา ไมจากวิหาร

๑๑. ไมจากมะพร้าว และไมจากต้นตาล

“อยาเอาไมย้งปาชา ไมไกลธาดูเจดีย์ ไมไฟไหมไฟลอน ไมปลวกขึ้นหลูป ไมมีรังปลวกรังมด ไมมีรังผึ้งรังต่อรังแตน”

ความว่า ๑๒. ไมที่ขึ้นในปาชา

๑๓. ไมขึ้นไกลธาดูเจดีย์

๑๔. ไมที่ถูกลไฟปา

๑๕. ไมที่ปลวกขึ้น

๑๖. ไมที่มีรังปลวก รังมด หรือรังผึ้ง รังต่อ และรังแตน

การเลือกไมจากต้น

“...ไมฟ้าผ่า ไมตายขาน ไมเครือเขาหวัน ไมเป็นรุกหลง ไมง่ามทางปลา ไมง่ามตาวันผา ไมแตกผู้เดียว ไมปลายคุด ไมเค้าหน้อยปลายใหญ่ ไมเค้าหน้อยปลายหน้อยกลางใหญ่ชื้อ บังสะกะรี ไมเค้าแพบปลายเป็นโกน ไมเกิดเหนื่อจุมปลวก ไมไกลฝั่งน้ำ ไมหักไมคุด ไมปลายกุด ไมแดนเมือง ไมอิงอารักษ์ ไมดงกำ ไมง่าเสมอกัน ไมบ่ปล้าบพันหากทาวตนเดียว ไมแหลมเดียวมีง่าชูกัน ไมแยงเงา”

ลักษณะไมเหล่านี้แปลความได้ว่า

๑. ไมฟ้าผ่า	ต้นไมที่เคยถูกฟ้าผ่ามาก่อน
๒. ไมตายขาน	ต้นไมที่ยืนต้นตายเอง
๓. ไมเครือเขาหวัน	ต้นไมที่มีเถาววัลย์พันเกี่ยวโดยรอบ
๔. ไมเป็นรุกหลง	ต้นไมที่มีรุกหลงเป็นโพรงตลอดลำต้น
๕. ไมง่ามทางปลา	ต้นไมที่มีลำต้นเดียว แต่แตกกิ่งเป็น ๒ กิ่งช่วงปลาย
๖. ไมง่ามตาวันผา	ต้นไมลำต้นเดียวแต่แตกเป็น ๒ กิ่ง โดยกิ่งหนึ่งแตกไปทางทิศเหนือ อีกกิ่งหนึ่งแตกไปทางทิศใต้
๗. ไมแตกผู้เดียว	ต้นไมที่มีรอยแตกตลอดต้น
๘. ไมปลายคุด	ต้นไมที่มีส่วนปลายคุดงอ

๙. ไม้เค้าน้อยปลายใหญ่	ต้นไม้ที่มีลักษณะโคนมีขนาดเล็ก แต่ส่วนปลายมีขนาดใหญ่
๑๐. ไม้เค้าน้อยปลาย - น้อยกลางใหญ่	ต้นไม้ที่มีขนาดเล็กในส่วนโคนและส่วนปลาย แต่ตรงกลางมีขนาดใหญ่เรียกว่า “ปังสะกะรี”
๑๑. ไม้เค้าแพบ (อ่าน-แป๊บ)	ต้นไม้ที่ส่วนโคนมีลักษณะแบน ส่วนปลายมีรูกลวงเป็นโพรงปลายเป็นโกน
๑๒. ไม้เกิดเหนือจอมปลวก	ต้นไม้ที่เกิดขึ้นเหนือจอมปลวก
๑๓. ไม้ไกลฝั่ง	ต้นไม้ที่ขึ้นริมฝั่งน้ำ
๑๔. ไม้หักไม้คูด (อ่าน-กูด)	ต้นไม้ที่หักและล้มเอนลง
๑๕. ไม้ปลายกุด	ต้นไม้ที่มีส่วนปลายด้วน
๑๖. ไม้แดนเมือง	ต้นไม้ที่ขึ้นบริเวณเขตแดนเมือง
๑๗. ไม้อิงอารักษ์	ต้นไม้ที่ขึ้นบริเวณที่มีผีอารักษ์สถิตอยู่
๑๘. ไม้ดงกำ	ต้นไม้ที่ขึ้นบริเวณป่าใหญ่ป่าดิบ
๑๙. ไม้ง่าเสมอกัน	ต้นไม้ลำเดี่ยว แตกเป็นสองลำ มีขนาดใหญ่เล็กเท่ากัน
๒๐. ไม้บ่ปล้ำบ่พัน หากท้าวตนเดียว	ต้นไม้ล้มเอง โดยไม่มีใครโค่น
๒๑. ไม้แหลมเดียวมิง่าชูกัน	ต้นไม้ต้นเดียว แต่มีกิ่งที่มีลักษณะเป็นง่าอาศัย เกี่ยวกัน
๒๒. ไม้แยงเงา	ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ไกลฝั่งน้ำ มีเงาทอดยาวไปกับ ผิวน้ำ

เหตุการณ์ขณะตัดไม้ ต้องห้ามนำไม้มาใช้

๑. “เมื่อฟันไม้ยังปักันว่าไม้อันพันนั้นโคนบ่จับบ่รอดดิน โคนค่างเสี่ยยังไม้อื่นก็ตีค่างเครือเขาก็ตี ไม้ต้นนั้นก็บ่ควรตีเอาแล” ความว่า ขณะโค่นต้นไม้ในป่า ไม้ต้นใดล้มไม่ถึงพื้นดิน ตัดค่างอยู่กับต้นหรือเครือเถาอื่น ไม้ต้นนั้นไม่ควรนำมาสร้างบ้าน
๒. “เมื่อไม้จักโค่น มีเสียงดังเหมือนเสียงคนโห่ คนให้อวนคราง คนใคร่หัวเห็ดสูเหมือนคนตด แลเป็นดังควนพุ่งออกมานั้นก็บ่ควรตีเอาร้ายเช่นแล” ความว่า ขณะที่ล้มมนั้น ปรากฏเสียงเหมือนคนโห่ คนร้องร้องให้ครวญคราง เสียงเหมือนหัวเราะขบใจ เหมือนเสียงคนพาลลมหรือคล้ายกับว่ามีควนพวยพุ่งออกมา ไม้ต้นนั้นก็ไม่ควรเอา ถือว่าร้ายนักแล

ลักษณะลำต้นและกิ่งก้าน

“ไม้แหลมได้อันเล็งอันชื่อ ชื่อว่าปฐิสลิ่งคั้นันตี มีข้าวของสัมบัติไม้แหลมใดเค้าใหญ่ปลายหน้อยชื่อ อธิลิ่งคี่ ตี มิตรสหายรักนักแล ไม้แหลมใดพองกลางเถียวปลาย ชื่อ นปุงสกลิ่งคี่ เป็นไม้พุ่มเมียวเก็งเสียวเก็งได้ ไม้แหลมใดปลายใหญ่เค้าเถียว ชื่อยักขิณี ร้ายเช่นบ่ตี ร้อนหมั่นก้อย่าได้อาแล”

“ไม้ต้นโตมี ๒ ง่า ๖ ง่า เสมอกันเป็นดั่งข้าเล็กบ่ตี มี ๓ ง่า ๔ ง่า เสมอกันเป็นดั่งนางงามตี ๕ ง่า เสมอดั่งพี่น้องตี ๗ ง่า เสมอดั่งชายผู้กล้าตี ๘ ง่า ชื่อพาลโก บ่ตีแล”
ความว่า

๑. ไม้ต้นโตลำต้นตรงงาม ชื่อ ปฐิสลิ่งคี่ จะมีทรัพย์สมบัติ
๒. ไม้ต้นโตโคนใหญ่ปลายเล็ก ชื่อ อธิลิ่งคี่ จะมีมิตรรักคอยช่วยเหลือ
๓. ไม้ต้นโตลักษณะโป่งตรงกลางส่วนโคนและปลายเล็ก ชื่อ นปุงสกลิ่งคี่ ร้าย

พอ ๆ กัน

๔. ไม้ต้นโตปลายใหญ่โคนเล็ก ชื่อ ยักขิณี ต้นนี้ร้ายนัก เราร้อนไม่ควรเอา
๕. ไม้ต้นโตมีกิ่งหรือง่าเท่ากัน

มี ๒ หรือ ๖ ง่า		เป็นเหมือนข้าศึก	ไม่ดี
มี ๓ หรือ ๔ ง่า	เท่ากัน	เป็นเหมือนนางงาม	นั้นดี
มี ๕ ง่า	เท่ากัน	เปรียบเสมือนพี่น้อง	ดี
มี ๗ ง่า		เหมือนผู้ชายเข้มแข็ง	ดี
มี ๘ ง่า		ชื่อ พาลโก	ไม่ดีด้วยประการ ทั้งปวง

วิธีการตัดต้นไม้

การตัดไม้ก็มีความสำคัญไม่น้อย การจะไปฟันไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะเป็นเสาเอก หรือ เสามงคล รวมถึง เสานาง จะต้องไปในช่วงเดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม สี่ ห้า และหก แบบการนับเดือนภาคเหนือเท่านั้น (เร็วกว่าภาคกลางไป ๒ เดือน) และการตัดไม่ว่าจะต้องมีการภาวนามนต์คาถา และพยายามใช้เทคนิควิธีให้ต้นไม้โค่นล้มไปในทิศทางที่พึงปรารถนา ดังตำราหนึ่งกล่าวว่า

“ก่อนจักปล้ำไม้หื้อสวาทธิยายมนต๋อนนี้ว่า โอมปะระโส นะตายะ สิพาเลนะ เจ็ดทีแล้วเยยะปล้ำเทอะ ผิวว่าท่าวไปหนปุพพะ ดี มีข้าวของ ท่าวไปหนอาคไนย มีวัวควาย แพร์ พายลุนไฟจักใหม่ บตีแล ท่าวไปหนบัจฉิมะจักมีเข้าของ บอั้นจักเป็นพยารี่ ผัวเมีย จักผิดกัน ท่าวไปหนทักฉินะและหนพยัพ มิตรสหายรักแล ท่าวไปหนหรีดี มีลูกหลาน หลาย ข้าวของมากแล ท่าวไปหนอุตตระจักมีลูกหลายแล ท่าวไปหนอิสาน อยู่สุขสวัสดิ์ ตนทั้งหลายรักแล”

ความว่า ก่อนจะโค่นต้นไม้ให้สาธยายมนต๋ว่า “โอม ปะระสะ นะตายะ สิพาเลนะ” ๗ คาบ แล้วตัดฟัน พยายามให้ต้นไม้ล้มไปในทิศทางที่ดี หลีกเลียงทิศทางที่ไม่ดี ดังนี้

๑. ทิศตะวันออก	ดี มีข้าวของ
๒. ทิศตะวันออกเฉียงใต้	มีวัวควายแพร์พันธุ์ แต่ภายหลังไฟจะไหม้บ้าน
๓. ทิศตะวันตก	จะมีข้าวของ แต่จะมีโรคภัยเบียดเบียน สามี ภรรยาจะผิดใจกัน
๔. ทิศใต้	มิตรสหายรักใคร่
๕. ทิศตะวันตกเฉียงใต้	มิตรสหายรักใคร่
๖. ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	จะมีบุตรหลานมากและอุดมด้วยทรัพย์สมบัติ
๗. ทิศเหนือ	จะมีลูกมาก
๘. ทิศตะวันออกเฉียงใต้	อยู่สุขสวัสดิ์ เป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย

ฤกษ์ยามสำหรับปลูกเรือน

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการปลูกเรือน คือกาลเวลาที่เหมาะสมทั้งปี เดือนและวัน หากเริ่มคิดค้ำนึ่งก็ควรเริ่มต้นกันที่ปี เรื่องนี้ขอเสนอวิธีการพิจารณาดูปีที่เหมาะสม

วิธีแรก

“จักแปลงเรือนอยู่ปีใด หื้อเอาอายุแห่งเจ้าเรือนตั้ง เอา ๘ จักได้เศษใด เล็งเอาตามนั้น” ความว่า ให้เอาตัวเลขของอายุของเจ้าของเรือนตั้ง แล้วหารด้วย ๘ เหลือเศษเท่าไร ก็ให้พิจารณาเอาตามนั้น ซึ่งหากดูตามเศษ ก็สามารถเลือกปีที่ควรสร้างได้ดังนี้

เศษ ๑	ต้นกล้วยเป็นคำ	ดี
เศษ ๒	เรือนมูลหลวง	ดี
เศษ ๓	หัวคำตั้ง	ไม่ดี
เศษ ๔	เรือนแก้ว	ดี
เศษ ๕	ชั้นไต่แก้ว	ดี
เศษ ๖	เรือนห่าง	ไม่ดี
เศษ ๗	เดี่ยวลงดิน	ดี
เศษ ๘	ไม้คานหามผี	ไม่ดี

วิธีสอง

“นัยยะ ๑ จักแปลงเรือนอยู่ที่ใด ที่อนับอายุแห่งเจ้าเรือน ตั้งเสื่อไปหางเท่าอายุ” ความว่า นัยยะหนึ่ง หากจะสร้างบ้านปีใด นับอายุของเจ้าของเรือนตั้งแต่เสื่อไปหาง นับไปเท่าอายุ ซึ่งตำรามีตารางให้ดังนี้

จ้ว	จั้ง	แมว
ข้าง		ราชสีห์
หนู	งู	เสื่อ

ถ้านับอายุตกช่องไหน ให้พิจารณาตามนี้

ตกที่	จั้ง	เรือนห่าง	ไม่ดี
ตกที่	แมว	เรือนแก้ว	ดี
ตกที่	ราชสีห์	ชั้นไต่แก้ว	ดี
ตกที่	เสื่อ	คนตาย	ไม่ดี
ตกที่	งู	ชั้นไต่แก้ว	ดี
ตกที่	หนู	เรือนมูลหลวง	ดี
ตกที่	ข้าง	หามหลวง	ไม่ดี
ตกที่	จ้ว	เรือนปลิ้น	ไม่ดี

เฉพาะปีที่เหมาะสมกับการปลูกเรื้อน ยังมีอีกหนึ่งตำราที่มีค่าทำนายตรงกับตำราที่เสนอไปก่อนหน้านี้ แต่มีสิ่งที่น่าสนใจคือค่าแลก ซึ่งตำราดังกล่าวมีวิธีนับตามตารางเหมือนเดิมคือนับตารางที่ ๑ หัวดำตั้งไปหา ๒ เรือนมูลน้อยเท่าอายุของเจ้าของเรื้อน

๕ เรื้อนบิน	๖ กาจับหลัก	๗ แท่นแก้ว
๔ หามหลวง		๘ ชั้นไต่แก้ว
๓ เรื้อนมูลหลวง	๒ เรื้อนมูลน้อย	๑ หัวดำตั้ง

หากนับอายุไปตกช่องไหนให้พิจารณาตามนี้

ตกที่ ๑	หัวดำตั้ง	ไม่ดี
ตกที่ ๒	เรื้อนมูลน้อย	ดี
ตกที่ ๓	เรื้อนมูลหลวง	ดี
ตกที่ ๔	หามหลวง	ไม่ดี
ตกที่ ๕	เรื้อนบิน	ไม่ดี
ตกที่ ๖	กาจับหลัก	ไม่ดี
ตกที่ ๗	แท่นแก้ว	ดี
ตกที่ ๘	ชั้นไต่แก้ว	ดีนัก

เมื่อได้ปีที่ตรงกับโฉลกกับอายุเจ้าของเรื้อนแล้ว สิ่งที่จะต้องคำนึงต่อมาคือเดือนเลือกเอาเดือนที่ดี เว้นเดือนที่ไม่สมควร โดยตำราได้กล่าวถึงเดือนต่าง ๆ ไว้ว่า

“ที่นี้จักกล่าวด้วยแปลงเรือนใหม่ก่อนแล เดือนเกียง เต็มว่ามีข้าวของล้านโกฏี
ทุกซัโทษก์หามีมา เดือนยี่ มียศเสื่อชา โภคลาภหลายหลาก มีไชยชนะปราบแดนดิน
เดือนสาม ยินร้ายยิ่งด้วยอุบาทว์ พ้าพาดไฟไหม้ เดือนสี่ มีไชยชนะปราบชมพู หมู่ศัตรูวิ
นาส สมบัติมากมวลมี เดือนห้า ได้ทุกซัโศกหม่อม เดือนหก เต็มต่อมด้วยข้าวของ เดือน
เจ็ด เส้าหมองท่านปองค่าข้า เดือนแปด ได้วัวควาย ช่างม้า ข้าคนมนตรี เดือนเก้า เป็นดีมี
โชคลาภ เดือนสิบ เป็นวิบากเข็บไข่นาวบ่เหือด เดือนสิบเอ็ด เจ็บใหม่ได้เดือดย้อนสหาย
เดือนสิบสอง ข้าวของมั่งคั่งมั่งคั่งดีแล”

เดือนเกียง	แม้มีทรัพย์ล้านโกฏี ก็หนีไม่พ้นทุกซัโทษก์ที่จะมีมา
เดือนยี่	มียศศักดิ์เป็นที่เสื่อชา ปรากฏอุดมด้วยลาภโภคทรัพย์ ทั้ง ประสบกับชัยชนะโดยตลอด
เดือนสาม	จะประสบกับอุบาทว์หายนะ ด้วยไฟไหม้หรือไม่ก็พ้าผ่า
เดือนสี่	มีชัยชนะแก่ศัตรู อุดมด้วยทรัพย์สมบัติ
เดือนห้า	มีทุกซั
เดือนหก	ทรัพย์สิ้นเนื่องนอง
เดือนเจ็ด	ได้ทุกซัโศกและศัตรูปองร้าย
เดือนแปด	มากด้วยบริวารและสัตว์เลี้ยง
เดือนเก้า	มีโชคลาภ
เดือนสิบ	มักเจ็บป่วยตลอดกาล
เดือนสิบเอ็ด	จะได้รับความเดือนร้อนเพราะเพื่อนพ้อง
เดือนสิบสอง	ข้าวของมั่งคั่ง มั่งคั่งดีแล

อีกคำร่าหนึ่งว่า

“เดือนเกียง มักผิดกัน เดือนยี่ จักสมฤทธิด้วยข้าวของมากแล เดือนสาม จัก
ฉิบหาย เดือนสี่ จักมีข้าวของ เดือนห้า ไปจักใหม่ เดือนหก จักสมฤทธิอยู่ดีมีสุข เดือนเจ็ด
เป็นทุกซัพลันตาย เดือนแปด จักมีเข้าของอยู่ดีมีสุข เดือนเก้า อยู่ดี เดือนสิบจักฉิบหาย
เดือนสิบเอ็ดจักสมฤทธิด้วยข้าวของ เดือนสิบสอง อยู่ดีแล”

เดือนเกียง	มักได้ทะเลาะเบาะแว้ง
เดือนยี่	อุดมด้วยข้าวของ
เดือนสาม	จะประสบความพินาศฉิบหาย
เดือนสี่	อุดมด้วยข้าวของ
เดือนห้า	มักเกิดอัคคีภัย
เดือนหก	นึกคิดสิ่งใด ก็ประสบความสำเร็จ อยู่ดีมีสุข
เดือนเจ็ด	เป็นทุกข์ ตายเร็ว (อายุสั้น)
เดือนแปด	มีข้าวของ อยู่ดีมีสุข
เดือนเก้า	ดี
เดือนสิบ	พบแต่ความพินาศฉิบหาย
เดือนสิบเอ็ด	อุดมด้วยทรัพย์สิน
เดือนสิบสอง	อยู่ดีมีสุข

ตำราหลังนี้มีชื่อทำนายคล้ายตำราแรก มีเฉพาะที่แตกต่างคือเดือนสิบเอ็ด ตำราแรกว่าดี ตำราหลังว่าไม่ดี จากการสืบถามผู้รู้หลาย ๆ ท่าน บอกตรงกันว่า เดือนสิบเอ็ดไม่นิยมสร้างบ้าน

นอกจากนี้ยังมีตำราอื่น ๆ อีกมากมาย ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง
 “แปลงเรือนเดือนใดก็ดี ควรพิจารณาตามนี้”

ออก ๑, ๙	แรม ๑๓	ต้นกล้วยเกิดเนครือคำ	ดีนัก
ออก ๒, ๑๐	แรม ๓	ได้เรือนแก้ว	ดีนัก
ออก ๔, ๑๒, ๑๓	แรม ๕	ได้เรือนชั้นใดแก้ว	ดีนัก
ออก ๕, ๓	แรม ๖	ได้โคมโฆม (กระโฆม) แก้ว	ดีนัก
ออก ๓, ๑๑, ๑๓	แรม ๔	ได้หัวตำตั้ง	บ่ดี
ออก ๖, ๔, ๑๕	แรม ๗	ได้เรือนซ้าย (อ่านจ้าย=เฉียง)	บ่ดี
ออก ๗, ๑๔	แรม ๘	ได้เรือนขัว (คว่ำ)	บ่ดี
ออก ๘	แรม ๙	ได้โรงผี	บ่ดีจักฉิบหาย

ในแต่ละเดือน เดือนออกคือเดือนหงาย คำว่า “ออก” แทนคำว่า “ขึ้น” ของภาษาไทยกลาง

นอกเหนือจากนี้ยังมีวันที่ควรเว้นในการสร้างบ้าน เช่น วันวอดวาย วันมัจจุ วันอ่างเลือด วันม้วยบ้านม้วยเรือน วันไวยายิก เป็นต้น

วันวอดวาย ได้แก่

เดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม	ขึ้น / แรม	๙	ค่ำ
เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก	ขึ้น / แรม	๑๐	ค่ำ
เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า	ขึ้น / แรม	๗	ค่ำ
เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง	ขึ้น / แรม	๘	ค่ำ

วันมัจจุ ได้แก่

วันขึ้น ๒, ๓, ๕, ๗, ๙ และ ๑๓ ค่ำ ที่ตรงกับวันศุกร์

วันม้วยบ้าน ม้วยเรือน

วันม้วยบ้าน ได้แก่วันขึ้น ๑ ค่ำ ของทุกเดือน ตำราบอกว่า

“อย่าแรกไม้เรือน อย่างแปลงเรือน อย่าแรกเข้าบ้านใหม่”

ความว่า อย่าแรกตัดแต่งไม้ เครื่องเรือน อย่าสร้างบ้านหรือแรกเข้าบ้านใหม่

วันม้วยเรือน ได้แก่ วันขึ้น ๓ ค่ำ ของทุกเดือน ตำราบอกว่า

“อย่าได้แรกไม้เรือน จักแพ้เจ้าเรือน”

ความว่า อย่าแรกตัดแต่งไม้เครื่องเรือน จะมีผลร้ายแก่เจ้าของบ้าน

วันอ่างเลือด ได้แก่

เดือนเกียง	ขึ้น	๘	ค่ำ
เดือนยี่	ขึ้น	๔	ค่ำ
เดือนสาม	ขึ้น	๕	ค่ำ
เดือนสี่	ขึ้น	๓	ค่ำ
เดือนห้า	ขึ้น	๙	ค่ำ

เดือนหก	ขึ้น	๑	ค่า
เดือนเจ็ด	ขึ้น	๖	ค่า
เดือนแปด	ขึ้น	๒	ค่า
เดือนเก้า	ขึ้น	๖	ค่า
เดือนสิบ	ขึ้น	๕	ค่า
เดือนสิบเอ็ด	ขึ้น	๓	ค่า
เดือนสิบสอง	ขึ้น	๑๐	ค่า

วันไวยาริก ได้แก่

เดือนเกียง	เดือนยี่	เดือนสาม	ขึ้น / แรม	๑๐	ค่า
เดือนสี่	เดือนห้า	เดือนหก	ขึ้น / แรม	๗	ค่า
เดือนเจ็ด	เดือนแปด	เดือนเก้า	ขึ้น / แรม	๘	ค่า
เดือนสิบ	เดือนสิบเอ็ด	เดือนสิบสอง	ขึ้น / แรม	๙	ค่า

วันที่ควรเว้นหรือวันต้องห้ามที่กล่าวมา เป็นวันตามระบบจันทรคติ ยังมีอีกตำราหนึ่ง กล่าวว่มาถึงวันที่ควรหรือไม่ควรสร้างบ้าน ตามระบบสากลที่ใช้ในปัจจุบัน กล่าวว่

“วันนึ่ง ไฟจักไหม้เรือนของ (อ่าน จอง) วันสอง ข้าวของหนีจากเรือน วันสาม เมียใจเขื่อน (อ่าน เจื่อน=เอน) เหล้นซู้ วันที่สี่ ขวัญบ่มอายุเคหา วันห้า หาคความสุขได้ วันหก ทุกข์ไร่มี่ วันเจ็ด ติมาอายุหมั้น”

ความว่	
วันอาทิตย์	มักถูกไฟไหม้
วันจันทร์	ทรัพย์สมบัติหนีจากเรือน
วันอังคาร	เมียมักมีซู้
วันพุธ	ขวัญไม่ยอมมาอยู่เรือน
วันพฤหัสบดี	หาคความสุขไม่ได้
วันศุกร์	ไม่มีความทุกข์ยากไร
วันเสาร์	อายุยืน

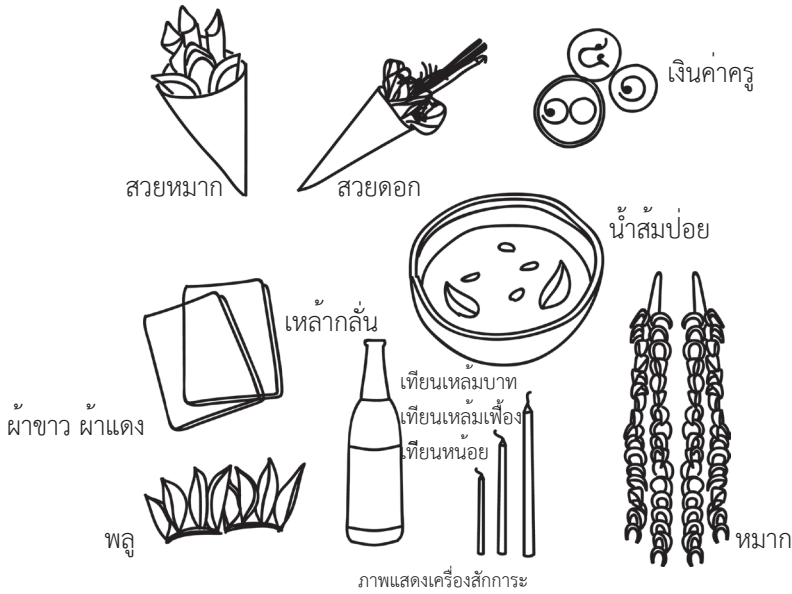
พิธีกรรมการปลูกเรือน

การตั้งชั้น

เมื่อทุกอย่างพร้อมที่จะสร้างบ้านแล้ว เจ้านายจะหา “สลาเก๊า” คือนายช่างใหญ่มาเป็นวิศวกรหลักเพื่อควบคุมการทำงานทั้งหมด ซึ่งสลาเก๊าจะได้รับการสถาปนาหรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการโดยผ่านพิธีกรรม กล่าวคือเข้าบ้านจะต้อง “ตั้งชั้น” คือจัดพานครุ เครื่องสักการะให้สลาหรือนายช่างใหญ่เมื่อรับพานครุดังกล่าวแล้ว เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สลาเก้าชั้น” หรือ “สลาเก๊า” พานครุหรือชั้นตั้งที่ว่าจะเป็นถาด โตกหรือชามขนาดเขื่อง ภายในบรรจุด้วย

๑. หมากหนึ่งหัว	หมากแห้งที่ร้อยเป็นสายนำมารวมกันเป็นพวง มีจำนวน ๑๐ สาย
๒. พลุหนึ่งมัด	ใบพลูสดที่มัดรวมกัน ๔ แหลบ ซึ่ง ๑ แหลบมีใบพลู ๔ ใบ
๓. สายดอก ๘ สาย	กรวยดอกไม้จำนวน ๘ กรวย
๔. สายหมาก สายพลุ ๘ สาย	กรวยที่บรรจุหมากและใบพลูจำนวน ๘ กรวย
๕. ข้าวเปลือก ข้าวสาร	ข้าวเปลือก ๑ กระทง ข้าวสาร ๑ กระทง
๖. ผ้าขาว ผ้าแดง	ผ้าขาวและผ้าแดงขนาด ๑ ฝ่ามือ อย่างละ ๑ ชิ้น
๗. เทียนหล่มบาท ๑ คู่	เทียนขี้ผึ้งแท้ น้ำหนัก ๑ บาท จำนวน ๒ เล่ม
๘. เทียนหล่มเพ็อง ๑ คู่	เทียนขี้ผึ้งแท้ น้ำหนัก ๑ เพ็อง จำนวน ๒ เล่ม
๙. เทียนหน้อย ๔ คู่	เทียนขี้ผึ้งแท้ขนาดเล็ก จำนวน ๘ เล่ม
๑๐. เหล้ากลั่น	เหล้ากลั่นแล้ว ๑ ขวด
๑๑. น้ำส้มป่อย	น้ำส้มป่อย ๑ ชิ้น
๑๒. เงินค่าครุ	เงินค่าครุ ๓๖ บาท

เครื่องสักการะดังกล่าว แต่ละครุอาจแตกต่างกันไปบ้าง ที่นำมาเสนอเป็นเครื่องที่ปรากฏโดยทั่วไป

เมื่อสละรับขันตั้งแล้ว จะทำพิธี “ตั้งขัน” โดยอบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แล้วกล่าวอองการ “ขึ้นครูหลวง” เป็นภาษาบาลีว่า

“ตรีนิสิงเห สัตตะนาเค ปัญจะพิสสนุกัญเจะเว
 จตุเทวา ฉอวิซชะระราชา ปัญจะอินทา
 นะเมเว จะ เอกะยักขา นะวะเทวา
 ปัญจะพรหมา สะหัมปะติ เทวราชา
 อัญฐะอะระหันตา ปัญจะพุทธา นะมามิหัง”
 ตามด้วยมนต์ “มนต์ธรณีสาร” ว่า
 “สิโร เม พุทธะเทวีญจะ ลลาญ พรหมะเทวะตา
 หัตถะวะ นะราจะรียา วิสสุกัมโม มะโนหะรัง
 มัตถะลุงเค สิปะนายะโก สิทธิมันตัง นะมามิหัง
 สิทธิพุทโธ สิทธิธัมโม สิทธิสาธูวะ โหตุ เม
 สิทธิอิสิ มุณี เทโว สิทธิกัมมัง สิทธิวะรัง
 สิทธิสัจจัง สิทธิมันโต สิทธิลาโภ สิริวัฑฒะโน
 สัพพะสิทธิโธ ตถาคะโต นานาสิทธิ ภาวันตุ เม ตี”

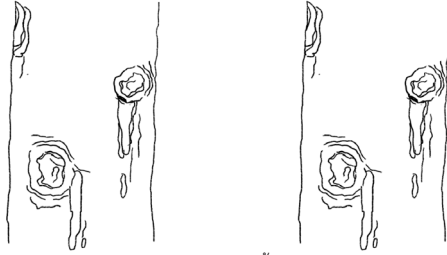
จากนั้นเป็นโครงการ “โยงขัน” ที่ผูกเป็นภาษาล้านนาว่า

“โอม สิทธิการ ครูบาอาจารย์หื้อแก่กู กูจักเรียกหาขังพิสสนุกันเจ้า หื้อมาชู้
 ตน หื้อมากินพลู หื้อมาอยู่พร้อม หื้อมากินเหล้าเด็ดดักฟาย หื้อมาขังพิสสนุกันเจ้าตน
 แข็ง กุมภันท์เจ้าตนกล้า หื้อมาขังกระกุมภ์พระกัณฐ์เจ้าตนข้ามท่า หื้อมาถือดาบกล้าดา
 พัน หื้อมาขังกระกุมภ์พระกัณฐ์ตนสะหวา หื้อมาถือหอกยาว แบกง้าวอยู่เฝ้า มารา เราจัก
 ปราบแพ้นในแผ่นดิน เจ้าจักเชิญซึกเรียกครุมา หื้อมาชู้ตน หื้อมาขังทิพพนมต์ เจ้ามาอยู่
 พ่างขวาพระกัณฐ์ เจ้ามาอยู่พ่างซ้าย ยกย่างหื้อเป็นไฟ พระอาทิตย์ดวงใส พระจันทร์ดวง
 ล่อง โขงชมพูไกวแกว่งค้อม เรบบ่นอ้อมแก่ใครใด ข้าอว้ยหน้าไปทิสะหนใด จุงหื้อปราบ
 แพ้ทั้งผีป่าและผีทัง ผีโป่งและผีพราน ผีมะรางควานข้าง ทังแรดข้างแลเสือหมี ทังผีแลทัง
 คน ทังข้างโตนแลข้างหมู่ ทังผีอารักข์อันอยู่ตอยแดง หื้อขามีอิทธิฤทธิ์แรงแรงเข้มกล้า ข่า
 อว้ยหน้าไปทิสะหนใด จุงจักไปดีมารอด ทังเมื่อวาน ทังเมื่อวันและเมื่อคืน กูปัดโรลัวต้อง
 กูจักคุมเอาจงจำตั้ง กูจักตั้งเสาเอกและเสานาง กูจิงวางแปขวาง จักกางคร่าวชื่อแล สอด
 แวงท่าตง กูจักข่มผีนาง อันจักมาแฝง แปลงน้ำมนต์ย้อยขุ่ม โอมอุ้งดีดีเรดดีดี สิทธิ”

เสร็จพิธีตั้งขันแล้ว สล่าเก้าจะใช้น้ำส่มบ่อยในขันตั้งมาทำน้ำมนต์ โดยใช้คาถา
 มนต์ธรณีสารเป็นหลัก ตามด้วยคาถาบทอื่น ๆ อีก มากหรือน้อยแล้วแต่ผู้ประกอบพิธี
 เมื่อทำน้ำมนต์เสร็จแล้ว สล่าเก้าจะนำน้ำมนต์ไปประพรมเครื่องมือช่างไม้ เครื่องเรือน
 รวมถึงช่างและเจ้าบ้านด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล

การเสานเสาเอก เสานาง

ก่อนขึ้นรูปเรือนตามโครงสร้างที่ช่างวางไว้ จะต้องจัดการกับไม้เครื่องเรือน มี
 การเลื่อย ตัด เจาะ เป็นต้น เฉพาะเสาต้องปรับหรือกล่อมเสาให้ตรง โดยเฉพาะ “เสา
 มงคล” ที่บางแห่งเรียก “เสาเอก” หรือ “เสาพระญา” และ “เสานาง” จะต้อง “ข่อม”
 คือปรับแต่งเป็นพิเศษ กล่าวคือนอกจากจะข่อมให้เสาตรงงามแล้ว การข่อมจะต้องเสก
 เป่าคมมีดคมขวานด้วยคาถาเพื่อ “ข่มนางไม้” ที่อาจสิงสถิตอยู่ และอาจออกมาทำร้าย
 สมาชิกในเรือนให้ได้รับอันตรายภายหลัง เสาบางต้นมักมีน้ำมันไหลเยิ้มออกมา นั่นแสดง
 ว่ามีนางไม้สถิตอยู่

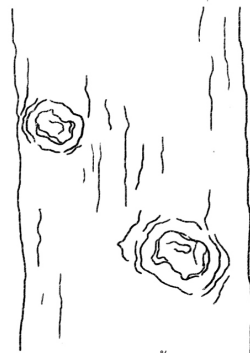
ภาพแสดงเสาคงน้ำมัน

คาถาที่ใช้ข่มนางไม้ มีหลายประเภทตัวอย่าง เช่น

คาถาม้างส์ททา	ว่า	“ปู่พะมะโต มะสรังสระเรนระ วิโน จะเย”
คาถาหัวใจสูตรมนต์ทั้งห้า	ว่า	“เย ยา กะ ณะ วิ”
คาถาแพ้ขีด	ว่า	“สะหะวะสะหะสะณะ”
คาถาทาหัวใจเปรต เป็นต้น	ว่า	“ทุสะนะโส นะโมพุทธาเย”

ความเชื่อเรื่องตาไม้

ระหว่างการถากหรือเกลasa หากพบว่าไม้ปรากฏอยู่ต่อนับดูก่อนว่ามีกี่
ตา เรื่องของจำนวนตาไม้ มีตำรากล่าวไว้ว่า

ภาพแสดงตาไม้

“ที่นี้จักดูลักษณะเสาเรือนอันเป็นมิ่งคละก่อนแล มีตาอันนี้เจ้าชุมเพ็งใจ มีสอง
ตาสามตาจักเป็นดี มีสี่ตาห้าตา บ่ดี จักฉิบหาย มีหกตาจักได้ลาภ ข้างม่วงัวควาย มีเจ็ดตา
แปดตา บ่ดีจักตาย มีเก้าตาลิบตาดีมีลาภ นักกว่าลิบเอ็ดตาดีเลี้ยงแล บ่มีตา บ่ดีแล”

ความว่า	หนึ่งตา	มักเป็นที่พึงพอใจของผู้ใหญ่
	สองตา สามตา	ก้าวหน้า
	สี่ตา ห้าตา	จะประสบความพินาศฉิบหาย
	หกตา	จะได้ลาภ ได้สัตว์สี่เท้า
	เจ็ดตา แปดตา	มักตาย
	เก้าตา ลิบตา	ดี มีลาภ
	ลิบเอ็ดตา ขึ้นไป	ดีทั้งหมด
	ไม่มีตา	ไม่ดี

โฉลกเสาเรือน

เมื่อซ่อมเสาหรือเกลาเสาแล้ว โบราณว่า “ตัดดินต่อตั้ง อย่าพึ่งเอาบน” คือ
ทำตามลำดับโดยตัดส่วนโคนเสาให้ได้ขนาดก่อน แล้วถึงจะเจาะรูแวง (รอด) และ “บัก
เดี่ยว” คือบากปลายเสาให้มีสลักเพื่อสวมรับกับแป้เป็นลำดับต่อไป ห้ามมิให้ทำส่วนบนลง
มาหาล่าง

ขนาดความสูงของเสาเรือน ควรพิจารณาเอาตามความยาวของเสา สิ่งที่ควร
คำนึงคือต้องเผื่อส่วนด้านบนด้วยความสูงของเสาจะวัดเอาจากโคนเสาไปถึงรูแวง ซึ่งถ้า
จะให้ได้ขนาดที่เข้าลักษณะเป็นสิริมงคลควรวัดตำราหนึ่งให้วัดเอา “หน้าต่าง” คือความ
กว้างของหน้าเสาหรือเส้นผ่ารูแวง ซึ่งแม้ยังไม่ได้เจาะก็สามารถวัดได้จากขนาดของแวงที่
เตรียมไว้ แล้ววัดขนาดที่ได้ไว้ โดยวัดตั้งแต่ “ตีนเสา” คือส่วนโคนไปจนถึงรูแวงที่จะเจาะ
โดยนับตามโฉลกว่า

สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิธานัง สิทธิลาภัง สิทธิมีจจุ

นับจบแล้วให้นับเริ่มใหม่ สำหรับคำทำนายดังกล่าวว่า

“ได้สิทธิ์กิจจ้ง มักเกิดถ้อยคำบ่ขาด สิทธิกัมมัง โรคพยาธิเป็นอาจิณ สิทธิธะนัง พอมีกินเมื่อได้กระทำเพียรเอา สิทธิลาภัง มีของเข้ามากมวลมี สิทธิมัจจุ พ่อแม่หนีตาย จาก ลูกเมียพราวจากกันแท้แล”

ความว่าถ้านับได้	สิทธิ์กิจจ้ง	มักเกิดถ้อยคดีความไม่ขาด
	สิทธิกัมมัง	มีโรคร้ายเบียดเบียนเป็นประจำ
	สิทธิธะนัง	พอมีพอกินอยู่บ้าง แต่ต้องขยัน
	สิทธิลาภัง	มากด้วยข้าวของทรัพย์สินสมบัติ
	สิทธิมัจจุ	พ่อแม่จะตายจาก ลูกเมียต้องพลัดพราวจากกัน

ดังนั้นควรหลีกเลี่ยง สิทธิกิจจ้ง สิทธิกัมมัง สิทธิธะนัง และ สิทธิมัจจุ ให้เลือกเอาเฉพาะ “สิทธิลาภัง” เท่านั้น

การนับโฉลกเสารือน นอกจากจะนับหรือวัดตามขนาดแล้ว ยังพบว่าการนับจำนวนเสาเพื่อให้ได้จำนวนที่เป็นมงคลด้วย ดังเช่นตำราหนึ่งให้นับจำนวนเสาดังนี้

น้ำบ่อแก้วกินเย็น
ผีเซ่ญอยู่พื้นกลาง
คาดหางยิงควาย
หยิบถงลายใส่เงินย่อย
อ้อยเจ้าบันผี
เอาลูกเสฐฐีเป็นเพื่อน
เอาคนเถื่อนกินเมือง
เปลวไฟเรื่องทั่วฟ้า
ยศใหม่หม้าปรากฏ

นับจบแล้วให้นับใหม่ ให้ได้โฉลกเฉพาะ “หยิบถงลายใส่เงินย่อย” “เอาลูกเสฐฐีเป็นเพื่อน” และ “ยศใหม่หม้าปรากฏ” เท่านั้น

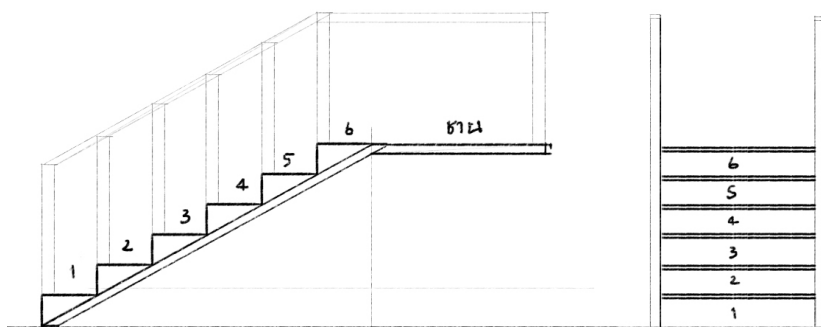

โถงบันได

นอกจากนี้ในส่วนของบันได ก็มีโถงกั้นขั้นบันไดเช่นกัน โดยให้บันไดโถงตามลำดับว่า

เดือนดับ
 ตับใหม่
 ไข่มุกรูหาย
 จ้วควายหลายเต็มถุน
 เป็นคุณเท่าเถ่า
 ระสีเจ้าสวกไม้เท่ามาหา

นับได้โถง “จ้วควายหลายเต็มถุน” “เป็นคุณเท่าเถ่า” และ “ระสีเจ้าสวกไม้เท่ามาหา” จึงจะเป็นบันไดมงคล

ภาพแสดงบันได

ในส่วนทิศทางของบันไดนั้น ถ้าเนื้อที่อำนวยท่าน ให้พาดบันไดเฉพาะทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเท่านั้น หากเนื้อที่ไม่อำนวย ช่างหรือสถาปนิกจะต้องหาวิธีปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม

ชื่อ แป ตง แวง

ที่ได้กล่าวมาข้างต้นโดยลำดับนับเป็นโครงสร้างส่วนล่าง คือเสาะได้ขนาดมาถึงรูปร่างสำหรับโครงสร้างส่วนบน ก่อนขึ้นโครงสร้างต่อวงวัดสี่ด้าน ตัด เจาะ ทดลองจนลงตัว ก่อน เฉพาะสี่ด้าน มีตำรากล่าวไว้ว่า

“ลักษณะชื่อแปเรือนมีฉันที้ ชื่อ ๕ คอก แป ๑๑ คอก คร่าว ๔ คอก เป็นเรือนเสฎฐี ชื่อ ๔ คอก แป ๑๐ คอก ปลายคิบบลายนิ้วมือผู้เชิญใจอยู่ดีแล ชื่อ ๕ คอก แป ๑๙ คอก คร่าว ๕ คอก พ่อค้าอยู่ดีแล ชื่อ ๙ คอก แป ๑๓ คอก คร่าว ๖ คอก ชื่อสุกลักษณ์อยู่ดี มีข้าวของมากแล ชื่อ ๖ คอก แป ๑๒ คอก กิติ ชื่อ ๖ คอก แป ๑๑ คอก กิติ ควรท้าวพระยาขึ้นอยู่แล ชื่อ ๕ คอก แป ๑๐ คอก คร่าว ๔ คอก ปลายคิบบลาย ๓ นิ้วมือ ผู้ผู้มีสุขมากนักแล”

ความว่า

๑. ชื่อ ๕ คอก, แป ๑๑ คอก, คร่าว ๔ คอก	เป็นเรือนเศรษฐี
๒. ชื่อ ๔ คอก, แป ๑๐ คอก ๑ คิบบ ๑ นิ้วมือ	เป็นเรือนเหมาะกับผู้ยากไร้
๓. ชื่อ ๕ คอก, แป ๑๙ คอก, คร่าว ๕ คอก	เป็นเรือนที่เหมาะกับพ่อค้าวานิช
๔. ชื่อ ๙ คอก, แป ๑๓ คอก, คร่าว ๖ คอก	เป็นศุลลักษณ์หากอาศัยอยู่จะมีข้าวของมาก
๕. ชื่อ ๖ คอก, แป ๑๒ คอก หรือ ๑๑ คอก	เป็นเรือนแห่งท้าวพระยา
๖. ชื่อ ๕ คอก, แป ๑๐ คอก, คร่าว ๔ คอก ๑ คิบบ ๓ นิ้วมือ	เป็นเรือนที่ผู้อยู่อาศัยมีความสุขมากนัก

อีกตำราหนึ่งว่า

“หื้อเอาเชือกเส้นหนึ่งมาแทกคร่าว แต่หลังวงขึ้นถึงบักเดียวแล้วมาทบเป็น ๓ พุ่น เอาพุ่นหนึ่งเป็นลักษณะ เอาชื่อ ๔ เซน ตั้ง ๕ เซน ตง ๗ เซน แป ๔ เซน แวง ๗ เซน กลอน ๗ เซน ไม่เรือนผู้นี้ย่อมเอาลักษณะช่อนใหญ่กิติ น้อยกิติ เอาคร่าวเป็นนายชู้หลังกระทำดังนี้เป็นมังคละจำเริญข้าวของดีแล”

ความว่า ให้เอาเชือกมาวัดความสูงของส่วนสูงตัวเรือนส่วนบน “คร่าว” คือ ตั้งแต่หลังวางถึงบ่าเสาเอาความยาวที่ได้มาแบ่งเป็น ๓ ส่วน เอา ๑ ใน ๓ นี้เป็นส่วนไว้

วัด	๔	ส่วน	ได้	ชื่อ
วัด	๕	ส่วน	ได้	ตั้ง
วัด	๗	ส่วน	ได้	ตง
วัด	๔	ส่วน	ได้	แป
วัด	๗	ส่วน	ได้	วาง
วัด	๗	ส่วน	ได้	กลอน

ไม้เรือนทั้งหลัง ย่อมเอาขนาดของคร่าวเป็นหลัก หากกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นมงคล เจริญด้วยข้าวของ

ความสูงของตัวเรือน

อนึ่งความสูงของตัวเรือน มีตำราหนึ่งเสนอให้เป็นไปตามยามเกิดของเจ้าของเรือน ดังนี้

เกิดตั้งแต่รุ่งถึงเที่ยงวัน	ให้ตัวเรือนสูง	๕ ศอก	๕ นิ้วมือ
เกิดช่วงเที่ยงวันถึงค่ำ	ให้ตัวเรือนสูง	๔ ศอก	๔ นิ้วมือ
เกิดช่วงค่ำถึงเที่ยงคืน	ให้ตัวเรือนสูง	๕ ศอก	๖ นิ้วมือ
เกิดช่วงเที่ยงคืนถึงรุ่งเช้า	ให้ตัวเรือนสูง	๗ ศอก	๗ นิ้วมือ

รายละเอียดในเรื่องของสัดส่วนและโครงสร้างยังมีอีกมาก ทั้งนี้ผู้รู้ดี คือ นายช่างหรือสถาปนิกบุคคลดังกล่าวอาจมีความรู้ที่มาจากหลายตำรา การพิจารณาออกแบบย่อมอยู่ที่สถาปนิก และเจ้าของผู้อยู่อาศัยเอง

การชิงเชือกฝั่งต้นแบบ

ก่อนที่เริ่มปลูกบ้านให้หาวันที่เป็นมงคล แล้วเริ่มด้วยการชิงเชือกเป็นฝั่งต้นแบบ สำหรับเชือกที่จะนำมาชิง ตำราว่า

“จักชิงเชือกเรือน เอาเชือกดำบ่ดี เชือกฝ้ายเขียวดี มีลมบ่ดี เชือกด้ายไหมแดง บ่ดี อยู่ไฟไหม้ เชือกด้ายขาว เชือกเปลือกไม้ เชือกเครือเขา จักฉิบหาย บ่ดีแท้แล”

ความว่า ถ้าจะชิงเชือก อย่าใช้เชือกสีดำ เชือกสีแดง เชือกสีขาว เชือกที่ทำจากเปลือกไม้ และเชือกเครือเถาวัลย์ จะทำให้พินาศฉิบหาย ควรใช้เชือกที่ทำจากฝ้ายสีเขียวเท่านั้น

การขุดหลุมเสา

เมื่อชิงเชือกแล้วให้จัดเตรียมเสียมที่จะขุด โดยคันเสียมถ้าจะให้ดีต้องเป็นไม้ผา แบ่ง ไม้รัง ไม้มะขามป้อม ไม้พุทรา ไม้ไผ่บง ไม้ไผ่ และ ไม้ฝาง แล้วเริ่มขุดเสามงคก่อน โดยขุดให้ลึก ๒ ศอก ๒ นิ้วมือขวาง เท่านั้น หากขุดลึกกว่านี้ “จักเสียของในใจ” หรือขุดตื้นกว่านี้ “จักเสียของนอกใจ”

การขุดหลุมเสามงคนี้ บางตำราให้เสี่ยงดูก่อนว่า

“จักแปลงเรือนอยู่ที่ใด หื้อขุดขุมเพียงเข้า บูชาเข้าตอกดอกไม้ สุตมนต์ว่า โอม ณะระณี ณะระปะฎิ ริทธิ สวาหาย ๓ ที แล้วถม หากเต็มดี บ่เต็มบ่ดี หากเหลือดีแท้แล”

ความว่าถ้าจะปลูกเรือนที่ใด ให้ขุดหลุมลึกเพียงเข้า บูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้ บริกรรมด้วยมนต์ว่า “โอม ณะระณี ณะระปะฎิ ริทธิ สวาหาย” ๓ ครั้ง แล้วถมกลบหลุม ถ้ามูลดินเต็มปากหลุมพอดีนั้น ดี ถ้าไม่เต็ม ไม่ดี แต่ถ้าล้นปากหลุม ดีนัก

กล่าวถึงการขุดนั้น ควรหันหน้าทิศทางที่พึงประสงค์ อย่างน้อยควรพิจารณาจาก **ทิศท้าวทั้งสี่**ว่ายหน้า และ **ทิศนางธรณีอยู่**

ดังนี้

ทิศท้าวทั้งสี่ว่ายหน้า คือทิศที่ท้าวทั้งสี่หันหน้า ซึ่งแต่ละเดือนจะต่างกันไป

เดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศเหนือ
เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศตะวันออก
เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศใต้
เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศตะวันตก

“หื้อเบนหน้าไปตามท้าวทั้งสี่เทอะ อย่าเบนหน้าไปต๋อง จักลืมหาย”

ความว่าให้หันหน้าไปในทิศที่ท้าวทั้งสี่หันไป อย่าหันหน้าสวนทางจะพบกับ *ความลืมหาย*

ทิศนางธรณีอยู่ มีดังนี้

เดือนเกียง เดือนห้า เดือนเก้า	นางธรณีอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้
เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสิบ	นางธรณีอยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
เดือนสี่ เดือนแปด เดือนสิบสอง	นางธรณีอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้
เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนสิบเอ็ด	นางธรณีอยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

“จักขุดหลุมเสานั้นหื้อว่ายหน้าไปหานางธรณีอยู่นั้นเทอะ สุขสวัสดิ์มากนักละ”

ความว่าให้หันหน้าไปทางทิศนางธรณีอยู่เวลาขุดหลุมเสา จะประสบสุขสวัสดิ์ดี

พิธีบูชาพญานาค

พิธีสำคัญอีกพิธีหนึ่งคือการบูชาพญานาค เป็นการขอที่ดินจากพญานาค ด้วย เชื่อกันว่าพญานาคเป็นเจ้าของแผ่นดินผู้ทรงไว้ซึ่งฤทธิ์เดชอันอาจบันดาลให้เกิดความสุขสวัสดีหรือเกิดภัยพิบัติได้ ดังนั้นจึงควรประกอบพิธีบูชาพญานาคที่หลุมเสามงคลก่อน โดย เริ่มต้นด้วยการจัดเตรียม

ใบมะตูม	๗	ใบ
ผ้าขาวยาว	๑	ศอก
กระบอกไม้ไผ่บรรจุน้ำ	๗	กระบอก
กระบอกไม้ไผ่บรรจุทราย	๗	กระบอก
กระตักกล้วย (สะตวง) กว้าง	๑	ศอก
ภายในกระตักใส่อาหารหวานคาว (แกงส้ม แกงหวาน)		
ข้าว หมากพลู บุหรี่ กล้วย อ้อย พริก เกลือ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวตอก		
ดอกไม้		
เทียน	๔	เล่ม
ตุ่ง	๔	ตัว
ขอ (ธงสามเหลี่ยม)	๔	ฝืน
*เฉพาะตุ่งและขอให้ใช้สีตามเดือน ดังนี้		
เดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม		ใช้สีขาว
เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก		ใช้สีเหลือง
เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า		ใช้สีเขียว
เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง		ใช้สีแดง

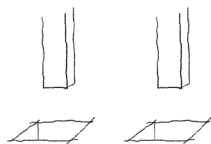
หลังจากเตรียมสิ่งของพร้อมแล้ว ปู่อาจารย์จะเป็นผู้ประกอบพิธี โดยกล่าว
 โองการว่า

“โขนโต คุรานาคราชตัวประเสริฐ อันเป็นเจ้าแก่นาคทั้งหลายอันมากกว่าแสน
 โภภี อันรักษาแผ่นดินหาได้สองแสนสี่หมื่นโยชนะ แลรักษาประตูเมืองฟ้าแห่งอินทาทิ
 ราชกล่าลุ่ม บัดนี้ยังมีเจ้าเรือน ผู้มีชื่อว่า..... ก็ได้สร้างปกยกแต่งแปลงยัง
 เคหะสถานหอเรือนอันใหม่ จึงรำเพิงถึงบุญคุณแห่งเจ้า จึงได้แต่งแปลงเครื่อง สัพพะ
 เยื่องเครื่องขียาบูชาขนานาต่าง ๆ เข้าน้ำโภชนาหาร แกงสั้มแกงหวาน พรวัวตาลกล้วยอ้อย
 ข่อน้อยทุกไชย เทียนแลลี้ ผ้าขาวผืนหนึ่งเพื่อบูชาสักการะยังตนตัวแห่งท่าน บัดนี้ก็ขอ
 เชิญท่านจูงเสด็จลีลาขึ้นมารับเอาเครื่องทั้งหลายผุ้งนี้ แล้วของจูงนำมายังยะสะบริวาร สรี
 เตชะธนะ โคนะมะหิงสา ทาสาทาลี สุวณณะรัตตะนะ आयुณณะ สุขะ พละ แก้วข่าทั้ง
 หลาย อันเป็นเจ้าบ้านเจ้าเรือนนี้แท้ดีหลี นะมามี สิระสา นาคะธนะระณี สัพพะโภคัญญา
 จามี สัพพะสิทธิ ปิยะรุจจิ”

กล่าว ๓ จบ แล้วเอาผ้าขาวรองกันหลุมเสามงคล เอาใบมะตูมใส่บนผ้าขาว
 พร้อมเทรายลง ประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอม น้ำส้มป่อย เอามูลดินเล็กน้อยใส่กระตังไปส่ง
 ณ ทิศตะวันออก เป็นเสร็จพิธีไปขั้นตอนหนึ่ง

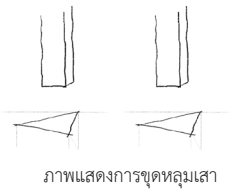
หลังจากขุดหลุมเสามงคลแล้ว การขุดหลุมเสาเล่มอื่น ๆ ก็สามารถเริ่มดำเนินการ
 การได้ ช่งการขุดนั้นโดยทั่วไปจะใช้ทิศทางเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบของหลุมและลำดับก่อน
 หลังตามความเชื่อ ดังตัวอย่างรูปแบบของหลุม ดำราหนึ่งกล่าวว่า

“ขุดเสาวันออกหื้อเป็นสี่แจ่ง ขุดเสาพายใต้หื้อเป็นสามแจ่ง ขุดเสาวันตกหื้อเป็น
 ตั้งเดือนบ้าง ขุดเสาหนเหนือหื้อเป็นตั้งเดือนมน”

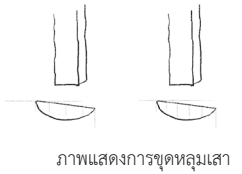

ภาพแสดงการขุดหลุมเสา

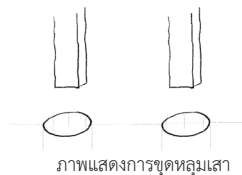
ขุดหลุมเสาด้านทิศตะวันออก
 ให้ขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยม

ภาพแสดงการขุดหลุมเสา

ภาพแสดงการขุดหลุมเสา

ภาพแสดงการขุดหลุมเสา

ขุดหลุมเสาด้านทิศใต้
ให้ขุดเป็นรูปสามเหลี่ยม

ขุดหลุมเสาด้านทิศตะวันตก
ให้ขุดเป็นรูปพระจันทร์เสี้ยว

ขุดหลุมเสาด้านทิศเหนือ
ให้ขุดเป็นรูปพระจันทร์เต็มดวง

ส่วนลำดับก่อนหลังนั้นมีหลายตำราที่กล่าวคลาดเคลื่อนกันไปบ้าง อย่างไรก็ตามก็ยังมีสิ่งตรงกัน โดยทั่วไปคือการกำหนดทิศทางที่สัมพันธ์กับกาลเวลา คือวันและเดือน ดังนี้

ขุดหลุมเสาวันอาทิตย์
ขุดหลุมเสาวันจันทร์
ขุดหลุมเสาวันอังคาร
ขุดหลุมเสาวันพุธ
ขุดหลุมเสาวันพฤหัสบดี
ขุดหลุมเสาวันศุกร์
ขุดหลุมเสาวันเสาร์

ให้ขุดด้านทิศตะวันตกก่อน
ให้ขุดด้านทิศเหนือก่อน
ให้ขุดด้านทิศตะวันออกก่อน
ให้ขุดด้านทิศใต้ก่อน
ให้ขุดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อน
ให้ขุดด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ก่อน
ให้ขุดด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อน

หรือ

เดือนสิบสอง เดือนเกียง เดือนยี่
เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า
เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด
เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด

ให้ชูด้านทิศตะวันออกก่อน
ให้ชูด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อน
ให้ชูด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อน
ให้ชูด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือก่อน

นอกจากนี้กาลเวลาและทิศทางยังสัมพันธ์กับการกอง มูลดิน หรือที่ล้านนา
เรียก ชี้ช่วย อีกด้วย กล่าวคือการชูดหลุมเสาเรือนจะต้องวางมูลดินหรือชี้ช่วย ที่ปากหลุม
ให้ถูกทิศทาง ตามตำราท่านว่า

ชูดวันอาทิตย์
ชูดวันจันทร์
ชูดวันอังคาร
ชูดวันพุธ
ชูดวันพฤหัสบดี
ชูดวันศุกร์
ชูดวันเสาร์

กองไว้ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
กองไว้ด้านทิศตะวันออก
กองไว้ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้
กองไว้ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้
กองไว้ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
กองไว้ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
กองไว้ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

หรือ

ชูดเดือนสิบสอง เดือนเกียง เดือนยี่
ชูดเดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า
ชูดเดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด
ชูดเดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด

กองไว้ด้านทิศใต้
กองไว้ด้านทิศเหนือ
กองไว้ด้านทิศตะวันออก
กองไว้ด้านทิศตะวันตก

เมื่อชูดหลุมเสาครบแล้ว จะมีการเตรียมเสาทุกเสามาไว้ปากหลุม กำหนดให้
ปลายเสาหันไปในทิศทางที่เป็นมงคล ตามเดือนที่จะทำการดังนี้

เดือนสิบสอง เดือนเกียง เดือนยี่
เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า
เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด
เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด

หันปลายเสาไปทิศเหนือ
หันปลายเสาไปทิศใต้
หันปลายเสาไปทิศตะวันตก
หันปลายเสาไปทิศตะวันออก

พิธียกเสามงคล

พิธียกเสาหลุม เริ่มต้นด้วยการหาฤกษ์ยามที่เหมาะสมแล้ว หาใบไม้มงคล ตามวันที่ทำได้ ดังนี้

วันอาทิตย์	ใบไม้
วันจันทร์	ใบเตื่อเกลี้ยง
วันอังคาร	ใบไม้กุ่ม
วันพุธ	ใบเปล้าหลวง
วันพฤหัสบดี	ใบมะม่วงสามปี
วันศุกร์	ใบขนุน, ใบจิว
วันเสาร์	ใบไม้แฉะ (เต็ง), ใบแคขาว, ใบไผ่เรีย

หาวันใดวันใดให้เอาใบไม้ที่ว่า พร้อมใบไม้อื่น เช่น ใบตองเท้า (อา-ตองเต้า) ใบตัน (อ่าน-ตัน=พุทรา) ใบขนุน ใบแก้ว ใบโชค (อ่าน-โจก=ตะคร้อ) มารองกันหลุม เรียกว่า “รองตีนเสา”

จากนั้นหาใบไม้มงคลสำหรับผู้ติดกับเสามงคล ใบไม้ที่ว่าเรียก “ไม้เป็นพญา” ทั้งนี้ให้หาตามวันที่จะประกอบพิธีดังนี้

วันอาทิตย์	ใบไม้ไผ่บาง ใผ่ซาง
วันจันทร์	ใบเตื่อเกลี้ยง
วันอังคาร	ใบไม้กุ่ม
วันพุธ	ใบแฉะ
วันพฤหัสบดี	ใบม่วง
วันศุกร์	ใบพุทรา
วันเสาร์	ใบผาแป้ง

นอกจากนี้ยังมีอีกตำราหนึ่งให้พิจารณาตามเดือนคือ

เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง เดือนเกียง	โบลมแล้ง
เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่	โบบัวลาขาว
เดือนห้า เดือนหก เดือนเจ็ด	โบทองกวาว, โบชมพู
เดือนแปด เดือนเก้า เดือนสิบ	โบทั้งเหล็ก, โบทุนเทศ

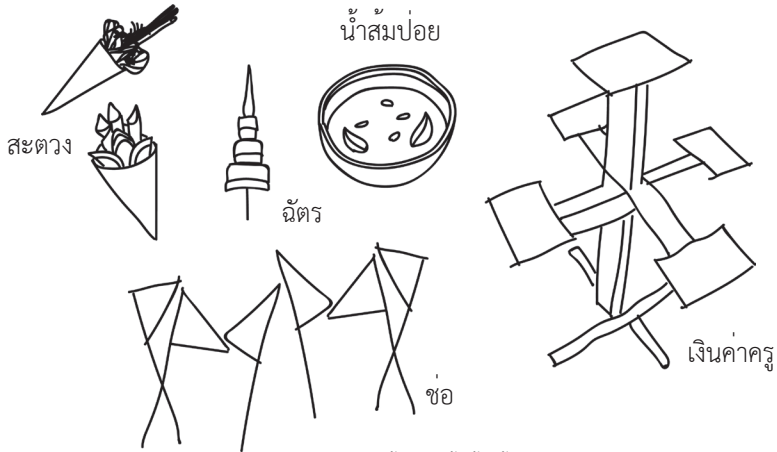
สิ่งที่จะต้องนำมาผูกติดเสามงคลนอกจากโบบัวมงคลดังกล่าว ยังต้องเตรียมของสำหรับทำขวัญเสามงคล ได้แก่

มะพร้าว	๑	คະແນง (ทะเลาย)
กล้วย	๑	เคຣື້ອ
ฝ้าย (ด้าย) ขาว	๑๐๘	ເສັ້ນ
หน่อกล้วย หน่ออ้อย หน่อคูก (อ่าน-กูก=ข้าวแดง) ห่อหมาก ห่อพญาน้ำส้มป่อย		

ก่อนที่จะเริ่มพิธีเสานั้น ต้องทำพิธี “ขึ้นท้าวทั้งสี่” ก่อน ซึ่งมีสิ่งที่ต้องเตรียมเครื่องใช้ในพิธีได้แก่

๑. ปราสาท คือแทนวางเครื่องสังเวย
๒. สะตวง คือกระบะทำด้วยกาบกล้วย ขนาดความกว้างประมาณ ๑ คืบ จำนวน ๖ อัน ขนาดประมาณ ๑ ศอก จำนวน ๑ อัน แต่ละสะตวงให้บรรจุ ข้าวปลา อาหาร หมาก เมียง พลุ บุหรี่ ดอกไม้ ฐูป เทียน อย่างละ ๔ ทุกสะตวง
๓. ซ้อ คือธงสามเหลี่ยมขนาดเล็กสี่เหลี่ยม ขาว เทา เหลือง แดง ดำ อย่างละ ๔ สำหรับปักบูชาเทพแต่ละองค์ คือสี่เหลี่ยมบูชา พระอินทร์ด้านบน สี่เหลี่ยมบูชาพระแม่ธรณี ด้านล่าง สี่เหลี่ยมบูชาท้าวตรีศูตวันออก สี่เหลี่ยมบูชาท้าววิรุฬหกทิศใต้ สี่เหลี่ยมบูชา ท้าววิรุฬปักขทิศตะวันตก และสี่เหลี่ยมบูชาท้าวเวสสุวรรณทิศเหนือ

๔. ฉัตร คือร่มเล็กสำหรับบูชาเฉพาะพระอินทร์
 ๕. น้ำส้มป่อย จำนวน ๑ ชัน

ภาพแสดงเครื่องใช้ในพิธี "ขึ้นท้าวทั้งสี่"

เมื่อเตรียมของดังกล่าวแล้ว ให้จัดเตรียมเครื่องขันครู อันเป็นเครื่องค้ำบักรู ของอาจารย์ผู้ประกอบพิธี ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ รูปเทียน เงิน ๑๒ บาท เครื่องใช้อื่น ๆ ประกอบตามควร

เวลาที่ทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่นั้น อาจทำก่อนงานโดยทอดระยะเวลาพอควร เช่น หากจะมีการยกเสาในตอนเช้าตรู่ ก็จะทำพิธีในตอนเย็นองวันก่อนหน้างาน หากจะมีการยกเสาดอนสายหรือตอนกลางวัน ก็จะทำพิธีตอนเช้าของวันนั้น เป็นต้น

พิธียกท้าวทั้งสี่ เริ่มด้วยอาจารย์ผู้ประกอบพิธีรับขันครูจากเจ้าภาพ ยกขันครูขึ้น จบศรีษะ กล่าวคำนมัสการคร่าว ๆ

พิธียกท้าวทั้งสี่ เริ่มด้วยอาจารย์ผู้ประกอบพิธีรับขันครูจากเจ้าภาพ ยกขันครูขึ้น จบศรีษะ กล่าวคำนมัสการคร่าว ๆ

“อะหัง วันทามิ พุทธะ คุณณัง ธัมมะคุณณัง สังฆะคุณณัง ลิปะคุณณัง อาจารย์ ยะคุณณัง เม นางัง สระระณัง ตัจฉามิ สัพพะอันตะราโย วินัสสะตุ เม”

จากนั้นอาจารย์จะที่โคนปราสาทหรือเสาแท่นสะดวง แล้วใช้ฝ่ามือตบที่แผ่นดิน ๓ ครั้ง พร้อมกล่าวว่า

“แม่ธรณีเหย เจ้าหลับหรือว่าเจ้าตื่น เจ้าไปที่อื่นหรือว่าอยู่ยัง อะยังสวากขา ตัง โลกะวิฑู พ่อเจ้าซื้อท้าวลือโลกราช แม่เจ้าซื้อนางนาฏไธธรณี ลูกอ้ายเจ้าซื้อพวงมาลา ดอกไม้ ลูกหล้าเจ้าซื้อนางนาฏไธกุ่มมารี อะหัง วันทามิ ธูรา ธูรา นะมามิหัง”

เสร็จแล้วอาจารย์เข้านั่งหันหน้าเข้าหาท้าวทั้งสี่ตามที่กำหนดดังนี้

เดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศเหนือ อาจารย์นั่งทางทิศเหนือ หันหน้าไป ทางทิศใต้
เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศตะวันออก อาจารย์นั่งทางทิศตะวันออก หันหน้า ไปทางทิศตะวันตก
เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศใต้ อาจารย์นั่งทางทิศใต้ หันหน้าไปทาง ทิศเหนือ
เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง	ท้าวทั้งสี่หันหน้าไปทิศตะวันตก อาจารย์นั่งทางทิศตะวันตก หันหน้า ไปทางทิศตะวันออก

เมื่อกำหนดทิศแล้ว อาจารย์จะยกสะดวง (ขอเขี้ยว) ขึ้นวางบนแท่นเสากลาง, สะดวง (ขอเทา) ทิศตะวันออก, สะดวง (ขอเหลือง) ทิศใต้, สะดวง (ขอแดง) ทิศตะวันตก, สะดวง (ขอดำ) ทิศเหนือ และ สะดวง (ขอขาว) วางที่โคนเสา ส่วนสะดวงใหญ่วางห่างออกไป ๓ คอก ถือว่าสะดวงใหญ่นี้เป็นของ “บริวารท้าวทั้งสี่” พร้อมจุดเทียนทุกสะดวง แล้ว อาจารย์ก็กล่าวชุมนุมเทวดาว่า

“สักเค กาเม จะ รูป คิริลิตะ ระตะแง จันทะลิกเข วิมานะ พรพมา จะ โย จตุโลก
 ะปาละราชา อินโท เวลสุวณณะราชา อะริยะสวาทะกา จะปฤชณะกะละยามะ จะ สัมมา
 ทิฏฐิ เวยะ พุทธะ ปะสันนา อัมเม ปะสันนา สังฆะ ปะสันนา พุทธะ สักการะ วา อัมเม สักกา
 ระ วา สังฆะ สักการะ วา อิโต ฐานะ โต ยาวะปะรัมปะรา อิมัสสมิง จักกะวาเพสุ เทวะตา
 คะต่ายัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโว โน สุนันตุ”

ตามด้วยคำโองการว่า

“โภจนโต เทวะสังขาโย ตูราพระญาอินทาทิราช ตนเป็นเจ้าเป็นใหญ่ แก่เทวบุตร
 แลเทวดาทังหลายในชั้นฟ้าดาวะติงสาแลสวรรคเทวโลก อันมีมหาราชิกาเป็นต้น พระญา
 ะตรรฐะตนรัทษายังหนวันออกก็ดีแล พระญาวิรุฬหะตนอันรัทษาหนใต้ก็ดี พระญาวิรุปกะ
 อันรัทษาหนตะวัตรตกก็ดี พระญาภูเวระตนอันรัทษาหนเหนือก็ดี แลเจ้าทังหลาย ชูตุนชูองค์
 แลพระญาอินทาทิเจ้า ตนเป็นเจ้าแลเป็นใหญ่แก่เทวบุตรแลเทวดาทังหลายในสวรรคชั้นฟ้า
 นั้นมี ท้าวทังสี่เป็นต้น เป็นประธานพายดำไต้มีพระนางไฉนังธรรณีเป็นที่สุด แลอ้อชะ ใน
 วันนึ่งก็เป็วันดี เป็นวันดีถือนวิเศษยามดี เป็นวันสิริไชโยคคลาภ เป็นวันปราบแพ้วข้าเล็ก
 คัทรุทังมวล ก็เป็นอันพันภัยทังห้า บัดนี้อันว่าผู้ข้าทังหลายชูใหญ่่น้อยชายญิงก็คตคแต่่ง
 พร้อมน้อมนำมายังบุปผาลาชาตวงดอก เข้าตอกดอกไม้ ลำเทียน เข้าน้ำโภชนาหาร เข้า
 ต้มเข้าหนมใหม่ดูงามพอดา เพื่อจักมาขออาราธนายังเจ้าทังหลายพ้อมมีความเอ็นดูชุนา
 เลดีจลงมาเสวยสุขชูตุนชูองค์ ยังเครื่องบูชาทังหลายอันนี้แท้ดีหลี ขอจุงมารับเอาเครื่องชี่
 ยาบูชามวลฝูงนี้ แล้วขอขอท้อผู้ข้าทังหลายได้พ้นเสียดอนาคตะภัย โจระภัย มนุสสะภัย
 อย่าได้มีกังวลสนล่อคำร้ายต่อบุ อันจักมาเป็นคัทรุกี่ขอท้อพ้นแลหลบหลีกพิกเว้นไปไกล
 แสนโยชนะ ขอท่านจุงมาระวังรักษาตนตัวแห่งผู้ข้าเที่ยงแท้หลีเทอะ”

สิทธิกิจจัง	สิทธิกัมมัง	สิทธิการิยะตะเถาะโต
สิทธิเตโช	ชะโยนิจจัง	สิทธิลาภ
นิรันตะรัง	นะมามีหัง	สัพพะกัมมัง
ปะสิทธิ เม	สัพพะสิทธิ	ภะวันตุ เม

แล้วกล่าวคำสักการะเป็นภาษาบาลีว่า

อุปริมัลลมัง ทิสา ภาคะ กาเย มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา
 ปุริทลมัง ทิสา ภาคะ กาเย มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา
 ทักขินัลลมัง ทิสา ภาคะ กาเย มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา
 ปัจฉิมัลลมัง ทิสา ภาคะ กาเย มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา
 อุตตะรัลลมัง ทิสา ภาคะ กาเย มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา
 สา เวตรี เทวี วัระรุทธา จะ ณะระณี คังคา เทเวีย จะ
 อะริตตานะระเวียภีระติ ปัจจุมาธิมา อัญญะเทวี ภูมียา
 ปฎิอัญญะทิสา สุรักขิตา เตสัง ปุชานุภาเวนะ สัพพะโทสัง ขะมันตุ โน

พิธีกรรมที่กล่าวมาเป็นพิธีที่มีข้อปฏิบัติแบบกลาง ๆ โดยทั่วไปบางอย่างไม่ตรงกับวิธีปฏิบัติของอาจารย์บางท่าน เพราะแต่ละตำรามีข้อแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตามยังเป็นพิธีที่มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน

เสร็จพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่แล้ว อาจารย์จะทำพิธีทำขวัญเสามงคล โดยให้พ่อแม่ลูกหลานผู้เป็นเจ้าของบ้านมานั่งพร้อมกันที่ปากหลุมเสามงคล เตรียมสิ่งของเครื่องพิธีให้พร้อม แล้วอาจารย์เจ้าพิธีจะกล่าวคำเรียกขวัญเสาวว่า

“มังคะลวุฑฒิ สะหริสวัสดิ์ ปุพพะอาจารย์ะเจ้ากล่าวไว้ว่า อัชชะในวันนี้ ก็เป็นวันดี สะหริไชย ชูโชค อุตตะมะโยคเนืองนอง เงินค้ำกองมูลมัง พอลันชื่อเหยียหลวง เป็นวันทวงรับโชคไชยดี ผู้ข้าจักกล่าวแต่เคล้ามูละก็เป็นพรหะลงมาตั้ง อะสังโคะยะสีลงมาแต่ง แปลงพราวาส สิบมนุสสะชาติเป็นสายยามเป็นเส้น สิบแต่เช่นบูมาตา ตามวงสาเชื้อชาติ บ่หื้อขาดปาเวณี บัดนี้ข้าเจ้าทั้งหลายก็ชวนกันสร้างเรือนหลังใหญ่กว้างเพิงพาว จักฝังเสาหลวงไว้เป็นถ้อย งามเรียบริยดยุเพิง ไล่เครื่องลุ่มแลบนมีฉายาร่มกว้าง เป็นที่คนอ้างมาตอม เงินค้ำรอมมาอยู่ ผู้เป็นแขกแก้วมาเช่า บัดนี้ผู้จักขอเรียกกรองเอา ขวัญเสาใหญ่แก้ว มังมงคล หื้อมาสะสนสะลู่ หื้อมาอยู่เชยบาน มากินของหวานฝาดลัม เข้าหนมเข้าต้มพริ้วพร้อมควรมี ทังกัททะสลักล้วยอ้อย จัดเป็นถ้อยควรงแยง เพื่อจักมาซ่อมแปลงขวัญเสานางแลเสาขอก เสานอกเสาในอันจักฝังไว้ในแผ่นดิน ร้อยป้อย่าไหวหวั่นเหวี่ยงเขื่อนซ้าย หื้อเป็นที่ลุดสบายแก่เจ้าเรือน เหมือนดั่งเวชไชยนต์ปราสาทอิราชท้าวขุนพรหม สมตั้งคำมัก คำผาณะนานันจุงจักมี เทียงแท้ดีหลีเทอะ”

กล่าวเสร็จ อาจารย์จะผูกเครื่องพิธีอันมีใบไม้มงคล มะพร้าว กล้วย หน่อกล้วย หน่อกล้วย หน่อข้าวแดง ห่อหมาก ห่อพลู ติดกับเสามงคลพร้อมผูกด้วยมงคล ประพรมด้วย น้ำส่มบ่อเป็นเสร็จพิธีทำขวัญเสามงคลและเมื่อได้เวลาฤกษ์ก็จะทำการ “ปก” คือ ยก โดยยกเสามงคลก่อน ตามด้วยเสานางและการปกหรือยกเสามงคลและเสานาง โบราณ นิยมหาคนที่มิชื่อเป็นมงคลชื่อชื่อแก้ว คำ เงิน แหวน หมัน แก่น มั่ง มี สี สุข มาช่วยยก หามเสา ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลตสมชื่อของคนนั้น ๆ

ความเชื่ออีกประการหนึ่ง คือเรื่องของ “กลางบอกเหตุ” ในช่วงเวลาหรือขณะที่ ยกเสามงคลนั้น หากมีเหตุปรากฏ ก็มีคำทำนายดังนี้

- หากมีคนนำเอาเนื้อสัตว์และปลาผ่านมา ทายว่าจะสมบุญด้วย โภคทรัพย์
- หากมีคนแบกไม้ผ่านมา ทายว่าเจ้าเรือนจะประสบทุกข์
- หากมีคนนำเอานกหรือหนูผ่านมา ทายว่าเจ้าเรือนจะมีความสุข
- หากมีคนนำเอาเสื้อผ้าสีแดงหรือสิ่งของสีแดงผ่านมาทายว่าจะเกิด ไฟไหม้
- หากมีคนนำพาสัตว์สี่เท้าผ่านมาหรือคนในหมู่บ้านตายทายว่า หากความเจริญไม่ได้
- หากได้ยินเสียงคนขับซอ ร้องขับทำนองเพลง หรือเกิดแผ่นดินไหว เจ้าเรือนจะประสบแต่ความสุขความเจริญ

ดังนั้นเวลายกเสามงคลจึงมักมีคนคอยดูแลมิให้เหตุอันไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น ขณะเดียวกัน ก็มีการจัดฉากเหตุการณ์ที่ดีให้มีขึ้นเช่น ให้คนเอาเนื้อ เอาปลา เอานก หรือ หนู มาเดินผ่าน หรือไม้ก็ให้หาคนมาขับซอ ขับจ้อย อ้อโคลง ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล

การยกเสาบริวาร

การยกเสาบริวาร โบราณได้เห็นความสำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะเรื่องของทิศทาง และสิ่งที่ใช้รองกันหลุม ก่อนยกอาจรองด้วยใบไม้มงคล เหมือนเสามงคลหรืออีกอย่างหนึ่ง ก็ให้เขียนอักขระล้านนาใส่ใบบัวหรือใบมะตูม สำหรับรองกันหลุม เฉพาะเสาที่ได้กำหนด ทิศทางได้แก่

ทิศอีสาน ให้เขียน

ทิศอาคเนย์ ให้เขียน

ทิศหรีดี ให้เขียน

ทิศพายัพ ให้เขียน

จากนั้นค่อยยกเสาขึ้น ตามทิศทางที่ถูกกำหนดในแต่ละเดือนว่าจะยกเสาทิศ ไหนก่อนคือ

เดือนสิบสอง เดือนเกียง เดือนยี่

ยกเสาด้านทิศใต้ก่อน

เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า

ยกเสาด้านทิศเหนือก่อน

เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด

ยกเสาด้านทิศตะวันออกก่อน

เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด

ยกเสาด้านทิศตะวันตกก่อน

การสร้างประตูเรือน

เฉพาะเรื่องการทำหรือสร้างประตูเรือนนั้น ชาวล้านนามีข้อห้ามตามความเชื่อ ดังปรากฏในคัมภีร์โบราณที่ชื่อคัมภีร์ “โลกะหาณี” ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“ที่นี้จักกล่าวโลกะหาณีก่อนแล แปลงประตูเรือนทัดที่นอน ประตูบ้านทัดประตู เรือน บ่ดี แปลงประตูในหอนอนที่อันชั้นกลางเรือนนั้น บ่ดีเรือนสองหลังบ่ประตูทัดกัน บ่ดี บ้านเดียวมีประตูสามอัน เรือนเดียวมีสามประตู บ่ดี”

ความว่า

1. ทำหรือสร้างประตูเรือนตรงหรืออยู่แนวเดียวกับที่นอน	ไม่ดี
2. ทำประตูบ้านให้ตรงหรืออยู่แนวเดียวกับประตูเรือน	ไม่ดี
3. ทำประตูห้องนอนให้อยู่กลางเรือน	ไม่ดี
4. เรือนสองหลังคู่กัน เจาะหรือทำประตูให้ตรงกัน	ไม่ดี
5. บ้านเดียวมี 3 ประตู, เรือนเดียวมี 3 ประตู	ไม่ดี

ห้มยนต์

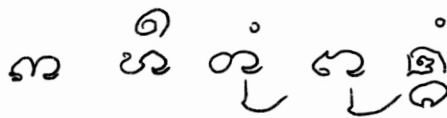
กล่าวถึงประตูเรือน เฉพาะประตูห้องนอนใหญ่ ถ้าเป็นเรือนไม้จริงจะสังเกตเห็น แผ่นไม้แกะสลักติดอยู่ส่วนบนของประตูแผ่นไม้นี้ ล้านนาเรียก “ห้มยนต์” หรือ “ห้ายนต์” คำว่า “ห้มยนต์” เป็นคำที่นักวิชาการสันนิษฐาน ซึ่งอาจมาจากคำที่แปลว่า “ส่วนปลาย ของปราสาทไลน์” ส่วนคำว่า “ห้ายนต์” มีผู้อธิบายว่า “ห้า” คือ อัญชะ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่ง รวมแห่งพลังของบุรุษ “ยนต์” หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับปกป้องรักษา โดยความหมาย รวมคือ พลังของบุรุษผู้เป็นพ่อเรือน (หัวหน้าครอบครัว) สำหรับการปกป้องรักษาผู้ที่อาศัย หลับนอนภายในห้องนอน มิให้ได้รับอันตรายต่าง ๆ จากภายนอก ดังนั้น การทำห้มยนต์ จึงต้องมีพิธีกรรม เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เริ่มแรกจะหาแผ่นไม้มาตัดให้ได้ความยาวเท่ากับ ความกว้างของประตู ซึ่งความกว้างของประตูนี้โบราณกำหนดไว้ว่า

“บุคคลผู้เป็นนายช่าง ท้อมีปากตูกว้างห้าเช่นตีน ผู้เป็นนายม้า พ่อค้าแลไพร่
น้อยท้อมีปากตูกว้างสามเช่นตีนกับสามเช่นหัวแม่มือ”

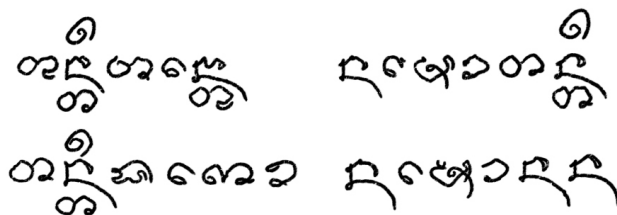
หมายความว่า ผู้มีตำแหน่งเป็นนายกองช่าง ให้มีประตูกว้าง 5 ช่วงเท้าของเจ้า
เรือน ผู้มีตำแหน่งเป็นนายกองม้า พ่อค้าและไพร่ ให้มีประตูกว้าง 3 ช่วงเท้ากับอีก 3 ช่วง
หัวแม่มือ

เมื่อได้แผนที่ตัดแต่งตามต้องการแล้ว เจ้าเรือนจะขอให้ปูอาจารย์ผู้ทรงคุณ
ทำพิธีถอดถอนเสนียดจัญไรก่อนแล้วจึงสลักลวดลาย เสร็จแล้วจะทำพิธีติดตั้งโดยเชิญ
ปูอาจารย์คนเดิมมาเป็นพิธี ซึ่งจะต้องมีพานครุ หรือที่เรียกว่า “ขันตั้ง” ที่ประกอบด้วย
กรวยดอกไม้ กรวยธูปเทียน อย่างละแปด ผ้าขาวผ้าแดง หมากพลู บุหรี่ ตามควร พร้อม
สุรา 1 ขวด ปูอาจารย์จะประกอบพิธีตามตำราแล้วประพรมน้ำมนต์เป็นเสร็จพิธี

เรื่องของห่มยนต์นี้ พบว่าเรือนบางหลังอาจไม่มีลวดลายสลัก แต่มีการสลักหรือ
ลงยันต์แทน เช่น ยันต์ “กะหิตุง” หรือยันต์ “นะโมตาบอด” ตามภาพตัวอย่างคือ

ภาพแสดงยันต์ “กะหิตุง”

ภาพแสดงยันต์ “นะโมตาบอด”

ความหมาย
ของสถาปัตยกรรม
ล้านนา

ความหมายและประเภท ของสถาสร้างวิหารล้านนา

ความหมาย “สถา”

นิคม พรหมมาเทพย์ ให้ความหมายสถาว่า สถา อ่านว่า สะ-หล่า เป็นคำที่ได้รับอิทธิพลมาจากพี่น้องชาวไต (ไทใหญ่) หากเราไปเที่ยวแถวๆเมืองเชียงตุง พี่น้องชาวบ้านจะเรียกคนที่เก่งหรือเชี่ยวชาญอย่างใดอย่างหนึ่งว่า “สถา” เช่น สถาตีกลอง หมายถึงคนมีความเชี่ยวชาญ ในการตีกลอง เป็นต้น

ส่วนในเมืองล้านนาเรียกผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการก่อสร้าง การแบ่ง(ประดิษฐ์/ทำ) การตกแต่ง หรือการกระทำด้วยฝีมือต่างๆ นั้นว่า “สถา” เช่นว่า **สถาแบ่งโต๊ะ** คือ นายช่างที่ทำโต๊ะ **สถาแบ่งเอือน** คือนายช่างที่สร้างบ้านเรือน **สถาแต้ม** คือผู้เชี่ยวชาญในการเขียน แต่ง วาดภาพ **สถาตอง** คือผู้เชี่ยวชาญในการฉลุลาย ทำตุ๊กตาภาพ **สถาแกะ** คือผู้เชี่ยวชาญในการแกะหรือสลัก **สถาสี** คือช่างทำสี **สถาบอไฟ** คือช่างทำบ่อไฟ เป็นต้น

การเรียกขานคำว่า สถา มักจะใช้นำหน้าชื่อจริง แทนคำว่า นาย เช่น นายบัน เป็นช่างเรียกกันว่า “สถาบัน” หากเป็นภาษาไทยกลางอาจเรียกสั้นๆว่า ช่างบัน

อุดม รุ่งเรืองศรี (๒๕๔๔) ให้ความหมายว่า **สถา** เป็นศัพท์จากภาษาพม่าที่เพี้ยนจาก อาจารย์ ซึ่งหมายถึง ช่าง ผู้ชำนาญการ ผู้ควบคุมการก่อสร้าง หรือการทำงานประเภทฝีมือ และยังหมายรวมถึงนักดนตรี ซึ่งจะมีชื่อเครื่องดนตรีที่ผู้นั้นชำนาญอยู่กับไว้ด้วย คำนี้ในเอกสารล้านนาแต่เดิมใช้ ช่าง

วัฒน์ วัฒนพพันธุ์ (๒๕๔๔) ให้ความหมายว่า ตามคำศัพท์ภาษาไทยเหนือล้านนา คำว่า “**สถา**” เป็นคำใช้เรียกผู้เป็นช่าง กล่าวคือผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวกับการประดิษฐ์ คิดสร้างด้วยการใช้มือ เช่น การทำโต๊ะหมอบูชา ปราสาทไม้แกะสลัก โต๊ะเก้าอี้ ดีเหล็ก ฯลฯ งานเหล่านี้มีสถาที่มีความรู้ ความชำนาญเป็นผู้ทำ สถาจึงน่าจะตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Artisan ซึ่งหมายถึง “Someone who works with his hand.” (Oxford Dictionary, ๑๙๙๑)

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ คำ “สถา” น่าจะใช้เฉพาะกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ทั้งคำ “สถา” และ “ช่าง” เป็นคำดี มีนัยของการยกย่องว่ามีความสามารถเฉพาะและมีเกียรติในชุมชน ผู้ใดเป็นช่างพ่อน ช่างซอ หรือเป็นสถาแกะข้อฟ้า หน้าบัน แกะตุ๊ก ทำปราสาท ฯลฯ จัดว่าเป็นผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยเฉพาะ เป็นงานที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์ให้งาม มีความประณีต และทำด้วยมือ

ระดับของสถา

บุญรัตน์ ฌ วิชัย (๒๕๕๖) กล่าวว่า สถาแบ่งได้เป็น ๓ ระดับตามความรู้ความสามารถและวัยวุฒิ

สถาที่มีระดับความสามารถสูงที่สุดเรียกว่า “สถาหลวง” ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติ ตัวอย่างเช่น สถาแสงดา บันสิทธิ์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) สถาหลวงจะต้องมีอายุมาก และมีความสามารถ ที่สำคัญต้องมีความคิดสร้างสรรค์ด้วย ผู้ใดก็ตามที่ได้พบเห็นชิ้นงานจะสามารถรู้ได้ในทันทีว่าเป็นผลงานของสถาผู้ใด ดังนั้นสถาหลวงจะต้องมีผลงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มาจากความคิดสร้างสรรค์ด้วย

สธาระดับลดลงมาเรียกว่า “สถาเก่า” หมายถึงสถาที่มีความชำนาญในวิชาชีพเป็นอย่างดี จนสามารถถ่ายทอดวิชาให้กับผู้ที่เริ่มศึกษาได้ สถาประเภทนี้มีประสบการณ์มากพอสมควรเป็นที่รู้จักยอมรับในวงการสถาและสังคมได้เป็นอย่างดี

สธาระดับสุดท้ายเรียกว่า “สถาป้าย” ใช้เรียกบรรดาช่างที่กำลังฝึกหัด เป็นผู้ที่กำลังแสวงหาความรู้ประสบการณ์จากการทำงานตามสาขาอาชีพที่ตนเองถนัด (บุญรัตน์ ฌ วิชัย, ๒๕๕๖)

สถา
สร้าง
เรือน
ล้านนา

สถาพอหลวงหว่าง
นายสิงห์ทร สิทธิวงศ์
สถาสร้างเรือน จังหวัดเชียงใหม่

ภาพแสดงสถาพอหลวงหว่าง

๑. ประวัติ

เกิด วันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๓
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๘ ต.ทุ่งรวงทอง อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

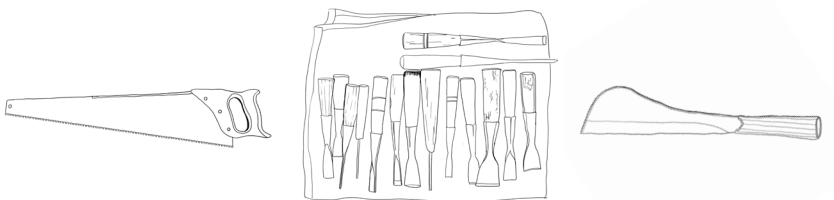
เมื่อเป็นเด็กได้บวชเณร บวชเรียนอยู่วัดตอนป็นได้ ๖ พรรษา หลังจากนั้น เป็นทหาร ๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๖) จนอายุ ๒๒ (พ.ศ. ๒๕๒๘) ออกมารับจ้างเป็นลูกน้อง เจ้าหน้าที่โครงการหลวง ที่หมู่บ้านแม่สะป๊อกใต้ ทำหน้าที่ช่วยชาวบ้าน มีโอกาสเห็น โครงการสร้างเรือนไม้ ในพื้นที่โครงการหลวง จึงสนใจและเรียนรู้วัสดุ-งานไม้ จากการ ศึกษาเรียนรู้ เกิดความรู้สึกรักชอบ รักในไม้ เพราะไม่มีชีวิต ไม้ดินได้ สื่อความรู้สึกรสขบย จึงเริ่มเก็บสะสมไม้ท่อนจากการซื้อจากชาวบ้าน เนื่องจากในพื้นที่หมู่บ้านเป็นชนเผ่า กะเหรี่ยง มีประเพณีในการตัดไม้ การตัดเองจึงเป็นเรื่องผิดกฎประเพณี ส่วนใหญ่ไม้ที่ สะสมได้คือไม้สักเคียน (ตะเคียน) เก็บสะสม ๑ ปี จึงยกขนมาไว้ที่สันป่าตองและสร้าง เรือนของตนเองขึ้น

โดยขอแรงจากชาวบ้านมาช่วยในการปกเสา มุงหลังคา หลังจากนั้นก็สร้างส่วนประกอบอื่น ๆ ด้วยตนเอง โดยใช้ฐานความรู้จาก “ครูพักลักจำ” ที่เคยเห็นมา แบบแปลนก็เป็นแบบชาวบ้านธรรมดา ซึ่งปัจจุบันเรือนหลังนี้ได้ถูกรื้อเนื่องจากน้ำท่วม และนำไม้จากการรื้อมาสร้างหลังปัจจุบัน ในระหว่างที่สร้างเรือนตนเอง ก็รับจ้างสร้างเรือนต่าง ๆ เป็นลูกน้องของสล่ารุ่ง (พ.ศ.๒๕๓๐) ทำงานที่ดาราเทวีประมาณ ๔-๕ ปี จึงทำให้มีประสบการณ์งานไม้ สามารถนำวัสดุเหลือใช้จากไม้ มาดัดแปลง สร้างเรือนใหม่ และประกอบอาชีพงานรับเหมาต่าง ๆ ในปัจจุบัน

ปัจจุบันรับเหมาสร้างเรือนในรูปแบบสมัยใหม่ แต่ก็ยังนำวัสดุไม้มาใช้ในการสร้างเรือน และยังคงใช้เครื่องมือมืออยู่ ผลงานที่ภาคภูมิใจในช่วงการเป็นช่างคือ วิหารใต้ ลือ โรงแรมดาราเทวี

๒. เครื่องมือสร้างเรือน

๑. มุย (ขวาน) : ตัด ฟัน
๒. สิว : ฉลุ เจาะ
๓. กบไม้ (เต่า) : ไส
๔. เลื่อยมือ, เลื่อนลันดา, เลื่อยปันตอ : เลื่อย ฝ่า
๕. สว่านมือ : เจาะ
๖. เครื่องมือวัด : คอกเมือง, ไม้ไผ่, มอก, จับเสาว่า (การแบ่งระยะจากเสาที่มี)
๗. ค้อน : ตอก จัดตะปู

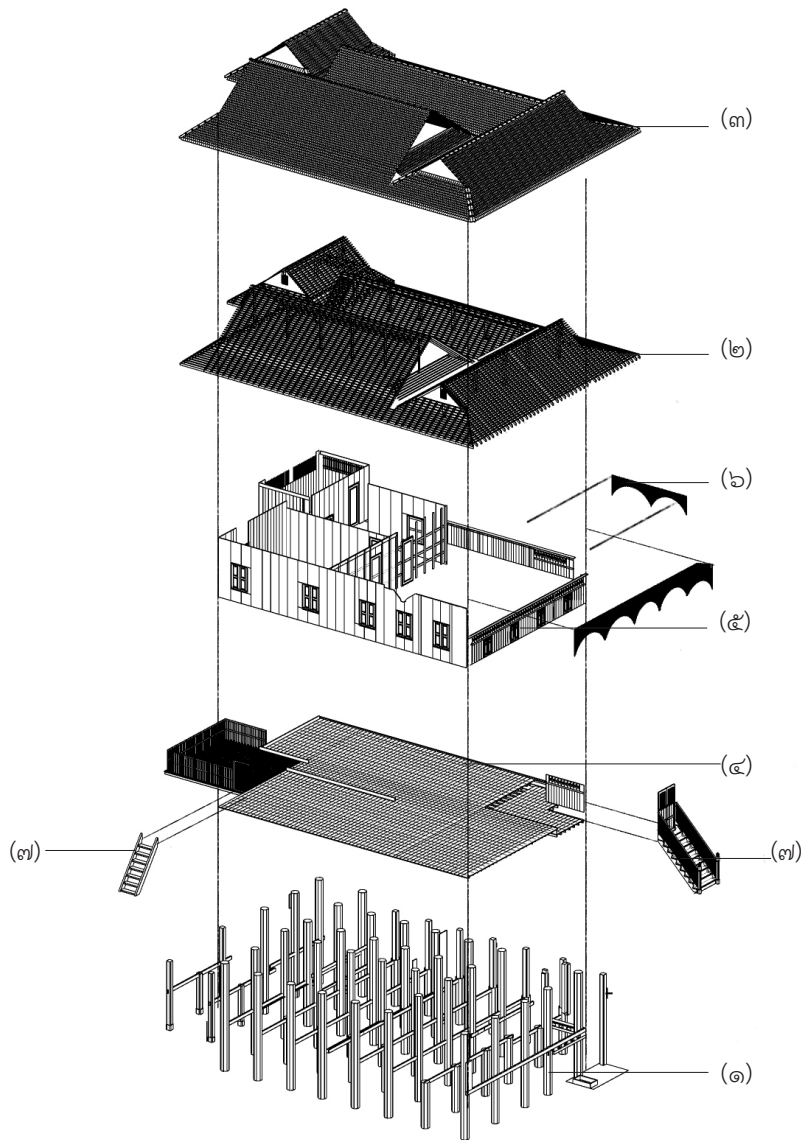
ภาพแสดงเครื่องมือ

๓. การออกแบบสัดส่วนเรือน

สอบถามความต้องการของเรือนจากเจ้าของเรือน จำนวนห้องนอน ขนาดพื้นที่ในแต่ละส่วน ตามความเชื่อของชาวไทเขิน ห้องนอนต้องอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ครีวดูต้องอยู่ท้ายสุดของเรือนด้านทิศตะวันตก และนับจำนวนเสาให้ตกเลขที่ดี วัสดุในการสร้างเรือน เจ้าของเรือนจะเตรียมให้เรียบร้อย ทั้งการเก็บไม้ บ่มไม้ เพื่อไล่แมลง ไล่สารเคมี และตากเพื่อให้ไม้แห้งแข็งแรง หลังจากนั้นจึงนำมาแปรรูปเพื่อเตรียมพร้อมในการสร้างเรือน มักนิยมปลูกเรือนเดือนสี่ (เดือนมกราคม) เดือนแปด (เดือนพฤษภาคม) และเดือนสิบสอง (เดือนกันยายน)

๔. ขั้นตอนการสร้างเรือน

๑. เตรียมวัสดุสร้างเรือน เจาเสาะ คาน แวง
๒. ขุดหลุม ปกเสาะ
๓. ขึ้นโครงสร้างหลังคา คาน, ซื่อ, แปะ, ตั้ง, กลอน, แวง, แปะ และมุงกระเบื้องหลังคา
๔. โครงสร้างพื้น คาน, ตง และปูแป้นพื้น
๕. ขึ้นครุ่สร้างผนัง ตั้งเงินฝา, วงกบประตู-หน้าต่าง, ตั้งฝาบนเรือน และติดตั้งบานประตู - หน้าต่าง
๖. ขึ้นบันไดเรือน ต่อดลงชั้นบันไดที่เลขคี่
๗. ติดตั้งเครื่องประดับตกแต่งเรือน

ภาพแสดงลำดับการก่อสร้าง

๕. ผลงานการออกแบบและก่อสร้าง

โครงการอนุรักษ์เรือนแสนคันธา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

เรือนแสนคันธาถูกสร้างโดยพ่อหนานสม ชัยมณี ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว เป็นพ่อค้าวัวต่าง เอาข้าวไปส่งลำปาง พะเยา เชียงตุง ซึ่งเป็นคนปู่ของพ่อถวิล ชัยมณี ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของเรือนปัจจุบัน พ่อถวิลเล่าว่า แต่เดิมมีเรือนสามหลังเรียงกัน และมีการ รื้อและปลูกใหม่ไปสองหลัง แต่ได้คงสภาพบ้านหลังนี้ไว้ และเมื่อปู่ (พ่อหนานสม) ได้เสียชีวิตในวัย ๘๑ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๕ และย่าเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๒ หลังจากนั้นคุณพ่อ (พ่อน้อยจันทร์ทิพย์) เป็นผู้ดูแล และส่งต่อมาให้พ่อถวิล ซึ่งเป็นผู้ดูแลปัจจุบัน

รูปแบบ-แนวทางการอนุรักษ์ เรือนแสนคันธา

๑. รื้อกระเบื้องหลังคา เพื่อเปลี่ยนเป็นรูปแบบกระเบื้องที่แข็งแรง
๒. ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลังคาในส่วนที่ผุพังเสื่อมโทรม
๓. นำกระเบื้องเก่า (น้ำหนักไม่ต่างจากเดิมมาก) มาวางหลังคา (ห้ามทำความสะอาด) ทับ ๒ ชั้นให้เหลื่อมกัน เพื่อป้องกันการรั่วซึมของหลังคาเรือน
๔. ปรับระดับเรือนให้ไต่ระดับ ไข้แม่แรงยก
๕. ขุดหลุม ทำฐานรากปูนเพื่อรองรับเสาที่ยกระดับขึ้น เสียบเหล็กตรงกลาง เสาไม้เชื่อมเสาไม้และฐานปูนเพื่อเพิ่มความแข็งแรงและกันการทรุดตัวของเรือน
๖. ซ่อมแซมโครงสร้างเสา ชื่อ คาน หากมีขึ้นไหนดเสียหายก็ซ่อมแซมทดแทน ด้วยวัสดุใหม่ที่คล้ายเดิมมากที่สุด
๗. ซ่อมแซม ปรับเปลี่ยน วัสดุพื้น ฝาที่ผุพัง
๘. ทำความสะอาดเรือนด้วยการฉีบน้ำ (ล้างเรือน) ในส่วนที่เป็นวัสดุไม้ และ ขัดด้วยวัสดุธรรมชาติ เพื่อรักษาสภาพ

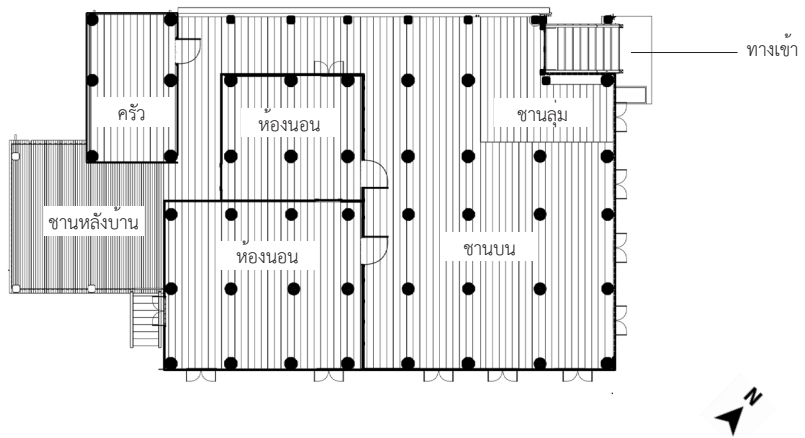

ภาพแสดงเรือนแสงคันธา

ภาพแสดงเรือนแสงคันธา

ภาพแสดงผังพื้นเรือนแสงคันธา

ภาพแสดงเรือนแสงคันธา

ภาพแสดงเรือนแสงคันธา

สล่าจูล

นายจูลพร นันทพานิช

สล่าสร้างเรือน จังหวัดลำพูน

ภาพแสดงสล่าจูล

๑. ประวัติ

การศึกษา   ระดับมัธยมศึกษา   โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
ระดับปริญญาตรี   คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สล่าจูลพื้นเพเป็นคนภาคใต้ เติบโตที่เกาะสมุย ด้วยความที่คุณดาเป็นช่างไม้ ทำโต๊ะ ตู้ ตั้ง เชียง จึงศึกษาเรียนรู้จากการดูการทำงานไม้ บวกกับชอบติดตามคุณตาเมื่อเดินเข้าป่าจึงทำให้ชอบอยู่โลกที่คนที่เป็นธรรมชาติแต่เด็ก เมื่อโตขึ้นมีโอกาสได้เข้ามาเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่ระดับมัธยมถึงระดับปริญญาตรี ขณะเรียนก็มีความสนใจในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่ด้วยหลักสูตรในสมัยนั้นประกอบกับตลาดที่ต้องการสถาปนิกเพื่อสร้างบ้านแพงเมือง จึงทำให้ไม่สามารถได้เรียนรู้อาณาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นได้เต็มที่ ด้วยความเป็นคนชอบเดินทาง เมื่อมีเวลาวางระหว่างเรียน ก็มักจะออกค้าขายอาสาตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น ค่ายอาสาสร้างโรงเรียนในภาคอีสาน จึงมีโอกาสเห็นและเรียนรู้วิธีการที่ช่างชาวบ้านที่มาช่วยตัดไม้การสร้างโรงเรียน จึงใฝ่หาความรู้ด้านนี้มาทีละน้อย เรียนจบก็ไปทำงานคุมงานก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร ๒ ปี สร้างบ้าน ๘๐ หลัง

หลังจากนั้นก็หยุด พักไปปฏิบัติงานทำหุ่นจำลองงานสถาปัตยกรรม หลังจากนั้นปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้แฟนเป็นคนเหนือ จึงขอรับงานจากอาจารย์ ไตงานคุมงานก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรที่ตำบลศรีบัวบาน จังหวัดลำพูน มีการทำงานเพื่อปรับพื้นที่ เริ่มมีการสร้างบ้านที่เป็นไม้ จึงมีโอกาสดูลูกศิษย์ทำงานกับช่างท้องถิ่น เรียนรู้เครื่องมือเครื่องมือจากช่าง ประกอบกับพื้นที่เป็นป่าหา ป่าเต็งรัง จึงศึกษาเรื่องต้นไม้ วัสดุไม้ วิธีการเลือกชนิดไม้มาใช้ เช่น ไม้เต็ง ไม้แฉะ ไม้เปา ไม้รัง ทำโครงสร้าง ไม้ประดู่ ทำเสาเรือน เป็นต้น เมื่อครั้งว่างจากงานก็มักจะเดินเข้าไปในป่า ศึกษาเรียนรู้ต้นไม้ นำเมล็ดมาเพาะ เรียนรู้การดมไม้จากช่างไม้ที่มาจากภาคกลาง ลุงชาน สอนให้ดมไม้ ถ้าไม่ตกลิ่นให้เอาไปแช่น้ำ หลังจากโครงการจบก็ได้ไปดูแลกิจการร้านอาหาร เป็นผู้จัดการร้านอาหารประมาณปีกว่า

*“ผมเป็นคนที่อาชีพเยอะนะ ไม่มีใครรู้ผมได้เรื่องอาชีพ เพราะ
ว่าทำมาหลายงาน*

มีลูกศิษย์มาสัมภาษณ์ได้ประมาณ ๒๐๐ คือทำอะไรก็ได้ตั้งค์

ประสบการณ์ผมจะไม่เหมือนคนทั่วไป”

หลังจากนั้นเจอยุคเศรษฐกิจไม่ดีปี ๔๐ จึงทำให้ไม่มีงาน รุ่นน้องชวนให้ไปเป็นที่ปรึกษาอุตสาหกรรม ทำบ้านจัดสรร ซึ่งในระหว่างนั้นก็หารายได้อื่นประกอบไปด้วยทั้งทำการเกษตร และด้วยความรักในการเดินทางและต้นไม้ จึงรับงานพาเที่ยวป่า ๓ วันได้ พันกว่าบาทก็ต้องเอา เพราะเศรษฐกิจไม่ดีต้องดิ้นรน หลังจากนั้นไม่นานก็เป็นไข้ป่า ทำให้ไม่สามารถทำงานใดได้ได้อยู่ ๓ เดือน หลังจากหายก็ไม่มีแรง จึงไม่สามารถทำงานใดได้ เนื่องจากอยู่ในช่วงลำบากพอสมควร ใช้เงิน ๑ เดือนไม่ถึง ๕๐๐ บาท ตัดยอดผิดยอดไม่กิน เห็นอะไรไหวๆก็จับมากิน จึงทำให้เกิดมิติชีวิตที่มากกว่าคนปกติ

*“เคยได้ยินไหมที่มีคนบอกว่า อะไรไหว ๆ นายคนนี้ก็จับกิน
หมด ผมก็เป็นประมาณนั้นแหละ”*

๒. แนวความคิด ความเชื่อ ปรัชญาในการสร้างเรือน

สถาจุลใช้หลักการจากการเรียนสถาปัตยกรรมศาสตร์ในการออกแบบที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานการใช้เรือน สอดคล้องกับบุคลิกเจ้าเรือนและสภาพแวดล้อม และยังคงความเชื่อล้าหนาในการสร้างเรือน มีคล้ายไปบางกรณี แต่ยังคงพิธีสำคัญไว้ การออกแบบก็ยังถือคติเดิมบ้าง

“เอาจ่องใหญ่พ้อ จ่องน้อยลูก (จั่วใหญ่พ้อ จั่วน้อยลูก)

พ้ออยู่ตะวันออก ลูกอยู่ตะวันตก ไม่ให้เงาลูกไปทับพ้อแม่

ยุงข้าวก็เอาไปอยู่ตะวันออกของเรือน แล้วก็ขึ้นไต้เลขคี่

แต่โฉลกแท่งๆ ลึกๆ มันก็คลี่คลาย เพราะมันไม่ใช่บ้านล้าหนา มันเป็นบ้านร่วมสมัย

*ปกเสาทีตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ปู่จ้านมาทำสวดวงขึ้น แล้วก็ใส่ขวัญเสานาง
ความสูงเอาของเจ้าเรือนมาวัด”*

ภาพแสดงเรือนไม้ริมน้ำ ลำพูน

๓. การวางผังและการออกแบบเรือน

ด้วยความที่สถาจุลจบปริญญาตรี ด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ จึงมีความรู้พื้นฐานของการออกแบบ แต่ด้วยร่างกายในตอนนั้นเป็นช่วงหายจากไข้ป่า ทำให้ไม่สามารถเขียนแบบเป็นเล่มได้ เนื่องจากมือแข็งจากการทำงานหนัก จึงใช้ความสามารถจากการเรียนทำหุ่นจำลอง โดยใช้วัสดุเศษกระดาษทำที่หาได้แล้วบ้าน ใช้กรรไกรและกาวตัดประกอบ ประมาณ ๑ อาทิตย์ นำเสนอให้เจ้าของเรือนให้พอนึกภาพออก และพัฒนาแบบผ่านหุ่นจำลองมาเรื่อยๆ

“ตัดโมเดลใช้กรรไกรตัด ใช้เศษกระดาษเท่าที่หาได้แถวบ้าน

ผมเสียดาย กระดาษไม่ได้เก็บไว้

ไม่ได้ถ่ายรูป ไม่มีเครื่องมือ ผมไม่มีตั้งค์”

๔. โครงสร้างและวัสดุ

สลาจูลมักเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาตินำมาสร้างเรือน เช่น วัสดุไม้ เนื่องจากส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยมีสุขภาพที่ดี ซึ่งได้ทั้งจากไม้ท่อนและไม้จากเรือนเก่า นำมาออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน และแนะนำให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสบาย

สลาจูลเป็นที่บุคคลที่มีความรู้เรื่องไม้โดยไม่ได้จบปริญญา แต่เพียงเพราะความรัก สนใจ และใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา จึงเกิดองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่ได้ “ประสบ” จาก “การณ์” จริง จากชีวิตในแต่ละช่วง ทั้งช่วงที่ย้ายมาอยู่ลำพูนใหม่ ได้เรียนรู้เรื่องต้นไม้ ตมกลินไม้ ตูลายใบไม้ เพาะเมล็ดปล้ำไม้ป่า จากที่ศรีบัวบานในช่วงที่คุมงานก่อสร้าง ด้วยปัจจัยของสถานที่ที่เป็นป่า ทำให้สามารถเรียนรู้ได้สะดวก และความจำเป็นต้องการความรู้เพื่อการอยู่อาศัย สร้างรายได้ในช่วงเวลาหลังจากนั้นที่ประสบภาวะเศรษฐกิจปี ๔๐ จึงเรียนรู้เรื่องต้นไม้ ไม้ จากการทำงานพาเที่ยวป่าเช่นกัน

ด้วยประสบการณ์ที่เดินทาง เดินป่าในหลากหลายพื้นที่ ทำให้ศึกษาหาความรู้จดจำจากสิ่งที่ประสบ นำมาเป็นองค์ความรู้ในการสร้างเรือน ทั้งการเลือกวัสดุ ที่สลาจูลมักพกมีดเพื่อไปคุ่นื้อไม้ ทั้งไม้ใหม่และไม้เก่า เพราะในยุคสมัยที่ไม้หายาก การคัดเลือกไม้ที่ถูกต้องตรงกับที่เจ้าของเรือน ผู้ออกแบบ หรือช่างต้องการเป็นสิ่งที่สำคัญ หากดูไม้ไม่เป็นเลือกใช้ไม้ไม่ถูกก็จะเกิดปัญหา เกิดความเสียหายภายหลัง

“โรงเรียนที่นำเข้าสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่แรก

คือโรงเรียนเรียนไม้คือจากสถานที่ก่อสร้างบ้านในเขตศรีบัวบาน

สอนโดย(ครู)สลาทั้งหมด”

๕. การประดับตกแต่ง

สล่าจูลจะนำเรื่องราว ภูมิปัญญาของพื้นที่ที่ออกแบบมาร่วมใช้เสมอ เนื่องจากหากเราจะสร้างเรือนอยู่ เราไม่ควรแปลกแยก เราควรกลมกลืนไปบริบทและสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อที่จะไม่ให้ผู้ที่อยู่มาก่อนรู้สึกอึดอัด เกิดความไม่สบาย

ระหว่างที่ก่อสร้างออกแบบเรือน สล่าจูลมักจะออกเดินทางไปดูผลงานของเรือนในพื้นที่นั้นๆ เพื่อนำมาออกแบบให้ร่วมสมัยเข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งนอกจากจะเป็นองค์ประกอบเรือนแล้ว ยังรวมไปถึงการประดับตกแต่งของสวน สภาพแวดล้อมรอบบ้านที่สล่าจูลจะแนะนำให้ใช้ตามวิถีของผู้คนท้องถิ่น ไม่ให้รบกวนหรือสร้างความไม่สบายให้แก่ผู้อยู่มาก่อน ทำให้เจ้าเรือนและสภาพแวดล้อมทั้งผู้คนและธรรมชาติได้อยู่ด้วยกันอย่างเป็นมิตร

“ผมคิดว่าไม่อยากให้คนมีฐานะจากกรุงเทพ
เข้ามาสร้างบ้านแล้วแปลกแยกจากชาวบ้าน
ผมอยู่กับชาวบ้านมาเยอะ คิดว่ามันไม่เป็นธรรม
ถ้ามีเงินแล้วมาทำให้ทุกอย่างแปลกแยก
มันเป็นแผ่นดินเขา ไม่เห็นหัวเขาเลย แม้คุณมีทรัพย์”

ภาพแสดงเรือนโมริมน้ำ ลำพูน

๖. เชิงช่าง

สล่าจูลู้ใช้ประสบการณ์ที่มีเป็นความรู้แก่ตัวเองเสมอ และจะต้องรู้ทุกอย่าง ที่ถูกต้อง เพื่อที่จะนำไปคุยทั้งกับเจ้าของและช่าง รู้ทั้งวิธีการเลือกหาวัสดุ วิธีการเชิงช่าง วัสดุ อุปกรณ์ เพราะช่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้สถาปนิกทำงาน เนื่องจากสถาปนิกไม่รู้เรื่องงานไม้ ช่างก็จะไล่บ้างให้ไปยืนดูไกลๆ บ้าง ซึ่งอาจจะเกิดปัญหาภายหลัง แต่หากมีความรู้บทสนทนาจะเปลี่ยนไป จะสามารถทำงานกับช่างได้สะดวกสบายและเกิดงานที่มีคุณภาพ ฉะนั้นการเป็นสล่าหรือสถาปนิกก็ไม่ต่างกัน เพราะถือเป็นผู้คุมงานก่อสร้าง จะต้องรู้เชิงช่างให้ได้เท่าหรือมากกว่าช่าง

“ต้องอธิบายให้ถึง แกะจะมีคำถาม ถ้าอธิบายไม่ถึง แกก็จะไม่คุยต่อ แต่ผมก็ตอบ อธิบายให้ถึงมันมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ที่ใช้ชีวิต อธิบายให้เกิดความเข้าใจ แล้วลงมือทำ”

เครื่องมือและเทคนิคเชิงช่างเป็นสิ่งสำคัญ สล่าจูลู้สนใจเรื่องนี้ตั้งแต่ช่วงวัยเรียน แต่ไม่ได้เรียนอย่างลึกซึ้ง ได้เริ่มต้นเรียนรู้อีกครั้งก็เมื่อได้มาจากที่ทำโครงการในศรีบัวบาน เรียนรู้จากช่างพื้นถิ่น เสาะหาที่ซื้อเครื่องมือให้ช่าง ทำงานร่วมกับช่างอย่างเป็นมิตร เจ้าของเรือนมาเห็นก็มีความสุข เพราะเรือนสร้างโดยคนที่มีความสุข พออยู่ในไอนาคตก็รับรู้ถึงความสบายที่ผ่านมือสล่าและช่าง

๗. ผลงานการออกแบบและก่อสร้าง

เรือนไม้ริมน้ำลำพูน

ตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ภาพแสดงเรือนไม้ริมน้ำ ลำพูน

โจทย์ตั้งต้นของเรื่อนหลังนี้คือ เรือนท้องถิ่น เพราะเจ้าของชื่นชอบประทับใจ ประกอบไปด้วย ๑.บรรยากาศ ๒.วัสดุ ๓.เทคนิคการก่อสร้าง บรรยากาศคือความสลัว อยู่สบายตามช่วงเวลาของบ้านเรือน (สลัว สว่าง สลัว) ความเป็นสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่น คือความสลัว การมีชอกมีมุม เขามาแล้วเกิดจินตนาการ เรื่องวัสดุเป็นไม้ แบบแผนปกติของการใช้ไม้ของเรือนทางเหนือคือเสาเป็น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แฉะ ไม้เป่า ไม้ดู่ ไม้แดง เครื่องบนก็เป็นไม้สัก รู้คุณสมบัติของไม่ว่าควรนำไปใช้ในส่วนไหนของเรือน เทคนิคการก่อสร้าง สถาลจุลสิ่งตีใหม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้เทคโนโลยีที่ใช้ในการก่อสร้าง

**“ผมโชคดีได้โจทย์แบบนี้ โจทย์ที่ทำให้เราบรรลุความรู้ได้
เราก็มีพื้นที่พอที่จะโต้ตอบ นำไปสู่กระบวนการให้สัมฤทธิ์ผล”**

การออกแบบเรือนนำแบบมาจากเรือนไทลื้อของหมอนตุ๊ด จากสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมฯ ลักษณะภายในมีด สถาลจุลเกรงจะอยู่ไม่ได้ จึงออกแบบเรือนที่จะสร้างให้แยกสองจั่วของเรือนเดิมที่ติดกันออก เพื่อให้เกิดพื้นที่ว่างกลางเรือน เพื่อให้เกิดแสงสว่างและการระบายอากาศที่ดี ในตอนนั้นเนื่องด้วยสุขภาพของสถาลจุลพึ่งหายจากไข้ป่า บวกกับทำงานใช้แรงจนมือแข็ง ไม่สามารถเขียนแบบได้ จึงเริ่มจากการออกแบบพื้นที่ใช้สอยในแต่ละส่วนของเรือน ผวนวกเข้ากับความรู้และประสบการณ์ที่สะสมมา

“ตอนนั้นผมเป็นแบบชาวบ้านเลย

เลี้ยงวัว ปลูกพริก ปลูกกระเทียม ปลูกชะอม อยู่ที่ศรีบัวบาน

ตอนนั้นโครงการร้างไปแล้ว เหลือแค่ครอบครัวผม

เสื้อผ้าผมรุ่งรังเพราะเอากรรไกรมาตัดแขนเสื้อ

นุ่งโสร่ง เพราะต้องทำงานใช้แรง”

กระบวนการก่อสร้างของเรือน สล່าจูลแนะนำให้ใช้ช่างแถวศรีบัวบาน เนื่องจากพอรู้จักกัน สามารถคุยงานได้ง่าย สะดวก และใกล้ชิดกับระแวกบ้านในครานั้น ที่สล່าจูลจำเป็นต้องติดรถช่างมาทุกครั้ง เนื่องจากไม่มีแรงขับรถไหว และอาสาที่จะไปหาของหาวัสดุมาทำเรือนในทุกชิ้น โดยเจ้าของเรือนก็เป็นคนที่ใส่ใจ ขับรถมาดูเรือนทุกอาทิตย์ ขั้นตอนแรกซื้อเรือนเกาจากบ้านแม่ทา รื้อและจ้างขนมา ส่วนวัสดุองค์ประกอบอื่นๆ สล່าจูลและเจ้าของเรือนก็มักจะออกเดินทางไปหาซื้อ หาดูเป็นตัวอย่างด้วยกันอยู่เสมอ ทำให้เจ้าของมีความรักความผูกพันในวัสดุทุกชิ้นส่วนของเรือนหลังนี้

“หัวเสาไปหาตุ้ยนแบบแถวย่านป่าซางหน่อยสิ

ขับรถไปดู ๒ วัน ก็ดูแล้วหยิบขวานมาทำ”

ภาพแสดงสล່าจูล

เรือนหลังนี้ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา เพราะอยากให้เจ้าของเรือนอยู่สบาย สล່าจูลมักจะถามเสมอว่า เจ้าของเรือนชอบนั่งแบบไหนถึงจะสบาย ยกขาแบบนี้ นั่งเดียวกับพื้นแบบนี้ หรือเวลานั่งต้องเอียงตัวประมาณนี้ถึงจะสบาย ทำให้ได้พื้นที่ที่ตรงกับเจ้าของเรือน ทั้งความสูง ระยะการนั่ง มุมมอง ความสบาย ล้วนต้องมาจากเจ้าของเรือน

หลังจากสร้างเรือนเสร็จ เข้าขั้นตอนการออกแบบภูมิทัศน์ สล່าจูลไม่ได้เรียนด้านการจัดภูมิทัศน์ เพียงแค่อยากฟื้นฟูบริเวณริมแม่น้ำปิง จึงอยากเริ่มจากจุดที่สามารถทำได้ ชวนเจ้าของเรือนไปเดินป่า ๓ วัน ๒ คืน เพื่อให้ชิบซบบรรยากาศที่ดี เจ้าของเรือนชอบต้นไม้ไหนก็จัดไว้ ได้กล้าไม้ที่ตรงกับพื้นที่นั้นและยังถูกใจเจ้าของเรือน โดยกลับมานำต้นกล้าที่สล່าจูลเพาะเองที่บ้าน ปลูกตามสัดส่วนต่างๆ ซึ่งคนทั่วไปมองว่าการปลูกป่าแบบนี้คือเถื่อน แต่ปัจจุบันชีวิตเปลี่ยนไป ผู้คนโยยหาระบบนิเวศจึงอยากนำกลับมาเป็นจุดเริ่มต้น นั่นจึงทำให้พื้นที่เรือนหลังนี้ อากาศเย็นกว่าข้างนอก ๓ องศา

“ออกแบบการวางต้นไม้ใช้เรื่องสัญลักษณ์

ยางนา วางตรงนั้นเป็นแลนด์มาร์ค เป็นจุดหมายตา ปักริมถนน บังสายตาดอนน

ตะเคียนให้ความเย็น ขอบใกล้น้ำ ต้องรู้สัญลักษณ์ใจคอ และพุดถึงแสงเช้าแสงเย็น

ด้านหน้าแสงเช้าผ่าน มียางหน้ามาสักัด แล้วแสงเกิดขึ้นในบ้าน

แล้วแสงเย็นมันผ่านทิวตะเคียนไป เดิมที่ตรงนี้ (สะพาน) เป็นยมหอม ยมหอมตายเลย

ปลูกตะเคียนแทน

และมีต้นยมหางใกล้กับต้นตาลือเพื่อลือคโรงคร้วไว้ ให้มันอยู่โรงคร้ว

ปลูกก่อนต้นยางที่คณะป็นิ่ง พวกนั้นผมเพาะรุ่นเดียวกัน แต่ตรงนี้ต้นโตเร็วกว่า
เพราะอยู่ใกล้แม่น้ำ”

การดูแลรักษาเนื้อไม้ของเรือนไม้นั้น สถาจูลได้รู้จักนักเคมีที่ทำยารักษาเนื้อไม้ ท่านบอกว่า น้ำมันซีโล (น้ำมันเครื่องที่ใช้แล้ว) เป็นน้ำยารักษาเนื้อไม้ที่ดีที่สุด และเจ้าของเรือนอยากได้ไม้สีดำ จึงซื้อมา ๒๐๐ บาท เจือจางด้วยน้ำมันดีเซล ใช้ปรังทาทั้งไว้ ๗ วันก็แห้ง ทารอบแรกในส่วนไม้ที่โดนแดด-ฝน และทาอีกรอบหลังจากนั้น ๑๐ ปี ส่วนโครงสร้างที่ไม่โดนก็ไม้จำเป็นต้องทา หรือทาน้ำมันธรรมชาติก็เพียงพอ เช่นไขมันต่างๆ

“บ้านหลังนี้ไม่มีมุ้งลวด ไม่ติดแอร์ กางมุ้งนอน ลมมันถ่ายเทดี เพราะปล่องนี้อากาศ
มันหมุน

เป็นตัวอย่างของงานที่ชอบบ้านโบราณ คลาสสิก

มันไม่ใช่แต่ว่าสถาปัตยกรรม มันมีระหว่างทาง มันมีกระบวนการตามเงื่อนไข

ต้นไม้กลางบ้านปลูกหลังเสร็จ รอให้โต ต้นปีป (กาสะลอง) เดิมทีรูเล็ก รุนีขยายมา
สามหนแล้ว มันอ้วนขึ้น

อันนี้ยมหอม ข้างๆก็ตะเคียนทอง อันนั้นก็ตาเสือทุ่ง อยากให้มีไม้ใหญ่ๆ”

เครื่องมือสร้างเรือน

๑. **ขวานหงอน** ลักษณะส่วนด้ามเป็นไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ ส่วนหงอนเป็นไม้ ก่อเป็นศูนย์ทำให้ได้จุดที่ตากได้แม่นยำ ใช้ตากส่วนผิว ขึ้นรูปหยาบส่วนของเสา คาน

๒. **พรำ** ลักษณะด้ามจับเป็นไม้สั้น ส่วนมีดมีลักษณะหัวตัด คมมีความกว้าง เมื่อใช้ตากไม้จะเกาะเสาได้ดี หรือเรียกว่า “กินไม้ดี” ใช้ตากส่วนผิว เก็บรายละเอียด

๓. **ขวานเชิงใหม่** (มุย) ลักษณะด้ามเป็นวัสดุไม้ ส่วนขวานเป็นเหล็กตี ๑ ชิ้น มีลักษณะคล้ายลูกสะบ้า จึงมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า “ขวานสะบ้า” (มี ๒ รูปแบบ หัวพะและ หัวสะบ้า) สามารถใช้ทั้ง ๒ ด้าน ด้านหนึ่งเป็นขวาน ด้านหนึ่งเป็นค้อน ใช้ตากส่วนผิว เก็บ รายละเอียด มีเฉพาะในภูมิภาคเชียงใหม่และล้านนา

๔. **ค้อน** ลักษณะด้ามเป็นวัสดุไม้ ส่วนค้อนขนาดหนาทำจากไม้เนื้อแข็ง ค้อน ไม้มีความยืดหยุ่นกว่าค้อนเหล็ก แรงจะดูดซับได้ดีกว่าเวลาตอก อีกทั้งช่วยรักษาข้อมือผู้ ใช้ ใช้ตอกส่ว เจาะรูเสา

๕. **สิ่วบ้อง** ลักษณะด้ามจับเป็นไม้ ส่วนหัวเป็นเหล็กแบนแหลม ใช้สำหรับตอก ไม้เนื้อ เพื่อเจาะเนื้อไม้ สิ่วบ้องเป็นสิ่วที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เหมาะสำหรับเจาะเสาเรือน วงกบ รอยต่อ และองค์ประกอบอื่นๆ ของเรือน

๖. **มีดเหลา** ลักษณะส่วนด้ามทำจากไม้ไผ่ โคนงเข้าหาหัว ส่วนมีดทำจากเหล็ก แหลม คมตลอดด้าน ใช้เหลาองค์ประกอบเล็กๆ

๗. **เลื่อยก่ง** ลักษณะเป็นชุดไม้ประกอบ ขนาดเหมาะมือจับ ๑-๒ คน ด้านล่าง ประกอบเลื่อยยาวคอแคบ ใช้ในการเลื่อย เพื่อทำรอยต่อต่างๆ เลื่อยมีน้ำหนักทำให้ไม่รู้ สึกเหนียวเวลาทำงาน

๘. **เลื่อยลันตา** ลักษณะด้ามสั้น เลื่อยขนาดกว้างและยาว น้ำหนักเบา ชาว บ้านเรียกว่าเลื่อยฝรั่ง ใช้ตัดไม้

๙. **ส่วนมือ** ใช้ลูกตุ้ม เหวี่ยงขึ้นลง

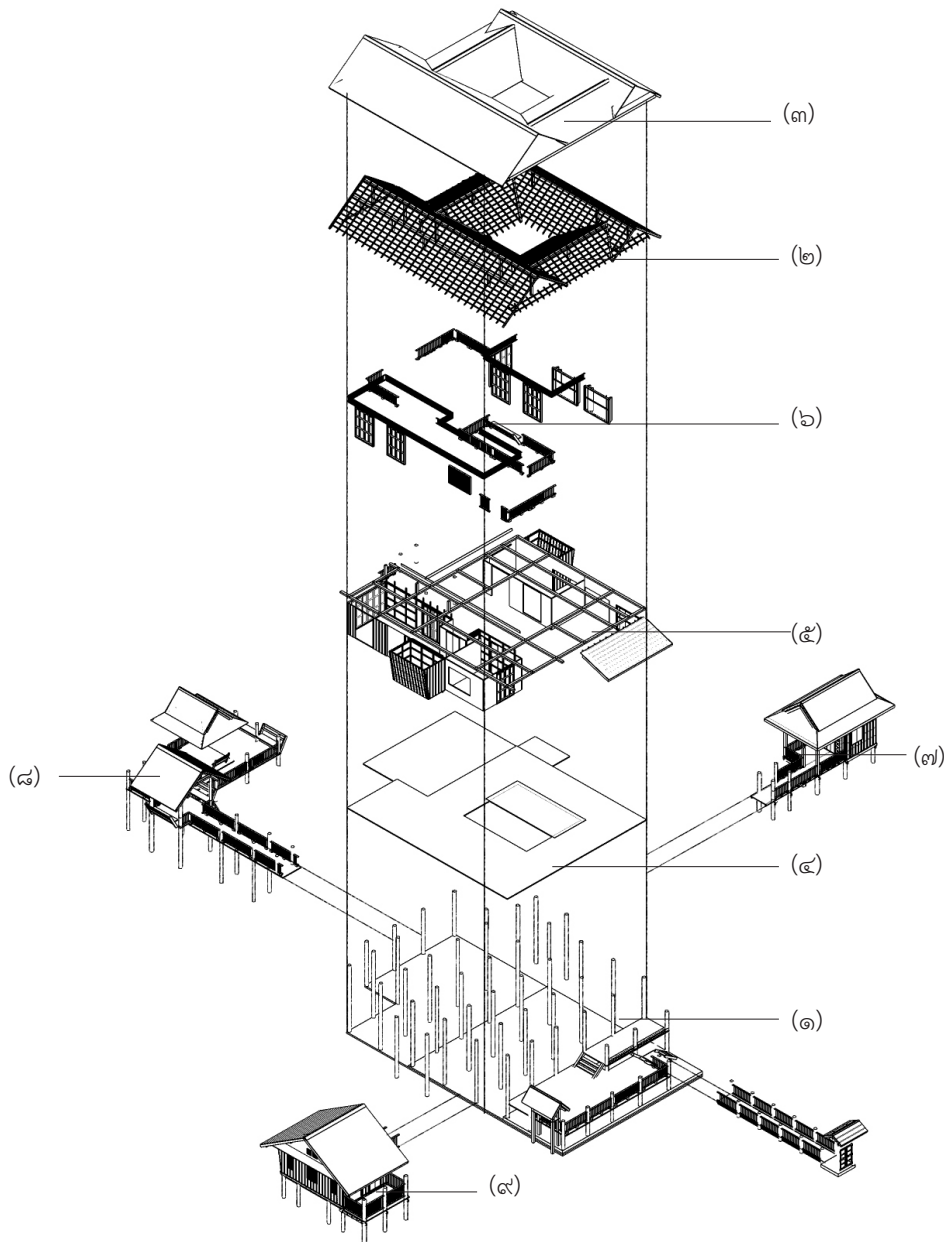
๑๐. **เครื่องมือวัด** ตลับเมตร เต้า

ภาพแสดงเครื่องมือ

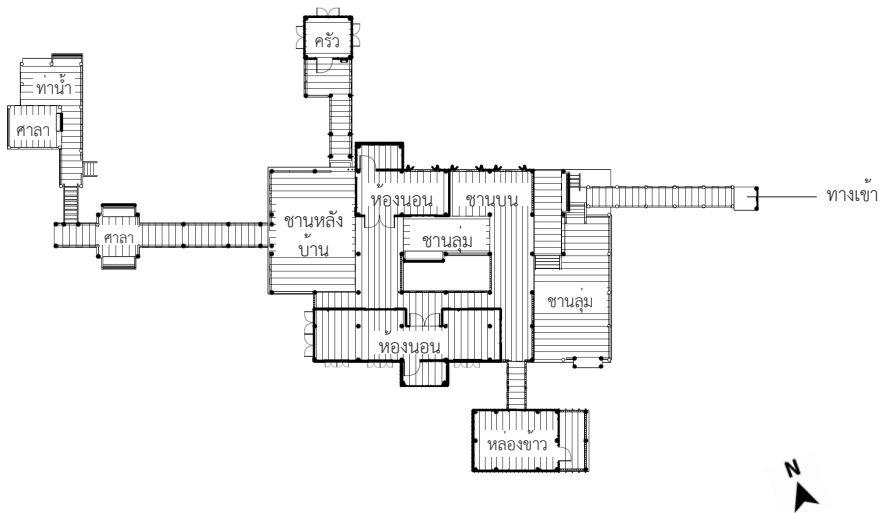

ภาพแสดงเครื่องมือ

ภาพแสดงลำดับการก่อสร้าง

ภาพแสดงผังพื้นเรือนไม้ริมน้ำ ลำพูน

ภาพแสดงเรือนไม้ริมน้ำ ลำพูน

สล่าสม

นายสม ปลุกใจ

สล่าสร้างเรือน จังหวัดลำปาง

ภาพแสดงสล่าสม

๑. ประวัติ

เกิด วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๓๕ หมู่ ๗ บ้านศาลาหม้อ ต.เกาะคา อ.เกาะคา จ.ลำปาง
การศึกษาประถม ระดับประถมศึกษาที่ ๔ โรงเรียนวัดศาลาหลวง

ช่วงอายุ ๑๐ ปลาย ได้ติดตามคุณพ่อที่เป็นสล่ารับจ้างสร้างเรือน สร้างวัดต่างๆ เรียนรู้จากการอ่านแบบ ครูพักลักจำจากการได้ดูผลงานต่าง ๆ ทั้งการออกแบบ รูปทรง สถาปัตยกรรมต่างๆ คุณพ่อก็ฝึกฝน ถ่ายทอดความรู้ให้ หลังจากนั้นอายุประมาณ ๒๐ ปลาย หลังออกจากการเป็นทหาร อาชีพหลักคือทำไร่นา ระหว่างรอพืชผล ก็ติดตามสล่าก่อสร้างวัดสร้างเรือน รับจ้างต่างๆ จนอายุได้ ๔๐ ปี ก็ออกมารับจ้างเหมาด้วยตนเอง ออกแบบ คำนวน คิตราคา

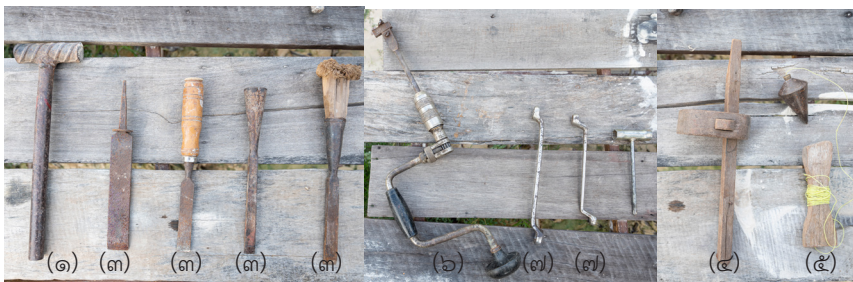

๒. เครื่องมือสร้างเรือน

๑. ค้อน : ตอกตะปู จัดตะปู
๒. ขวาน : ฟัน ซ่อม แต่งไม้
๓. สี่ว : เจาะ
๔. ขอสีด : ซิดเพื่อกำกับการแต่งไม้
๕. ลูกตึง : ลูกวัดระดับฉากตั้ง
๖. สว่านมือ : เจาะ
๗. ประแจ : ชันน็อตเพื่อยึด
๘. ประแจตัดเหล็ก : ตัดให้เหล็กงอ
๙. เลื่อย : ตัดไม้ แต่งไม้ให้ตรง หรือ โค้ง
๑๐. กบไสไม้ : ไสหน้าไม้ให้เรียบ, ทำบังใบ, แต่งร่องไม้, เซาะร่องใส่กระจก

ภาพแสดงเครื่องมือ

ภาพแสดงเครื่องมือ

๓. ผลงานการออกแบบและก่อสร้าง

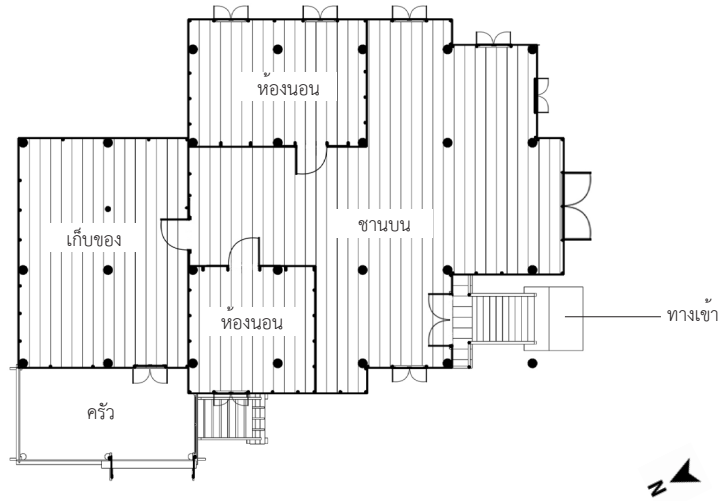
เรือนพ่อแก้วมูล

ตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ภาพแสดงเรือนพ่อแก้วมูล

เรือนหลังนี้ออกแบบให้คนในหมู่บ้าน ไม่ได้ค่าจ้างเป็นเงิน แต่ได้เป็นข้าวที่เจ้าบ้านจะเลี้ยงเสมอไม่ขาดตก สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2514 โดยเจ้าบ้านก็จะเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ รางไม้ ขุดหลุมไว้อร หากต้องการใช้คนเยอะ เช่นการปักเสาก ก็จะไปขอขอมแรง (อาสาสมัคร) ภายในหมู่บ้าน เพื่อที่จะมาช่วยปักเสา (ยกเสาเรือนขึ้นตั้ง) เรือนหลังนี้ได้มาจากหลายทาง ทั้งไม้ไผ่ป่า ไม้จากโรงงาน และไม้จากเรือนเก่าบ้านท่ากวง อำเภอเสริมงาม สามารถนำมาดัดแปลง สร้างใหม่ได้หมด เพราะไม่มีลักษณะที่ยึดหยุ่น ยังมีอายุงานยังดี แข็งแรง

ภาพแสดงผังพื้นเรือนพ่อแก้วมูล

ภาพแสดงเรือนพ่อแก้วมูล

ขั้นตอนการสร้างเรือน

๑. การออกแบบ - เขียนแบบ : คนเมือง (ล้านนา) มีความเชื่อในการสร้างเรือนตามการวางโฉลกเสา โดยจะมีจำนวนเสาเรือนที่ดีตามตำราไว้อยู่แล้ว สถาเ้าที่จะสร้างเรือนจะมากดูที่ดิน และหมายไว้ว่าตรงไหนเป็นเสาอะไร จะได้ขนาดเรือนตามที่ดินที่เจ้าของเรือนมีอยู่ โดยจำนวนเสาทั้งหมด จะต้องตกอยู่ที่ตำแหน่งที่ดีเท่านั้น หากไม่ดีก็จะมีกรเพิ่มลดจำนวนเสา ซึ่งระยะห่างของเสาแต่ละต้นจะอยู่ที่ประมาณ ๒ - ๓ เมตร ยกพื้นได้ถุน ๒.๕ - ๓ เมตร ความสูงของตัวเรือนประมาณ ๒ - ๒.๕ เมตร ระยะวางประตูจากพื้นอยู่ที่ความสูง ๘๐ เซนติเมตร ความสูงตั้งจากระยะคานประมาณ ๖๐ - ๘๐ เซนติเมตร ชายคายื่นออกมาประมาณ ๘๐ เซนติเมตร

๒. เตรียมวัสดุในการสร้างเรือน โดยที่เจ้าของเรือนจะเป็นผู้เตรียม สถาเ้าจะบอกว่าต้องเตรียมวัสดุเสา โครงสร้าง หลังคา อดงค์ประกอบอื่น ๆ ขนาดและจำนวนเท่าไรที่จะใช้สร้างเรือน โดยก่อนที่จะสร้างเรือน จะมีการนำวัสดุ อุปกรณ์ ขึ้นชั้นโดยพระอาจารย์ในวัดประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นสิริมงคลก่อนจะลงมือสร้างเรือน

๓. บักฝัง ชุดหลุมฐานรากความลึก ๑ - ๑.๕ เมตร กว้างตามขนาดเสาที่จะปัก โดยกันหลุมปกไม้เสาลงไปจะมีทรายบ้าง ใสหรือไม้ไผ่ก็ได้ ปกเสาให้ด้วความสูงที่ต้องการ และกลบดิน

๔. ใส่คาน : ใส่คานบน (อะแแส), คานล่าง

๕. โครงสร้างหลังคา : จันทัน, กลอน, แปะ และมุงหลังคา

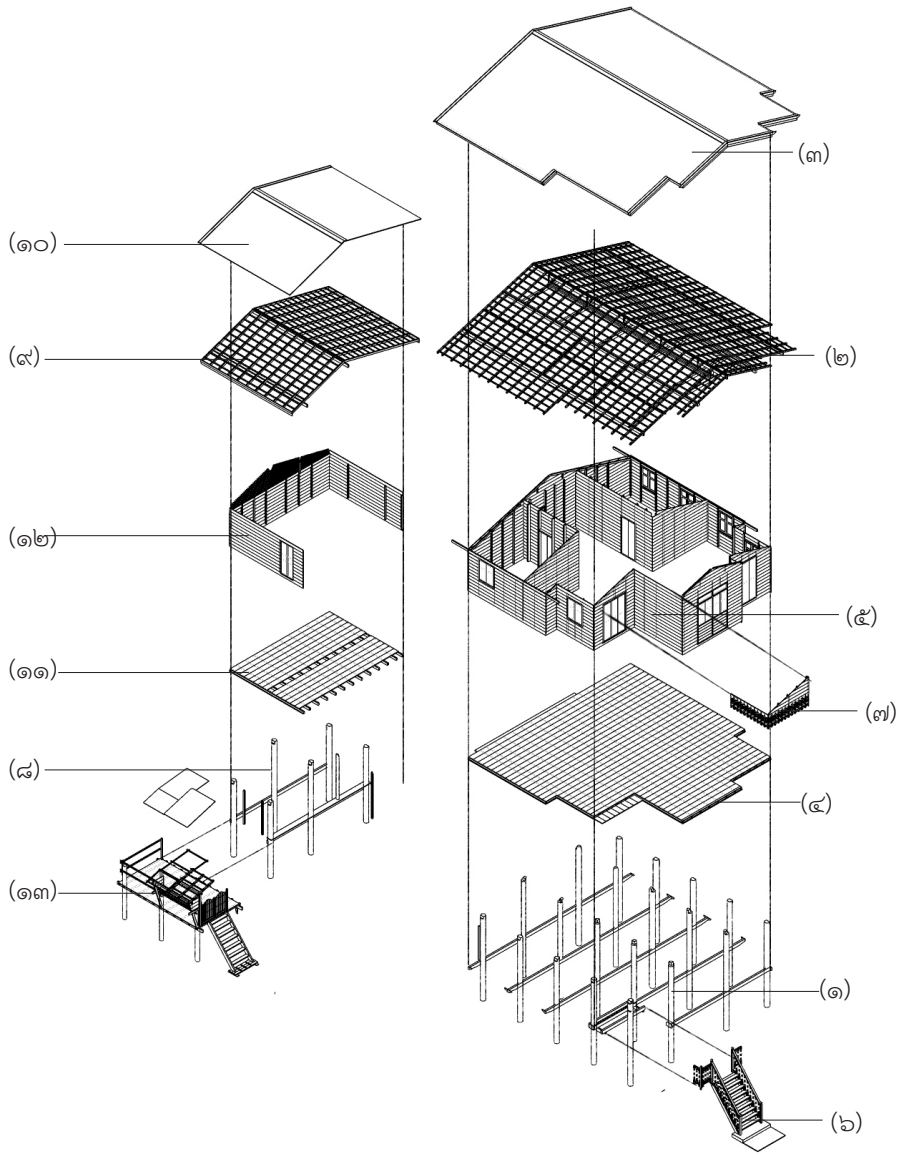
๖. โครงสร้างพื้น : คาน, ตง และปูไม้พื้น (ไม้กระดาน)

๗. โครงสร้างผนัง : โครงเคร่า, วงกบประตู - หน้าต่าง

๘. กรุผนัง (ไม้ฝา)

๙. ใส่บานประตู - หน้าต่าง

๑๐. ขึ้นบันไดเรือน

ภาพแสดงลำดับการก่อสร้าง

สล่าพัก
นายพัก เพียรกล่อม
สล่าสร้างเรือน จังหวัดแพร่

ภาพแสดงสล่าพัก

๑. ประวัติ

เกิด วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ ๓๐/๑ หมู่ที่ ๔ ต.ห้วยอ้อ อ.ลอง จ.แพร่
การศึกษาประถม ระดับประถมศึกษาที่ ๔

เป็นคนที่อำเภอเด่นชัย ได้มีโอกาสมาทำงานกับลุงที่เป็นสล่าตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี เก็บเกี่ยวประสบการณ์ทั้งกับลุงและงานจากที่อื่นมาเรื่อยโดยเฉพาะงานไม้ จนเป็นสล่าเต็มตัวเมื่ออายุ ๓๐ ตั้งหลักที่อำเภอลอง จังหวัดแพร่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นงานเรือน ที่มีทั้งวัสดุไม้และปูน ซึ่งโดยส่วนตัวจะชื่นชอบงานที่เป็นวัสดุไม้ เนื่องจากงานไม้เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน ต้องใช้ความคิด การวางแผนที่ละเอียด มีแบบในหัว และคิดออกมาเป็นจำนวน ความหนา ความยาวของไม้

๓. ขั้นตอนการสร้างเรือน

๑. ตีฝักรอบ ขอบเขตของเรือน
๒. ตั้งระดับให้เสมอ
๓. นำแกมมาตั้งศูนย์ของเสา
๔. ตั้งจุดตัดของตำแหน่งเสาทุกต้น
๕. ขุดหลุมฐานราก ลึกประมาณ ๘๐ ซม. และเดินคานรอบ (คานคอดิน) และกำหนดความสูงของเสา เสาสองท่อน ประมาณ ๓ - ๓.๕ เมตร (เรือน ๒ ชั้น) หรือหากมีไม้ยาวก็เป็น ๖ เมตร เสากลม เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๒” โดยส่วนมากไม้เหล่านี้อาจใช้ (ซ้อไม้) เสาเหลี่ยม ๖-๘”
๖. ชั้นโครงสร้างพื้น แวง (คาน) ใช้ไม้ดู หรือ ไม้แดง, ตง ไม้หน้า ๒”๖
๗. ชั้นโครงสร้างหลังคา ใส่ซื่อ, ตั้ง, อะเส, ออกไก่, จันทัน (กลอน), แปะ, เชิงชาย และมุงหลังคา
๘. ปูพื้น มักจะใช้การเข้าบางใบ (เข้าลิ้น) ไม้ ๑”๖
๙. ชั้นโครงผนัง เคร่าฝา (เจนฝา) ไม้ ๑”๓ ระยะห่างที่ ๔๐ ซม. และชั้นโครงวงกบประตู-หน้าต่าง
๑๐. เข้าฝา ติดตั้งประตู-หน้าต่าง
๑๑. ติดตั้งบันได
๑๒. เก็บรายละเอียด ขัดผิว ทำสี ติดตั้งระบบไฟฟ้า - ประปา

๔. ผลงานการออกแบบและก่อสร้าง

เรือนไม้สมัยใหม่
ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

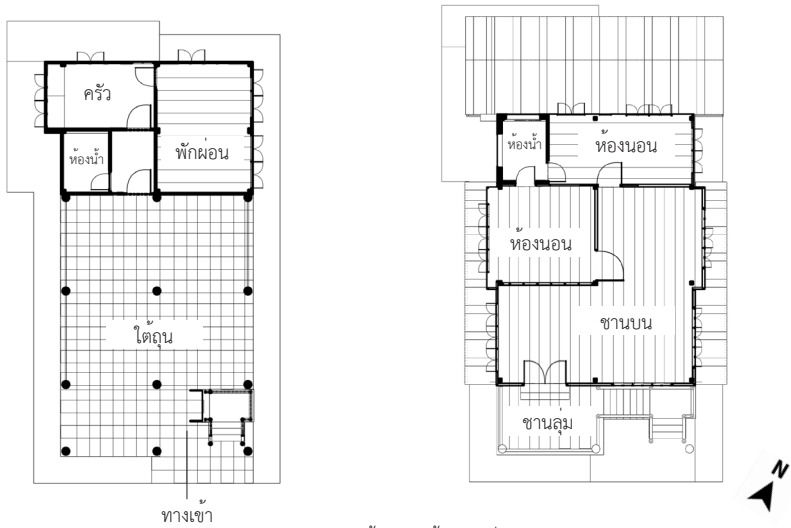
ภาพแสดงเรือนไม้สมัยใหม่

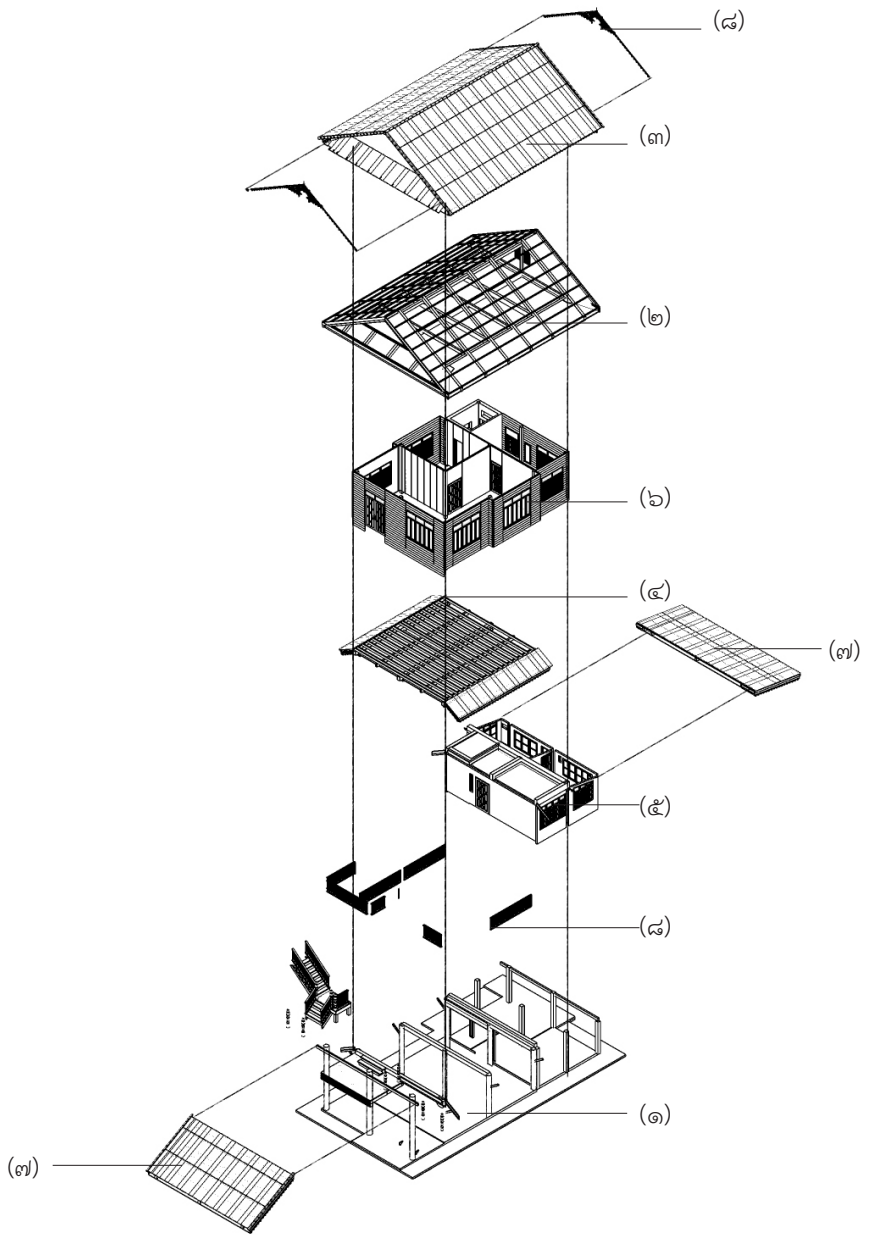
ภาพแสดงเรือนไม้สมัยใหม่

ภาพแสดงเรือนไม้สมัยใหม่

ภาพแสดงผังพื้นเรือนไม้สมัยใหม่

ภาพแสดงลำดับการก่อสร้าง